

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพนันในบุญประเพณีบั้งไฟ

สดใส สร้างโตรก
นนท์ พลาวงวัน

รายงานฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
โครงการศึกษาสถานการณ์ พฤติกรรม และผลกระทบการพนันในประเทศไทย
สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
ธันวาคม 2555

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องสถานการณ์ พฤติกรรม และผลกระทบการเล่นพนันในประเทศไทย กรณีศึกษาการพนันในประเพณีบุญบั้งไฟ ให้ความสำคัญ ในมิติทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์ ศึกษาวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และกระบวนการเล่นพนัน ของบุญบั้งไฟ ศึกษาต้นทุนและรายได้ของผู้จัด ประเมินการวงเงินพนัน รวมถึงผลกระทบที่เกิดจากการเล่นพนัน และการวิเคราะห์โครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟ รวมทั้งจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการจัดการการพนันบั้งไฟ

การวิจัยนี้ มีพื้นที่ศึกษาเป็น 2 เขต พื้นที่แรกอยู่ทางอีสานใต้ มีศูนย์กลางของการศึกษาอยู่ที่จังหวัดศรีสะเกษ และอีกพื้นที่หนึ่งอยู่ทางอีสานเหนือ มีศูนย์กลางของการศึกษาอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีวิธีการศึกษา โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) การใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ในพื้นที่ที่จัดให้เป็นบ่อนบั้งไฟขนาดเล็กและบ่อนบั้งไฟขนาดใหญ่ มีระยะเวลา 8 เดือน ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2554 ถึงเดือน มิถุนายน 2555

ผลการศึกษาพบว่า บุญบั้งไฟ มีที่มาจากกรอบจารีตประเพณีของชาวอีสาน ที่ยึดถือตามระบบฮีด 12 คอง 14 ซึ่งเป็นกุศโลบายที่ทำให้คนในชุมชนได้ก่อปรกักร่วมกันในทุกเดือนในรอบ 1 ปี ซึ่งในเดือน 6 ได้จัดให้มีบุญเดือน 6 หรือบุญบั้งไฟ เพื่อบูชาพระยาแถน โดยเชื่อว่าพระยาแถนเป็นผู้ที่สามารถบันดาลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล แต่แก่นแท้ หรือหลักของการทำบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือน 6 คือ การทำบุญวันวิสาขบูชา ในวันเพ็ญเดือน 6 อันเป็นวันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า

บั้งไฟในยุคต้นๆ ตัวบั้งไฟหรือเสาบั้งไฟทำจากกระบอกไม้ไผ่ ต่อมาทำจากท่อเหล็ก และปัจจุบันเสาบั้งไฟทำจากท่อพีวีซี โดยมีกระบวนการผลิตพัฒนาควบคู่ไปกับการเปลี่ยนแปลงเสาบั้งไฟ เช่น การบรรจุดินปืนเข้าเสาบั้งไฟ ซึ่งมีเริ่มจากการตำด้วยแรงคน พัฒนาเป็นการบดอัดด้วยแรง จนกระทั่งอัดด้วยแรงไฮดรอลิก ด้านฐานจุด ในอดีต ทั้งฐานบั้งไฟเล็กและบั้งไฟใหญ่เป็นฐานไม้ เรียกว่า ค้างบั้งไฟ หรือฮ้าน (ร้าน) บั้งไฟ แต่ปัจจุบัน ฐานบั้งไฟเล็กเปลี่ยนมาเป็นเหล็ก เรียกว่า ฐานจุดบั้งไฟ ซึ่งสามารถจุดพร้อมกันทีเดียวได้นับสิบ บั้ง ฐานฐานจุดบั้งไฟใหญ่ใช้ทั้งฐานไม้และฐานที่ทำจากเสาไฟฟ้า โดยทั่วไปฐานจุดบั้งไฟมักมีทั้งสองประเภทควบคู่กัน ทั้งนี้ เพื่อให้เอื้อให้การพนันบั้งไฟทำได้มากและถี่ขึ้น เป็นต้น

บั้งไฟที่ใช้เล่นในปัจจุบัน จำแนกได้ 3 ประเภท ได้แก่ 1) บั้งไฟเล็ก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของเสาบั้งไฟ 1-3 นิ้ว 2) บั้งไฟใหญ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4-5 นิ้ว เรียกว่า บั้งไฟหมื่น และบั้งไฟแสน และ 3) บั้งไฟพิเศษ เส้นผ่าศูนย์กลาง 6 นิ้วขึ้นไป เรียกว่า บั้งไฟล้าน และบั้งไฟก๊อ (สิบล้าน)

การแข่งขันบั้งไฟไม่มีในกฎหมาย ในทางปฏิบัติ หมู่บ้านที่จัดงานบุญบั้งไฟ และเป็นสนามแข่งขันบั้งไฟ ต้องทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อนำผลการประชาคมให้คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือผู้จัด หรือผู้รับเหมาจัดงาน ใช้ประกอบในการขออนุญาตต่อฝ่ายปกครองและตำรวจ

การเล่นพนันบั้งไฟ ปัจจุบันกติกาการพนันบั้งไฟใช้เกณฑ์ตัดสินด้วยระยะเวลาที่บั้งไฟลอยอยู่ในอากาศ การพนันบั้งไฟเล็ก เริ่มด้วย “การเปิดราคาหน้าฐาน” คือ การกำหนดตัวเลขของระยะเวลาที่คาดว่าจะ

ไฟจะขึ้นได้สูงสุด กำหนดโดยผู้จัดและนักพนันที่เรียกว่า “เซียนยัง” ซึ่งราคาหน้าฐานของบั้งไฟเล็กมีราคาเดียวทั้งสนาม ส่วนการพนันบั้งไฟใหญ่ ไม่มีการเปิดราคาหน้าฐาน โดยผู้จัด แต่คู่พนันจะตกลงกันเอง โดยผู้เปิดราคาหน้าฐาน เรียกว่า เซียนยัง ส่วนผู้รับเล่นพนันด้วย เรียกว่า “เซียนไล่” เช่น ราคาเปิดหน้าฐานอยู่ที่ 290 วินาที ถ้าบั้งไฟทำได้ 290 วินาทีหรือต่ำกว่า ถือว่าเซียนยังได้พนัน แต่ถ้าบั้งไฟทำได้มากกว่า 290 วินาทีขึ้นไป ถือว่าเซียนไล่ได้พนัน

เงินเดิมพัน หรือเงินพนันที่ตกลงเล่นพนันไม่มีการต่อรองเพื่อลดหรือเพิ่มจำนวนเงิน ทั้งเซียนยังและเซียนไล่จะลงเงินพนันในจำนวนเท่ากัน เช่น เซียนยังตั้งเงินพนันอยู่ที่ 10,000 บาท ถ้าเซียนไล่จะเล่นพนันด้วย ต้องลงเงินจำนวนเท่ากัน คือ 10,000 บาท โดยเซียนไล่ต้องนำเงินเดิมพันมอบไว้กับเซียนยังเป็นผู้รักษา ถ้าบั้งไฟ “ผ่าน” หมายถึง ทำเวลาได้เกินกำหนดที่เซียนยังตั้งไว้ เซียนยังก็ต้องจ่ายให้เซียนไล่ 20,000 บาท กล่าวคือ รวมทั้งเงิน 10,000 บาทที่เซียนไล่มอบไว้ก่อนหน้านี้ด้วย

บ่อนการพนันบั้งไฟมีอยู่ 2 แบบ ได้แก่ บ่อนบุญหรือบ่อนในเทศกาล หมายถึง บ่อนที่เปิดเล่นพนันในเดือน 6 รวมทั้งเดือนก่อนหน้าและหลัง คือ ตั้งแต่เดือนเมษายน-กรกฎาคม และบ่อนอาชีพหรือบ่อนนอกเทศกาล ซึ่งเปิดเล่นการพนันตลอดทั้งปี

ส่วนผู้จัดให้มีการเล่นพนันบั้งไฟ หรือโปรโมเตอร์ มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ผู้จัดประเภทบุคคลภายนอกที่เข้าไปเหมาบุญ และผู้จัดที่เป็นบุคคลภายในในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน

ด้านต้นทุนและรายได้ในการดำเนินการตามประเภทของผู้จัด ตามประเภทของบ่อน และตามเขตพื้นที่ พบว่า ต้นทุนสำหรับผู้จัดระดับหมู่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน มักมีภาระต้นทุนต้องใช้จ่ายในด้านพิธีกรรมและมหรสพเพิ่มเข้าเป็นต้นทุน และค่าจ้างทีมเรดาร์ หรือผู้จับเวลา และเงินรางวัลบั้งไฟ ส่วนต้นทุนของผู้จัดประเภทผู้รับเหมาบุญ คือ เงินใต้โต๊ะที่จ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองและฝ่ายตำรวจ ตั้งแต่ระดับอำเภอและระดับที่สูงกว่า

ด้านรายได้ของผู้จัด รายได้ของผู้จัดใน 2 เขตไม่เท่ากัน โดยรายได้ของผู้จัดในเขตอีสานใต้ได้มากกว่าผู้จัดในเขตอีสานเหนือ เนื่องจากสนามในเขตอีสานใต้มีขนาดใหญ่กว่า คือ มีพื้นที่กว้างขวาง มีจำนวนนักพนันมากกว่า และเงินพนันมากกว่า

ด้านประมาณการวงเงินพนัน พบว่า ประมาณการวงเงินพนันบั้งไฟทั้งภาคอีสานในรอบ 1 ปี อยู่ที่ 56,529,400,000 บาท ในเขตอีสานเหนือ 14,409,500,000 บาท จำแนกเป็น ในเทศกาล (เมษายน-กรกฎาคม) รวม 122 วัน มีวงเงินพนัน 7,515,200,000 บาท นอกเทศกาล ประมาณ 227 วัน วงเงินพนัน 6,832,700,000 บาท และเขตอีสานใต้ มีเพียงในเทศกาล (เมษายน-กรกฎาคม) 122 วัน ประมาณการวงเงินพนันอยู่ที่ 42,181,500,000 บาท

ในการจัดให้มีการเล่นการพนันบั้งไฟ ระบบอุปถัมภ์ได้เข้ามามีบทบาทในการเอื้ออำนวยเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้อาจให้คุณให้โทษในการจัดให้มีการเล่นการพนัน ทั้งนี้เนื่องจากการจุดบั้งไฟไม่มีบทบัญญัติในกฎหมาย แต่มีการนำกฎหมายอื่นมาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยระบุไว้ในเอกสารการขออนุญาตเพียงว่า “ดินปืนชนิดมีควัน” และเนื้อหาในใบอนุญาตที่ออกโดยสถานีตำรวจระดับอำเภอ ได้กำหนดหน้าที่ในการแจ้งแก่ ศูนย์ควบคุมการบิน ให้เป็นหน้าที่ของผู้ขออนุญาต โดยอำนวยความสะดวก

สะดวกเพียงระบุหมายเลขโทรศัพท์ไว้ในท้ายหนังสือเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติ ไม่ว่าการจัดให้มีการพนันบั้งไฟแบบในเทศกาลหรือนอกเทศกาลแล้วต้องจ่ายเงินให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งสิ้น

ผลกระทบจากการเล่นพนันบั้งไฟ มีทั้งด้านบวกและด้านลบ กล่าวคือ ผลกระทบทางบวก เป็นการสร้างอาชีพ และเป็นแหล่งรายได้ให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น เจ้าของค่ายบั้งไฟ กลุ่มธุรกิจที่ประดิษฐ์อุปกรณ์ในการทำบั้งไฟ ส่วนผลกระทบด้านลบ ได้แก่ ทำให้เกิดแหล่งอบายมุข เกิดนักพนันหน้าใหม่ เกิดปัญหาหนี้สิน ปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นต้นเหตุของปัญหาสังคม เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาการขายตัว สร้างทัศนคติเห็นแก่เงินแก่ชุมชน เกิดความเสื่อมศรัทธาในพระสงฆ์ ที่สำคัญ การทำบุญบั้งไฟกลายเป็นการทำลายประเพณีเสียเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ผลกระทบของการพนันบั้งไฟจะมีผลกระทบที่เป็นไปในทางบวกอยู่บ้าง แต่หากคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สิ่งที่ดีและมีคุณธรรมแล้ว จะเห็นได้ว่า ผลแห่งผลกระทบในทางบวกไม่ได้นำไปสู่ความสุขสงบของสังคม และห่างไกลจากการพันทุกซ์ตามหลักพุทธศาสนาที่บุญประเพณีบั้งไฟใช้เป็นฐานอ้างอิง ทั้งนี้ เนื่องจากเป้าหมาย (Ends) จะต้องสอดคล้องกับมรรควิธี (Means) (ชมรมพัฒนาสังคม. 2534 : 75-76) ในเมื่อมรรควิธีไม่ถูกต้องด้วยหลักการทางพุทธศาสนาเนื่องจากการพนันบั้งไฟคืออบายมุขอย่างหนึ่ง การที่จะก้าวไปถึงซึ่งเป้าหมายตามหลักการทางพุทธศาสนาย่อมไม่มีทางเป็นไปได้

ข้อเสนอแนะ ควรฟื้นฟูประเพณี โดยเปลี่ยนทัศนคติไม่ใช้บุญบั้งไฟในการระดมทุนเข้าสู่ชุมชนหรือวัด โดยให้กลับไปสู่การเพื่อบูชาพระยาแถน ส่วนผู้เกี่ยวข้องกับการพนันบั้งไฟ มีทั้งเสนอให้นำการพนันบั้งไฟ “ขึ้นบนโต๊ะ” เพื่อจะได้ไม่ต้องเสียเงินใต้โต๊ะให้กับเจ้าหน้าที่ และควรแยกบั้งไฟออกจากประเพณีและการพนัน โดยถือว่าบั้งไฟเป็นนวัตกรรมที่จะต้องมีการพัฒนาและต่อยอดนวัตกรรม

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมา	1
1.2. วัตถุประสงค์	4
1.3. ขอบเขตการศึกษา	4
1.4. วิธีการศึกษา	5
1.4.1วิธีการเก็บข้อมูล	5
1.4.2.ระยะเวลา	5
1.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	6
1.5. นิยามศัพท์	6
บทที่ 2 พัฒนาการของบุญบังไฟ : จากประเพณีสู่การเล่นพนัน	
2.1. พัฒนาการของบุญบังไฟสู่การเล่นการพนัน	8
2.1.1 ที่มาของบุญบังไฟ	9
2.1.2 พัฒนาการการทำบังไฟ จากอดีตถึงปัจจุบัน	10
2.1.3 นวัตกรรมของการทำบังไฟ	17
2.1.4 ลักษณะสำคัญของบุญบังไฟ จากอดีตถึงปัจจุบัน	20
2.1.5 จุดเริ่มต้นของการเล่นการพนันบังไฟ	22
2.1.6 รูปแบบการเล่นพนันบังไฟ จากอดีตถึงปัจจุบัน	25
2.1.7 ประเภทบังไฟที่เล่นในปัจจุบัน	26
2.1.8 การใช้บุญบังไฟเป็นศูนย์รวมของผู้คนในปัจจุบัน	27
บทที่ 3 บังไฟ : จากบุญสู่พนัน	
3.1 พัฒนาการจากการแข่งขันชิงรางวัลสู่การพนันเต็มรูปแบบ	30
3.1.1.การแข่งขันชิงรางวัล	31
3.1.2 เดิมพันบังไฟ	31
3.1.3 พนันบังไฟเต็มรูปแบบ	31
3.1.4 บ่อนบุญ	33
3.1.5 บ่อนนอกเทศกาลหรือบ่อนอาชีพ	34
3.2 ปัจจัยกระตุ้นที่ทำให้เกิดการขยายตัวของการพนันบังไฟในทศวรรษที่ผ่านมา	34
3.3 รูปแบบการพนัน	36
3.3.1 การขออนุญาต	36
3.3.2 อุปกรณ์ในการเล่นพนันบังไฟ	37
3.3.3 กติกา	38
3.3.4 กลโกง หรือ แท้กติก	38
3.3.5 การจัดให้บริการการพนันบังไฟ	39

3.3.6	กรรมการจับเวลา หรือทีมเรตาร์	43
3.3.7	เงินเติมพนัน	43
3.4	บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการ	43
3.4.1	ผู้จัด หรือ โปรโมเตอร์ (Promoter)	43
3.4.2	เรตาร์ หรือ กรรมการจับเวลา	44
3.4.3	ผู้เล่นพนัน	47
3.4.4	ค่ายบั้งไฟ	48
3.4.5	บุคคลอื่นๆ ภายในสนาม (บ่อน)	49
3.4.6	ผู้ที่เกี่ยวข้องในการให้อนุญาต	50
3.4.7	ระบบอุปถัมภ์และฝ่ายการเมือง	51
บทที่ 4	เศรษฐกิจการเมืองเรื่องการพนันบั้งไฟ	
4.1	ต้นทุนและรายได้ ในการจัดพนันบั้งไฟ	52
4.1.1	ต้นทุนในการจัดบุญบั้งไฟ	52
4.1.2	รายได้ในการจัดบุญบั้งไฟ	58
4.2	ประมาณการวงเงินพนัน	62
4.3	ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการผลิตบั้งไฟ	66
4.4	ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดแข่งขันบั้งไฟ	68
4.5	โครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟ	70
4.5.1	กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟ	71
4.5.2	โครงข่ายความสัมพันธ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟ	72
4.6	ผลกระทบจากการพนันบั้งไฟ	77
4.6.1	ผลกระทบทางภาวีสัย	77
4.6.2	ผลกระทบทางอัตวิสัย	79
บทที่ 5	บทสรุป	
5.1	.บทสรุป	83
5.2	การฟื้นฟูวัฒนธรรมสุพนันบั้งไฟ	85
5.3	ข้อเสนอแนะ	87
5.3.1	ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการปฏิบัติ	87
5.3.2	ข้อเสนอทางนโยบาย	88

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 ต้นทุนกรรมการหมู่บ้าน ในช่วงเทศกาล	53
ตารางที่ 4.2 ต้นทุนของผู้รับเหมาบุญ ในเทศกาลในเขตอีสานเหนือ	55
ตารางที่ 4.3 ต้นทุนของบ่อนบุญหรือบ่อนในเทศกาลในเขตอีสานใต้	55
ตารางที่ 4.4 ต้นทุนของผู้จัดในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยการสนับสนุนของเทศบาลตำบล	56
ตารางที่ 4.5 ต้นทุนบ่อนอาชีพหรือบ่อนนอกเทศกาลในเขตอีสานเหนือ	57
ตารางที่ 4.6 ต้นทุนของบ่อนอาชีพหรือบ่อนนอกเทศกาลในเขตอีสานใต้	57
ตารางที่ 4.7 รายได้ของบ่อนบุญหรือบ่อนในเขตอีสานใต้ ประเภทในเทศกาล	59
ตารางที่ 4.8 รายได้ของบ่อนอาชีพในเขตอีสานใต้ ประเภทนอกเทศกาล	60
ตารางที่ 4.9 รายได้ของผู้จัดที่เป็นบุคคลภายในในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน	61
ตารางที่ 4.10 รายได้ของผู้จัดที่เป็นบุคคลภายนอก	61
ตารางที่ 4.11 จำนวนคนเล่นพนันบั้งไฟในอีสานเหนือ ช่วงในเทศกาล	62
ตารางที่ 4.12 จำนวนคนเล่นพนันบั้งไฟในอีสานเหนือ นอกเทศกาล	62
ตารางที่ 4.13 จำนวนคนเล่นพนันบั้งไฟในอีสานใต้ (ในเทศกาล)	63
ตารางที่ 4.14 ประมาณการวงเงินการพนันบั้งไฟ อีสานเหนือ	64
ตารางที่ 4.15 ประมาณการวงเงินพนัน ในเขตพื้นที่อีสานใต้	65

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา

ในอดีต คนอีสานไม่นิยมเล่นการพนัน และยังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคนที่เล่นการพนัน ขนาดเรียกขานนักพนันด้วยคำว่า “ขี้” นำหน้า เช่นเรียกนักพนันโบกว่า ขี้โบก เรียกนักพนันไฟฟ้า ขี้ไฟ หรือเรียกรวมๆ ว่า “ขี้โบกขี้ไฟ” เป็นต้น

นอกจากนี้ ในประมวลกฎหมายเก่าของอีสาน คือ ปาลกะธรรม ในบรรพที่ว่าด้วยผัวเมีย ได้กำหนดวิธีการคุมประพฤติของชายไว้ใน ฮีตเข้าครองเขย โดยจำแนกพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของ (ลูก) เขยเป็น 8 ลักษณะ ในทุกลักษณะได้กำหนดระวางโทษไว้ตั้งแต่ขั้นต่ำ คือ สั่งสอน ให้เรียกเงิน “เงินตราเบี้ยบาท” ให้ยกขันดอกไม้และเทียนคู่ขอสมมา (ขมา) ต่อเจ้าโคตร ส่วนลักษณะที่ 7 และ 8 ถือว่าเป็นโทษขั้นสูงสุดของคนเป็นเขย คือ “ขับหนีเลยโลด” ซึ่งเขยที่เข้าลักษณะที่ 7 คือ นักการพนัน ดังบทบัญญัติว่า

... ว่าโตเป็นเชื้อเจ้าแนวขุน มูลมาสมสู่ มาอยู่เป็นเขยได้หลายปี ตั้งแต่ยากจน เสพสุราเล่นไฟแทงโป เล่นเบี้ยเสียทุนของเก่า ปละเปล้าเหือนขาน ขับหนีเลยโลด... (นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณนท์. 2539 : 303)

ระบบฮีต 12 คอง 14 คือ กรอบและกุศโลบายที่บรรพบุรุษให้คนในชุมชนได้ก่อปรกักร่วมกันในทุกเดือนในรอบปี เพื่อวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) ทำให้คนในสังคมได้พบกัน 2) ทำให้คนในสังคมได้ทำงานร่วมกัน และ 3) ทำให้คนในสังคมรักกัน (โรงเรียนฮีต 12 คอง 14 :) ทั้งนี้ เพื่อความรักสามัคคีของคนในชุมชน ระบบฮีต-คองเป็นการจัดวางกิจกรรมใหญ่ โดยกำหนดวาระเป็น 1 เดือนต่อ 1 ครั้ง ในรอบ 1 ปีจึงมีกิจกรรม 12 ครั้ง เรียกว่า ฮีต 12 ส่วนคอง 14 หมายถึง กฎระเบียบและกฎหมายเพื่อจัดความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งมีอยู่ 3 ประเภท ได้แก่ เจ้า 1) อาจเป็นเจ้าชีวิต เจ้าเมือง หรือผู้ปกครองในระดับอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน 2) พระสงฆ์ และ 3) ประชาชน ซึ่งมีข้อกำหนดให้ปฏิบัติแต่ละประเภทมี 14 ข้อ จึงเรียกว่า คอง 14

ฮีต 12 หรือการพบปะในรอบ 1 เดือน เป็นการจัดกิจกรรมที่ล่องไปกับสภาพทางภูมิอากาศ การทำนา ศาสนกิจ และความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเรียกว่าประเพณี หรือประเพณี 12 เดือน สามารถจำแนกได้ดังนี้

1) กิจกรรมในศาสนกิจของพุทธศาสนา (พ)	จำนวน 7 เดือน
2) กิจกรรมในภาคเกษตรกรรม (ก)	จำนวน 2 เดือน
3) กิจกรรมในความเชื่อเรื่องผี (ผ)	จำนวน 3 เดือน

สำหรับบุญบั้งไฟ (ผ/ก) เป็นบุญในฮีตที่ 6 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญเดือน 6 เนื่องจากต้องทำในเดือน 6 บุญบั้งไฟ เป็นการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพระยาแถนเพื่อให้บันดาลฝนตกต้องตามฤดูกาล

.... คนอีสานมีความเชื่อว่า แถนซึ่งเป็นเทวดาองค์หนึ่งในสวรรค์ มีหน้าที่ดูแลข้าวกล้าในนาของมนุษย์โลก ปีใดฟ้าฝนไม่ตก ก็ต้องแห่กันไปขอฝนจากแถนให้เมตตาตามมนุษย์ ทำบั้งไฟบูชาบ้าง แห่นางแมวบ้าง เลี้ยงผีปู่ตาให้ไปขอฟ้าขอฝนจากแถนบ้าง ... บางวันแถนชอบตองสุราแล้วเหาะเล่น ส่องลงดูโลกมนุษย์ บ้านนั้นบ้านนี้ ถ้ามีบั้งไฟขึ้นสูง แถนก็พอใจตบมือหัวเราะ ถ้าบ้านใดบั้งไฟไม่ค่อยขึ้น แถนก็กลางลำ บ้างหมดแรงเอาง่ายๆ จุดแล้วไล่ไปตามพื้น ทำให้แถนโมโห เอาพระบาทฏุกันจนร้อนแดงเป็นไฟ แล้วไล่ถีบก้อนเมฆ แถนกระจุยกระจาย ทำให้ฝนไม่ตก ข้าวกล้าเหี่ยวเฉาตายไป แต่ถ้าปีใดบั้งไฟขึ้นสูงก็ทำให้แถนพอใจให้ฝนตก จนดินกล่ม (สำเริง รุปสว. 2550 : 48)

โดยทั่วไปชาวบ้านในคุ้มต่างๆ จะบริจาคเงินกันเพื่อทำบั้งไฟ หรือทำหนังสือแจ้งแก่หมู่บ้านอื่นให้ทำบั้งไฟมาแข่งขันกัน โดยก่อนวันจุดบั้งไฟ หรือวัน “โฮมบุญ” (โฮม หมายถึง รวม) จะทำบุญเลี้ยงพระเพล และมีพิธี “หอดสง” หรือรดสรงน้ำแด่พระภิกษุผู้มีศีลและได้ศึกษาธรรมวินัยมาตลอดพรรษาให้มีตำแหน่งที่สูงขึ้น กล่าวคือ รดสรงจากพระภิกษุธรรมดาให้เป็นพระภิกษุชั้นอาจารย์ หรือ “จารย์” หรือ “ญาคู” และในวันเดียวกันนี้ผู้ชายที่มีอายุครบบวชประสงค์จะบวชพ่อแม่ก็จะจัดบวชให้ เวลาประมาณ 15 น. ของวันโฮม ทางวัดจะตีกลองเป็นสัญญาณบอกให้ทุกคุ้มนำบั้งไฟมารวมกันที่วัด แล้วจัดขบวนแห่บั้งไฟ โดยจัดเสลี่ยงหรือคานหามแด่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสเป็นผู้นำขบวน ตามด้วยขบวนฟ้อน ขบวนเซิ้ง และขบวนตลก เช่น เล่นทอดแหหาปลา หัวล้านชนกัน เป็นต้น แล้วตามด้วยขบวนบั้งไฟ ในขบวนมีการขับร้องกลอนเซิ้งบั้งไฟ ซึ่งการเซิ้งบั้งไฟจะมีหัวหน้าเป็นคนนำขบวนเซิ้ง โดยขับที่ละวรรค เพื่อให้ผู้ร่วมขบวนขับตาม เข้าจังหวะกับเสียงพร้อมกลองที่กระชับและเร้าใจ มีการเต้นรำให้เข้ากับจังหวะเสียงกลองเป็นที่สนุกสนาน

แก่นแท้ หรือหลักของการทำบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือน 6 คือ การทำบุญวันวิสาขบูชา ในวันเพ็ญเดือน 6 อันเป็นวันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า เมื่อพิธีกรรมทางศาสนาสิ้นสุดลง ต่อจากนั้นถือว่าเป็นกิจกรรมของความเชื่อเรื่องผีแถนทั้งสิ้น เริ่มตั้งแต่ในรุ่งเช้าญาติโยมจะพากันมาทำบุญตักบาตรอังคาสพระภิกษุสงฆ์ เจ้าของบั้งไฟนำบั้งไฟออกมาแห่รอบศาลาโรงธรรม และไปรวมกันที่ค้าง หรือร้านจุดบั้งไฟ (ปัจจุบันเรียก ฐานจุดบั้งไฟ) ผู้คนจะพากันหลังไหลออกมาดูการจุดบั้งไฟ ถ้าของใครขึ้นก็ห้ามแห่เจ้าของ มีการดื่มฉลองกันในชุมชน ถ้าของใครซุก แถนก็ห้ามลงตม คือคนทำบั้งไฟต้องถูกลงโทษด้วยการลงไปอยู่ในโคลนตมให้ร่างกายเประอะเปื้อน ดังคำกลอนที่ว่า (ปรีชา พิณทอง :)

เมื่อว่า ทำบุญตักบาตร	อังคาสภิกษุสงฆ์
เลี้ยงอาหารเช้าแล้ว	จูงมือจัดแจง
เอาบั้งไฟของตนมาแห่รอบ	ศาลาแล้วนั่งเฝ้า
เอาไปรวมกันไว้ที่	ค้างบั้งไฟเป็นหมู่
มีแต่คนคอยดูการจุดบั้งไฟ	ลิ้นฟ้าหรือร้องแตกไป

ถ้าบั้งไฟเขาขึ้น	เขาก็ห้ามแห่นแห่
ไปหาของดื่มเหล้า	ชาวบ้านอยู่รอ
ถ้าบั้งไฟไม่ขึ้น	มันจำซุแตก
เขาก็จับเจ้าของผู้นั้น	ลงถ้ำใส่ตม

การจุดบั้งไฟ เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ทักษะและความรู้สูง ทำให้มีลักษณะของการแข่งขันกันในที่เจ้าของบั้งไฟหรือชุมชนที่เป็นเจ้าของบั้งไฟ จึงมีการเดิมพันเพื่อความสนุกสนานและตื่นเต้าเร้าใจ...แต่โดยรวมมักเป็นการเล่นในกลุ่ม...

ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา บุญบั้งไฟถูกนำเสนอในรูปแบบกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ส่งผลให้มีการจุดบั้งไฟนอกบุญเดือน6 หรือวันวิสาขบูชา

โดยในอีสานใต้ มีการจุดบั้งไฟระหว่างเดือนเมษายน-ออกพรรษา เป็นกิจกรรมเวียนไปที่ละชุมชน ในพื้นที่หลายจังหวัด

ส่วนในอีสานเหนือมีการจัดบั้งไฟตลอดปี เป็นกิจกรรมเวียนไปที่ละชุมชน ในพื้นที่หลายจังหวัด เช่นเดียวกับอีสานใต้ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่นอกฤดูกาลหรือนอกเทศกาลมีการจัดพื้นที่เพื่อจุดบั้งไฟ เช่น วันที่ 30 ก.ย - 2 ต.ค 54สนามที่บ.เมืองสรวง อ.หนองสูง จ.กาฬสินธุ์ วันที่ 12 ต.ค 54 ที่ บ.คำชะโนด อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี (จุดบูชาพญานาค) วันที่ 20 พ.ย.2554 ที่ อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น เป็นต้น ทำให้ในพื้นที่อีสานเหนือมีการจุดบั้งไฟตลอดปี โดยสิ่งที่เติบโตควบคู่กับการจุดบั้งไฟที่เพิ่มขึ้นคือ การพนันบั้งไฟ

อันที่จริงแล้ว การพนันบั้งไฟ เป็นหนึ่งในรูปแบบการเล่นพนันที่ขยายตัวเพิ่มมากขึ้นพร้อมๆกับการพนันอีกหลายประเภท ส่วนหนึ่งเกิดจากการใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้มีการอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่ส่วนกลาง และภาคอุตสาหกรรม การจากชนบทเข้าสู่สังคมเมืองและบรรยากาศในสถานประกอบการ ตลอดจน การขายแรงงานในต่างประเทศ ได้ทำให้ชาวชนบทรับเอาวิถีการทำงานเข้าไปสู่หมู่บ้านเมื่อเลิกใช้แรงงาน ได้นำเอาพฤติกรรมการเล่นการพนันและดื่มสุรากลั้มาด้วย ตัวอย่างเช่น ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งของจังหวัดอุดรธานี เป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่กว่า 800 หลังคาเรือน พบว่า คนที่เคยทำงานในฐานทัพสหรัฐ แบบยกหมู่บ้าน แล้วตามไปทำงานต่อในตะวันออกกลาง โดยเฉพาะประเทศซาอุดีอาระเบีย เมื่อกลับมาแล้วจะไปทำงานนอกพื้นที่ จนกระทั่งไม่สามารถทำงานได้ เพราะอายุมากและสังขารโรยรา พอกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน มีพฤติกรรมดื่มสุราและเล่นการพนันเป็นประจำ ส่งผลให้ชุมชนมีการเล่นพนันมากอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน คือ

- บ่อนไฮโล จำนวน 6 บ่อน โดยเล่นกันทุกวัน ตั้งแต่ 13.00-18.00 น. เล่นตอนประมาณ หรือแล้วแต่ลูกขาพอใจ
- การพนันไก่ชน-ปลากัด 1 แห่ง
- โต๊ะสนุกเกอร์จำนวน 2 แห่ง ซึ่งถูกจับกุมและเปิดใหม่
- บ่อนไพ่ไพรมี่ ไพ่ประสมสิบ ไพ่เลือด (กบดำกบแดง) ไพ่ตีก๊ิก มีการลักลอบเล่นอยู่ตามบ้านเรือนทั่วไป

- มวยตู้ มีป้อนอยู่ 1 แห่ง
- ตู้เกมส์ เล่นทั้งเด็กและผู้ใหญ่) เป็นตู้หยอดเหรียญ ครั้งละ 5 บาท ไม่จำกัดจำนวนเงิน เหมือนเครื่อง slot machine โดยมีคนนำตู้มาลงให้ เจ้าของบ้านจะได้รับค่าตั้งตู้โดยหักจากรายได้ร้อยละ 20 และค่าไฟฟ้าตกเดือนละประมาณ 2,000 บาท
- ร้านเกมส์คอมพิวเตอร์มีจำนวน 4 ร้าน เป็นตู้ออนไลน์ 2 ร้าน
- การพนันเปตอง มีอยู่ทุกคุ้มประมาณ 10 คุ้ม แต่ละแห่งมีผู้เล่นประมาณ 50 คน
- การพนันโป๊กเกอร์มีเล่นเฉพาะในงานศพและช่วงสงกรานต์

ทั้งหมดนี้สันนิษฐานว่าน่าจะทำได้โดยตำรวจแกล้งทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น และอาจจะมีผลประโยชน์ในฐานะผู้ให้ความคุ้มครองหรือสนับสนุน

เมื่อการพนันมีความหลากหลายและฐานของจำนวนผู้เล่นพนันมีเพิ่มขึ้น การพนันจึงกระจายตัวไปทั่วภาคอีสาน และการพนันถูกทำให้กลายเป็นเรื่องปกติ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ บุญบังไฟซึ่งมีพื้นฐานของการแข่งขัน ถูกทำให้กลายเป็นเครื่องมือของการเล่นพนัน โดยมี “ผู้จัด” เข้ามาดำเนินการ “จัดให้มีการจุดบังไฟเพื่อการพนัน” โดยอาศัยโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือเส้นสายเป็นเครื่องมือ ประกอบกับข้ออ้างเรื่องการจุดบังไฟเพื่องานบุญประเพณี ทำให้ผู้จัดสามารถจัดหาพื้นที่ให้ผู้คนจำนวนมากมารวมตัวกันเล่นพนันได้อย่างเปิดเผย กลายเป็นปัญหาทั้งกับตัวผู้เล่นพนัน(ที่พนันและเป็นหนี้สิน) ครอบครัว ชุมชนและสังคม

ดังนั้น การวิจัยเรื่อง “การพนันบังไฟ” จึงมีความสำคัญ ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการที่ “ผู้จัด” ให้มีการจุดบังไฟเพื่อการพนัน อาศัยโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและงานบุญประเพณีเป็นเครื่องมือ ง่ายวิจัยขั้นนี้จะเป็นงานชิ้นแรกๆ ที่พยายามเปิดเผยให้เห็นสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของการพนันบังไฟ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้เล่นพนัน ครอบครัว ชุมชน และสังคม รวมถึงการแก้ปัญหาในระดับพื้นที่ และการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อนำสู่การจัดระเบียบการพนันบังไฟอย่างเหมาะสม

1.2. วัตถุประสงค์

- 2.1 ศึกษาวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และกระบวนการเล่นพนัน ของบุญบังไฟ
- 2.2 ศึกษาต้นทุนและรายได้ของผู้จัด ประมาณการวงเงินพนัน รวมถึงผลกระทบที่เกิดจากการเล่นพนัน
- 2.3 วิเคราะห์โครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบังไฟ
- 2.4 จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการจัดการการพนันบังไฟ

1.3. ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยนี้ เน้นที่ “ปอนพนัน” ซึ่งมีองค์ประกอบคือ ผู้จัด กรรมการจับเวลา คนเล่น ค่าบังไฟ และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นหน่วยวิเคราะห์ โดยแยกพื้นที่ศึกษาเป็น 2 เขต พื้นที่แรกอยู่ทางอีสานใต้ มีศูนย์กลางของ

การศึกษาอยู่ที่จังหวัดศรีสะเกษ และอีกพื้นที่หนึ่งอยู่ทางอีสานเหนือ มีศูนย์กลางของการศึกษาอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี

และเพื่อให้การศึกษารอบคลุมภาพรวมทั้งหมด ผู้วิจัยต้องติดตามผู้จัด กรรมการจับเวลา คนเล่น ค่ายบั้งไฟ และผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ไปเก็บข้อมูลในหลายจังหวัดตามความเหมาะสม เช่น หนองบัวลำภู สกลนคร ยโสธร เป็นต้น

1.4. วิธีการศึกษา

1.4.1 วิธีการเก็บข้อมูล

1) การเก็บข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษาจากเอกสารที่มีการบันทึกเอาไว้ หรือที่มีการศึกษาไว้ในเรื่องความเป็นมาของบุญบั้งไฟ และการพนันขันต่อในบุญบั้งไฟ โดยทำการค้นคว้าจากเอกสารชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 จากหน่วยราชการ สถาบันการศึกษา หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ อินเทอร์เน็ต ประชาชนและบุคคลต่างๆ

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดย

2.1) ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับกลุ่มประชากรในภาคอีสานตอนเหนือ และภาคอีสานตอนใต้ เพื่อให้ทราบถึงความเป็นมาของการพนันบั้งไฟ และบทบาทของการพนันบั้งไฟต่อวิถีชีวิตของคนอีสานในปัจจุบัน

2.2) ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เพื่อให้เห็นรายได้ วิถีชีวิต วิธีการเล่น โครงข่ายความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการจับให้มีการเล่นพนัน ฯลฯ รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ปัญหาและทางออก ของผู้เล่นพนัน ครอบครัว และชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม และเหตุการณ์ทั่วไปของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่มีการจุดหรือเล่นพนันบั้งไฟ ได้แก่

- ผู้รู้ในภาครัฐ 3 คน คือ เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่กรมบังคับคดี เจ้าหน้าที่กรมพัฒนา รวม 3 คน

- ผู้รู้ในภาคเอกชน ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้านปฏิบัติ (Casual Informants) คือ เจ้าของค่ายบั้งไฟ 2 คน (ค่ายใหญ่และค่ายเล็ก) นักพนันบั้งไฟ 3 คน (อุดรธานี ศรีสะเกษ ยโสธร) ทีมงานค่ายบั้งไฟ 2 คน ทีมงานเรดาร์ 2 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ได้แก่ ประชาชนชาวอีสานผู้เคยเห็นการพนันบั้งไฟ 3 คน กรรมการหมู่บ้าน 2 คน พระสงฆ์ 2 รูป ตัวแทนประกันภัย 1 คน

2.3) ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ในพื้นที่ที่จัดให้เป็นบ่อนบั้งไฟขนาดเล็ก บ่อนบั้งไฟขนาดใหญ่

1.4.2. ระยะเวลา

8 เดือน ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2554 ถึงเดือน มิถุนายน 2555 ประกอบด้วย

เดือนพฤศจิกายน 2554-มีนาคม 2555 เก็บข้อมูลสนาม

เดือนมกราคม – พฤษภาคม 2555 เขียนรายงาน

เดือนมิถุนายน 2555 นำเสนอรายงานและจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสาร และข้อมูลภาคสนามที่รวบรวมได้จากสำรวจ การสัมภาษณ์ การสังเกต จะนำมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) ของ Denzin (1970) เพื่อแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยการสอบทานข้อมูล 3 แหล่ง ได้แก่ แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และแหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ เป็นต้น

จากนั้นจะมีการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อนำมาวิเคราะห์เชิงคุณภาพ และเขียนรายงาน วิธีการการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analytic Format)

1.5. นิยามศัพท์

บั้งไฟ หมายถึง กระบอกไม้ไผ่บรรจุดินปืน แล้วนำไปประดิษฐ์เป็นรูปลักษณะต่างๆ กันเมื่อนำมาจุด จะมีไฟพุ่งออกมาจากกระบอก

เลา หมายถึง ตัวบั้งไฟ ถ้าบั้งไฟทำจากไม้ไผ่ เรียก “เลาไม้” ทำจากเหล็ก เรียก “เลาเหล็ก”

ขันต่อ หมายถึง การต่อรอง ซึ่งได้เสียกันโดยอาศัยเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนเป็นข้อแพ้ชนะ ซึ่งต่างจากการพนัน

การพนัน หมายถึง การเล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่น โดยอาศัยความฉลาด ความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบและฝีมือ รวมทั้งโชคด้วย

สนามบั้งไฟ หมายถึง สถานที่ที่มีการจัดแข่งขันบั้งไฟเพื่อเล่นการพนันบั้งไฟ

ผู้เหมาช่วง หมายถึง ผู้จัดที่รับช่วงใบอนุญาตจากผู้ที่ยขออนุญาต แล้วจัดการแข่งขัน หรือรับเหมาช่วงจากผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน) ที่ขออนุญาตเพื่อจัดบุญประเพณีแล้ว

เขียนบั้งไฟ หมายถึง ผู้เล่นการพนันบั้งไฟเป็นประจำ

เขียนยัง หมายถึง เขียนพนันบั้งไฟที่เป็นผู้กำหนดเวลาขึ้นสูงสุดของบั้งไฟ โดยถ้าบั้งไฟขึ้นถึงเวลาที่กำหนดหรือต่ำกว่า จะเป็นผู้ได้เงินพนัน

เขียนไล่ หมายถึง เขียนพนันบั้งไฟที่ต้องเล่นพนันตามกำหนดเวลาที่เขียนยังกำหนด โดยถ้าบั้งไฟขึ้นสูงกว่ากำหนดเวลาที่เขียนยังตั้งไว้ จึงจะได้เงินพนัน

ราคายัง หมายถึง ตัวเลขเวลาที่เขียนยังกำหนดขึ้น

ราคาไล่ หมายถึง ตัวเลขเวลาที่เขียนไล่ถูกกำหนดให้เล่น ซึ่งสูงกว่าราคายังเสมอ

ราคาลาก หมายถึง ตัวเลขเวลาที่เขียนลากกำหนดขึ้น (range) ที่เขียนพนันตกลงกำหนดกันขึ้น เพื่อให้เป็นช่วงเวลาที่ถือว่า เสมอกัน ไม่มีการได้-เสีย เพื่อลดความเสี่ยงของทั้งสองฝ่าย

ราคาช่วง หมายถึง ตัวเลขเวลาที่เจ้าของค่ายบั้งไฟกำหนดว่าบั้งไฟตนเองจะขึ้นได้ไม่ต่ำกว่าที่ตั้งไว้

เปิดหน้าฐาน หมายถึง เวลาที่เขียนยังกำหนดขึ้นที่หน้าฐานจุดบั้งไฟ เป็นตัวเลขตั้งต้น หรือตัวเลขสมมติที่ตั้งขึ้นเพื่อการต่อรอง

จาว หรือ จุบ หมายถึง เสมอกัน หรือไม่ได้-เสียไม่ได้ ต้องคืนเงินพนันกัน

บั้งไฟเหิบ หมายถึง บั้งไฟที่ไม่สลัดหัว หรือสลัดหาง เมื่อจุดขึ้นไปจนหมดแรงของดินปืนส่งแล้ว ก็ตกลงสู่พื้นแบบคนนอนคว่ำหน้า หรือนอนเหิบ

บั้งไฟสลัดหาง หมายถึง บั้งไฟที่สลัดหาง โดยจับเวลาของหางเป็นตัวชี้ขาด เมื่อหางตกลงสู่พื้นแล้วจึงจะสิ้นสุดการจับเวลา ซึ่งทำให้บั้งไฟใช้เวลาได้มากกว่าการจับเวลาโดยยึดตัวบั้งไฟเป็นหลัก

บั้งไฟจุง หมายถึง บั้งไฟที่ได้จากการใช้หัวบั้งไฟให้เป็นรอยแยกไว้ เมื่อบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าแล้วสามารถสลัดหัวบั้งไฟให้หลุดจากตัวบั้ง โดยมีใช้เส้นลวดผูกยึดหัวบั้งไฟติดกับตัวบั้งไฟไว้ เมื่อบั้งไฟสลัดหัวจะทำให้บั้งไฟมีแรงส่งจากตัวบั้งและส่วนหัว ทำให้บั้งไฟลอยเหมือนถูกหัวบั้งไฟจุง จึงเรียก บั้งไฟจุง ซึ่งทำให้ใช้เวลาได้มากกว่า 700-900 วินาทีขึ้นไป

เรตาร์ หมายถึง กรรมการผู้จับเวลา

จำจอด หมายถึง การจำหน่ายรถยนต์และรถจักรยานยนต์ โดยผู้จำหน่ายเอาทะเบียนและกุญแจรถมอบให้ผู้รับจำหน่ายที่สนามแข่งบั้งไฟ ผู้จำหน่ายต้องจอดรถไว้จนกว่าจะไถ่ของจำหน่ายจนครบจำนวนพร้อมดอกเบี้ย

สายป่า หมายถึง เจ้าหน้าที่ปกครองและเจ้าหน้าที่ตำรวจระดับท้องถิ่นถึงระดับอำเภอ

สายยาว หมายถึง เจ้าหน้าที่ตำรวจระดับจังหวัดถึงระดับภาค

บทที่ 2

พัฒนาการของบุญบั้งไฟ : จากประเพณีสู่การเล่นพนัน

2.1. พัฒนาการของบุญบั้งไฟสู่การเล่นการพนัน

2.1.1 ที่มาของบุญบั้งไฟ

จากกรอบทางจารีตประเพณีของชาวอีสานที่ยึดถือตามระบบฮีต 12 คอง 14 ซึ่งเป็นกุศโลบายที่ทำให้คนในชุมชนได้ก่อปรกักร่วมกันในทุกเดือนในรอบ 1 ปี ซึ่งในเดือน 6 ได้จัดให้มีบุญเดือน 6 หรือบุญบั้งไฟ กล่าวคือ จัดให้มีการจุดบั้งไฟ เพื่อบูชาพระยาแถน โดยเชื่อว่าพระยาแถนเป็นผู้ที่สามารถบันดาลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล แต่แก่นแท้ หรือหลักของการทำบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือน 6 คือ การทำบุญวันวิสาขบูชา ในวันเพ็ญเดือน 6 อันเป็นวันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ในวันนี้ผู้นับถือศาสนาพุทธจะทำการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ รูปเทียน เป็นต้น และบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังบทกลอนที่ว่า (ปรีชา พินทอง : 2534 : 86)

วันเพ็ญเดือน 6 นี้	เป็นวันสำคัญอันประเสริฐ
เป็นวันประสูติ ตรัสรู้ ปรินิพพานของพระพุทธเจ้า	โคตรเหง้าศาสนา
ผู้นับถือพุทธเจ้า	จำต้องเหล่าเวียนเทียน
ยอมมือถือสักการะ	รูปเทียนยอไหว
ก็เพื่อหวังบุญได้	ไปสวรรค์นำเฟ้น
ขอพวกเขาอย่าทิ้งไปก่อน	บุญนั้นมากมาย ...

เมื่อพิธีกรรมทางศาสนาสิ้นสุดลง ต่อจากนั้นถือว่าเป็นกิจกรรมของความเชื่อเรื่องผีแถนทั้งสี่ เริ่มตั้งแต่ในรุ่งเช้าญาติโยมจะพากันมาทำบุญตักบาตรอังคาสพระภิกษุสงฆ์ เจ้าของบั้งไฟนำบั้งไฟออกมาแห่รอบศาลาโรงธรรม และไปรวมกันที่ค้าง หรือร้านจุดบั้งไฟ (ปัจจุบันเรียก ร้านจุดบั้งไฟ) ผู้คนจะพากันหลังไหลออกมาดูการจุดบั้งไฟ ถ้าของใครขึ้นก็ห้ามแห่เจ้าของ ถ้าของใครชุก แดกก็ห้ามลงตม

เมื่อว่า ทำบุญตักบาตร	อังคาสภิกษุสงฆ์
เลี้ยงอาหารเช้าแล้ว	จูงมือจัดแจง
เอาบั้งไฟของตนมาแห่รอบ	ศาลาแล้วนั่งเฝ้า
เอาไปรวมกันไว้ที่	ค้างบั้งไฟเป็นหมู่
มีแต่คนคอยดูการจุดบั้งไฟ	ลิ้นฟ้าหรือร้องแตกไป
ถ้าบั้งไฟเขาขึ้น	เขาก็ห้ามแห่
ไปหาของดื่มเหล้า	ชาวบ้านอยู่รอ
ถ้าบั้งไฟไม่ขึ้น	มันจำชุกแตก
เขาก็จับเจ้าของผู้นั้น	ลงถ้ำใส่ตม

ที่มาของการทำบุญบังไฟ มีที่มาจาก 2 ตำนาน ตำนานที่ 1 คือ ตำนานวัสสะการเทพบุตร ตำนานที่ 2 คือ ตำนานพญาคันคากรบแถน โดยมีผู้ถอดความจากบทกลอนในหนังสือกัณท์ (ครั้งโบราณ) ที่คนเฒ่าคนแก่ชาวอีสานมีไว้สำหรับอ่านทำพิธีประจำทุกครัวเรือน ดังนี้

ตำนานวัสสะการเทพบุตร

เรื่องหนึ่งนั้น	ว่ามีเทพบุตร
วัสสะการองค์	แต่งฝนลงให้
วัสสะการ	เทวาชมยั้ง
ชอบดอกไม้	ถวายให้แก่พระองค์
จึงได้ทำบังไฟขึ้น	วอนหองค์เทพ
มาโปรดให้	ฝนได้เร่ริน นั้นแล้ว
(ส.ธรรมภักดี. มปป. : 147)	

ตำนานกล่าวว่า มีเทพบุตร ชื่อ วัสสะการ เป็นเทพผู้สร้างฝน เทพองค์นี้ขึ้นชอบดอกไม้ หมายถึง บังไฟ จึงมีการจุดบังไฟ เพื่ออ้อนวอนให้เทพบุตรวัสสะการโปรดปราน

ตำนานพญาคันคากรบแถน

ตกมาถึงเดือนห้า	เมษาสันเฮ้ง
เดือนหกมาฮอดแล้ว	ควรสร้างก่อบุญ
แต่ก่อนนั้นมีเรื่อง	ในนิทานปางก่อน
พระยาคันคากได้	เมื่อขึ้นสู่แถน
ฝนบ่ตกลงได้เจ็ดปี เจ็ดเดือน เจ็ดวัน	เลยล้งมาแล้ว
ฝูงหมูสัตว์สิ่งเนื้อ	บ่มีน้ำดื่มกิน
เขาจึงชวนกันได้	ไปเรวดีต่อ
ถือว่าแถนบ่มอบให้นาคเล่นน้ำ	เลยเว้าต่อกัน
สัตว์จำนวนมากล้น	จับผูกเอาแถน
พระยาแถนยอม	ปล่อยฝนลงโห่ง
ฝนก็นองเต็มพื้น	พระยาแถนชมชื่น
นัดให้จุดดอกไม้	บูชาไว้ชู้ปี
(ส.ธรรมภักดี. มปป. : 147)	

ตำนานเล่าว่า หลังจากที่ฝนไม่ตกถึง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน พวกสัตว์ต่างก็ได้รับความเดือดร้อน จึงชวนกันรบกับพระยาแถน ซึ่งถือว่าเป็นทวดาผู้สามารถดลบันดาลให้เกิดฝนได้ โดยการบอกกล่าวให้นาคเล่นน้ำก็จะเกิดฝน เมื่อฝนไม่ตกก็แสดงว่า พระยาแถนไม่บอกให้นาคเล่นน้ำ ในที่สุด พวกสัตว์ที่นำโดยพระยาคันคาก

(พระยาช้างคช) ก็ชนะ จับพระยาแสนมัด จนพระยาแสนยอมทำตาม จากนั้นฝนก็ตกนองเต็มพื้น จึงนัดกันว่าให้จุดดอกไม้บูชาแสนทุกปี ดอกไม้ในที่นี้หมายถึง บั้งไฟ

บรรพบุรุษชาวอีสานได้สร้างกรอบทางจารีตที่เรียกว่า ฮีต 12 คอง 14 ตามตำนานพระยาคันคาก รมแสน โดยจัดให้มีการจุดบั้งไฟ เพื่อบูชาพระยาแสน โดยเชื่อว่าพระยาแสนเป็นผู้ที่สามารถบันดาลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล

.... คนอีสานมีความเชื่อว่า แขนซึ่งเป็นเทวดาองค์หนึ่งในสวรรค์ มีหน้าที่ดูแลข้าวกล้าในนาของมนุษย์โลก ปีใดฟ้าฝนไม่ตก ก็ต้องแห่กันไปขอฝนจากแสนให้เมตตาตามมนุษย์ ทำบั้งไฟบูชาบ้าง แห่นางแมวบ้าง เลี้ยงผีปู่ตาให้ไปขอฟ้าขอฝนจากแสนบ้าง ... บางวันแสนชอบถองสุราแล้วเหาะเล่น ส่องลงดูโลกมนุษย์ บ้านนั้นบ้านนี้ ถ้ามีบั้งไฟขึ้นสูง แแสนก็พอใจตบมือหัวเราะ ถ้าบ้านใดบั้งไฟไม่ค่อยขึ้น แแสนกลางลำ บ้างหมดแรงเองง่าย ๆ จุดแล้วไล่ไปตามพื้น ทำให้แสนโมโห เอาพระบาทงูกันจนร้อนแดงเป็นไฟ แล้วไล่ถีบก้อนเมฆ แแสนกระจุยกระจาย ทำให้ฝนไม่ตก ข้าวกล้าเหี่ยวเฉาตายไป แต่ถ้าปีใดบั้งไฟขึ้นสูงก็ทำให้แสนพอใจให้ฝนตกจนดินถล่ม (สำเร็จ รูปสว. 2550 : 48)

ทุกหมู่บ้านในภาคอีสาน หากสมาชิกในชุมชนตกลงกันว่าจะจัดให้มีประเพณีบุญบั้งไฟ และไม่ขัดสนเรื่องทุนรอนในการจัด ก็จะประชุม และบอกกล่าวแก่ผู้ที่อยู่ตามคุ้มต่างๆ ให้จัดทำบั้งไฟ เรียกว่า บั้งไฟประจำคุ้ม มาทำการแข่งขันกัน ดังนั้น การทำบั้งไฟจึงถือเป็นภาระหน้าที่ของชาวบ้านทุกคนภายในคุ้ม ต้องออกทุนทรัพย์เพื่อซื้อวัสดุและอุปกรณ์ในการทำบั้งไฟ เช่น ดินประสิว กำมะถัน และตัวบั้ง

2.1.2 พัฒนาการการทำบั้งไฟ จากอดีตถึงปัจจุบัน

1) บั้งไฟโบราณ (ในอดีต)

1.1) วัตถุประสงค์ของบุญบั้งไฟในอดีต

การจัดให้มีบุญบั้งไฟ มีความเชื่อว่าเป็นการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาพระยาแสน เพื่อให้แสนได้บันดาลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล จนเพียงพอแก่การปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่วัตถุประสงค์ที่ซ่อนอยู่ในกิจกรรมของบุญบั้งไฟก็เป็นเช่นเดียวกับการจัดบุญอื่นๆ ในฮีต 12 กล่าวคือ เป็นกิจกรรมเพื่อให้ 1) ให้คนในสังคมได้พบกัน 2) ให้คนในสังคมได้ทำงานร่วมกัน และ 3) ให้คนในสังคมรักใคร่สามัคคีกัน จะเห็นได้จากการทำบุญบั้งไฟต้องให้ชาวบ้านในคุ้มต่างๆ ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน และเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้นจึงได้ใช้ศาสนพิธีทางพุทธศาสนา เช่น พิธี “หุดสง” หรือรดสรงน้ำแด่พระภิกษุผู้มีศีลให้มีตำแหน่งที่สูงขึ้น รวมทั้งการประยุกต์เอาบุญวิสาข (วิสาขบูชา) เข้ากับบุญบั้งไฟ เนื่องจากตรงกันในเดือน 6 มาเป็นเครื่องมือ

1.2) กระบวนการทำบั้งไฟในอดีต

ส่วนสำคัญที่สุดของบั้งไฟ คือ ตัวบั้งไฟ หรือ เลาบั้งไฟ ชาวอีสานเรียกกระบอกไม้ไผ่ว่า บั้งไม้ไผ่ และคำว่า บั้งไฟ ก็ได้จากการนำไม้ไผ่มาทำบั้งไฟ นั่นเอง ดังมีผู้ให้นิยามศัพท์ ว่า บั้งไฟ หมายถึง กระบอกไม้ไผ่บรรจุดินปืน แล้วนำไปประดิษฐ์เป็นรูปลักษณะต่างๆ กันเมื่อนำมาจุด จะมีไฟพ่นออกมาจากกระบอก (เจริญ

ชัย ชนไฟโรจน์. 2546 : 80) บั้งไฟในยุคต้นๆ ตัวบั้งไฟทำจากกระบอกไม้ไผ่ โดยนำลำไม้ไผ่มาทะลุปล้อง และพันด้วยเชือกที่พันจากไม้ไผ่ เรียกว่า “บั้งไฟเลาไม้” ถ้าบั้งไฟทำจากไม้ไผ่ เรียก “เลาไม้” ทำจากเหล็ก เรียก “เลาเหล็ก” บั้งไฟเลาไม้ เป็นบั้งไฟที่ทำกันแต่โบราณกาล ซึ่งต้องคัดเลือกไม้ไผ่ที่จะทำบั้งไฟกันอย่าง พิถีพิถัน

... เริ่มตั้งแต่เลือกไม้ไผ่ว่าควรเอากอไหน เคยเอาไปทำแล้วมันแตกกลางปล้องก็ครั้ง ถ้ามีประวัติต่าง พร้อย ก็ไม่เลือกทั้งกอ (สำเร็จ รูปสว. 2553 : 49)

ในอดีต การทำบั้งไฟเป็นหน้าที่ของทุกคนในหมู่บ้าน กระบวนการเริ่มเมื่อคนในหมู่บ้านประชุมตกลง กันแล้ว ก็จัดซื้อขี้เจียดิบ (ดินประสิว) แล้วยกขี้เจียให้กับผู้ที่เป็น “ช่างบั้งไฟ” ช่างก็จะถั่วขี้เจียตำผสมกับมาด (กำมะถัน) และถ่าน จนได้ “หมื่อ” หรือดินปืน

ในขั้นตอนสำคัญ คือ การดำบั้งไฟ หมายถึง การบรรจุดินปืนเข้าเลาบั้งไฟนั้น เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ แรงงานจำนวนมาก เนื่องจากหากบั้งไฟมีขนาดใหญ่ หรือบั้งไฟแสน (120 ก.ก.) ขึ้นไป จะมีเลายาวมาก เมื่อ ตั้งขึ้นเพื่อกรอกดินปืนและใช้สากตำ รวมความสูงของสากและเลาจะมีความสูงกว่า 10 เมตร ต้องใช้รอกช่วย ในการยกสากขึ้น ใช้น้ำหนักของคนโดยเหยียบไปที่คานที่ผูกโยงกับสาก เหมือนการเหยียบครกกระเดื่อง เมื่อ สากถูกยกขึ้นได้ระดับแล้วก็อาศัยแรงโน้มถ่วงของโลก ปล่อยให้สากหล่นทับดินปืนภายในบั้ง การดำบั้งไฟจึง เหมือนกับการทำงานของปืนจันทอกเสาเข็ม เมื่อดินปืนถูกตำและทับสูงขึ้นเรื่อยๆ สากที่ทำจากไม้จะถูกตัด ให้สั้นลงเรื่อยๆ จนได้ระดับตามต้องการ งานดำบั้งไฟเป็นงานสำคัญ บั้งไฟจะขึ้นหรือไม่ ขึ้นอยู่ที่การดำเป็น สำคัญ ชาวบ้านทุกคนจึงมีหน้าที่ที่ต้องร่วมแรงช่วยกัน ซึ่งต้องทำในเวลากลางคืน เพราะช่วงเวลาที่ชาวบ้าน ว่างจากภารกิจ

.... การดำบั้งไฟต้องใช้เวลาพอสมควร ต้องค่อยทำค่อยเป็นไป ไม่รีบร้อน ดำอย่างสม่ำเสมอ ตกเวลา คำกิ้นข้าวแลง (มือเย็น) เสร็จ พระจะตีกลองเพล เรียกว่า กลองโฮม หมู่สาวจะพากันลงไปวัด ช่วยกันดำ บั้งไฟ พระในวัดท่านจะจุดตะเกียงเจ้าพายุสว่างเจิดจ้ารอท่าแต่วันๆ ... (สำเร็จ รูปสว. 2553 : 49)

เมื่อผู้คนมารวมกัน ได้ร่วมกันทำกิจกรรม ก็รู้จักสนิทสนมกันมากขึ้น เนื่องจากการดำบั้งไฟต้องใช้ เวลาเป็นเดือน ชาวบ้านจึงนำเอาการแสดงมาคลายความเหนื่อยล้าขึ้น

... แต่ละวัน หมู่สาวจะจัดการแสดง เช่น มีการตีกลองยาว ซึ่งชาวบ้านเรียกกลองหาง ตีคนละใบ บางทีตีถึงสิบใบ ผู้สมัครเข้าตี ต้องมีลีลาท่าทำประกอบ ตีไปพร้อมกัน เวียนเป็นวงกลม เหมือนนางมโนรา ร่อนปีกเล่นน้ำ บางวันมีการแข่งหิน (เครื่องดนตรี) ที่เป็นไม้ไผ่ใช้มือตีในปาก บางทีก็มีคณะหมอลำมาแอว ประกอบกับการดำบั้งไฟ คนไม่ได้ดำก็ตบมือให้จังหวะพร้อมกันเสียงโคบๆ ปานฝนตกถูกสังกะสี (สำเร็จ รูป สว. 2553 : 49)

เมื่อตำจดินปืนเต็มบั้งแล้ว ก็ใส่ดินเหนียว และไม้เนื้อแข็งปิดท้าย เรียก “อัดเถียด” และตำจแน่น เจาะรู ทะลุไม้ ดินเหนียวและดินปืน ทะลุผ่านกลางบั้งจากท้ายบั้ง หรือกันบั้งไฟไปยังหัวบั้ง หรือหัวบั้งไฟ เพื่อ ทำเป็นช่องเผาไหม้และสอดใส่ชนวน จนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือ การประกอบหาง และประดับตกแต่งบั้งไฟ ด้วยกระดาษสี หรือ “เอ้บั้งไฟ”

บุญบั้งไฟในอดีต นอกจากทุกคนในชุมชนต้องร่วมมือร่วมใจกันแล้ว ยังมีพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งถือว่าเป็น ส่วนหนึ่งของชุมชน ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมนี้ด้วย อาจเนื่องมาจากพระเป็นผู้นำทางด้านสรรพวิทยา และ วิทยาการด้านอื่นๆ ก็มาจากวัดเสียเป็นส่วนใหญ่ หรืออาจเป็นเพราะพระเป็นผู้ที่มีเวลาให้กับการทำและ คิดค้นวิธีทำบั้งไฟมากกว่าฆราวาส ส่วนใหญ่การทำบั้งไฟก็ทำกันภายในวัด เนื่องจากวัดเป็นที่ชุมนุมคนใน หมู่บ้าน และมีความพร้อมด้านสถานที่ในการรองรับคนจำนวนมากที่เข้ามาช่วยกันทำบั้งไฟ

ด้วยเหตุนี้ ในภาคอีสานในอดีต เมื่อถึงบุญบั้งไฟมักยกเว้นเป็นกรณีพิเศษให้แก่พระภิกษุ ให้สามารถ ร่วมสนุกกับชาวบ้านได้ พระจึงเป็นบุคลากรที่สำคัญในชุมชน ดังปรากฏมีช่างบั้งไฟที่เป็นพระอยู่เป็นอันมาก ในหมู่บ้านอีสาน ภาพของพระผ้าเหลืองปลิวอยู่บนค้ำบั้งไฟ (ฐานจุด) ยืนคู่กับบั้งไฟที่กำลังส่งควันโขมงอัน เป็นช่วงเวลาความเป็นความตาย หมายถึงว่า บั้งไฟอาจจะยานสู่ท้องฟ้า พนไฟแต่ไม่ขึ้น หรือ “ซุ” หรือไม่ก็ อาจแตกระเบิดได้ การที่พระขึ้นไปยืนคู่กับบั้งไฟเวลาจุด ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ตนเป็นช่างมีฝีมือ รับรองไม่มี ระเบิด ซึ่งภาพดังกล่าวในอดีตถือเป็นเรื่องปกติ

... มีแต่พระนั้นแล้วสมัยก่อน ขึ้นไปยืนจุดอยู่เทิงค้ำบั้งไฟพุ้น ขนาดบั้งไฟเลาเหล็กเต้หั้น ... (สัมภาษณ์. 7 กุมภาพันธ์ 2555)

สำหรับช่างบั้งไฟที่เป็นพระสงฆ์ สังคมอีสานมีวิธีปฏิบัติให้พอเหมาะพอสมแก่สมณสาธูป โดยนำเอา “ห่อหมก” หมวกสีเหลือง ให้พระสวม และเอาเตี๋ยหมกแห่ให้ออกหน้าขบวน แม้ในงานจะมีแขกสำคัญระดับเจ้า เมือง ก็ต้องจัดอันดับในขบวนให้เจ้าเมืองอยู่ลำดับรองจากพระ

ครั้นถึงเวลาบ่ายสามโมง	มารวมกันไว้ในอารามเขาอยู่
แบกบั้งไฟใหญ่หน่อย	ประดับตั้งอย่างงาม
ถ้าช่างบั้งไฟเป็นภิกษุสงฆ์นั้น	เอาเตี๋ยมาหามท่าน
บางทีสวมหมวกเหลืองใส่ไว้	หวังเอ้แห่ไป
เวลานั้นเขาจักมีการเล่น	หลายประการดูหลากหลาย
พวกตีกลองและฆ้อง	ก็ฟังได้ม่วนดี

พระสงฆ์กับบั้งไฟก็เป็นไปในลักษณะการเดียวกันกับการเล่นสงกรานต์ของภาคอีสาน ที่ยกเว้นให้ พระและสามเณรสามารถเล่นน้ำกับญาติโยมได้ แม้แต่กับผู้หญิง และด้วยข้อยกเว้นดังกล่าว จึงเป็นที่มาของ

การเข้าร่วมการจุดบั้งไฟ และในที่สุด เมื่อการแข่งขันบั้งไฟกลายเป็นการพนันเต็มรูปแบบ ในบรรดาเซียนพนัน บั้งไฟจึงรวมเอาเซียนที่เป็นพระสงฆ์เข้าด้วย พระส่วนใหญ่มีฐานะเป็นเจ้าของค่ายบั้งไฟ

1.3) รูปแบบของพิธีจุดบั้งไฟในอดีต

บุญบั้งไฟสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันลึกซึ้งขององค์กรพุทธศาสนาที่มีต่อชุมชน วัดกับบ้านไม่ได้แยกออกจากกัน หากเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากคนในชุมชนในหมู่บ้านแล้ว ถือเป็นธรรมเนียมว่า ประเพณีบุญบั้งไฟจะต้องเชื่อเชิญ หรือ “ใส่” กล่าวคือ ทำเป็นหนังสือแจ้งฎีกาเป็นลายลักษณ์อักษรไปยังหมู่บ้านอื่นในละแวกนั้น ให้มาร่วมงาน ที่ขาดไม่ได้ คือ ต้องใส่ไปยังหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการทำบั้งไฟ เพื่อให้บั้งไฟมาร่วมแข่งขัน บรรดาแขกรับเชิญจะมีทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพที่จะต้องจัดเตรียมสถานที่ โดยสร้าง “ผาม” หรือปะรำ ไว้ในวัดเพื่อรับรองแขกต่างบ้าน พร้อมจัดหนุ่มสาวและเด็กเล็กไว้คอยอยู่ภูฐานและอำนวยความสะดวก

เมื่อถึง “มือโฮม” หรือวันรวม อันเป็นวันก่อนจะถึงวันจุดบั้งไฟ พระสงฆ์และญาติโยมที่ได้รับนิมนต์ และเชื่อเชิญจากต่างบ้านก็ทยอยเข้าพักตามสถานที่ที่จัดเตรียมไว้ต้อนรับ แขกที่มีบั้งไฟก็จะหามแหบั้งไฟมาด้วย ในวันที่ จะมีการพ้อนรำขับร้องกันไปตามถนนหนทางตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน

... ในวันรวมนั้น ญาติโยมผู้เฒ่าผู้แก่จะพากันทำบุญเลี้ยงพระเช้า เพล แล้วนำกองบวช กองหุด ไปบวชไปหุดกันตลอดวัน ครั้นเวลาบ่ายสามโมงเศษ ทางวัดจะตีกลองโฮม ประชาชนจะพากันนำบั้งไฟของตนมารวมกันที่วัด จัดการแหบั้งไฟ ถ้าบั้งไฟใหญ่ก็เอาขึ้น “ซาเขีย” (นั่งร้าน) บั้งน้อยก็แบกเอา การประดับตกแต่งทำให้วิจิตรงดงาม

“เมื่อแห่ได้สามรอบแล้ว ขบวนก็แยกย้ายกันไป ช่างบั้งไฟก็หามบั้งไฟของตนไปไว้บ้านแล้วก็พ้อนรำไปจนสว่าง ในการแหบั้งไฟมีการแข่ง คำแข่งมีข้อความที่หยาบโลนอยู่บ้าง แต่ไม่ถือ เพราะว่าเวลาเล่นเวลากินต้องเล่นต้องกิน เข้ากับภาษิตที่ว่า “ตกตาล่นเล่นสาให้มันม่วน ตกตากวนกวนสาให้มันขุ่น กวนขุ่นแล้วชีวกุ้ง หากสิงอม (ปรีชา พิณทอง. 2534 : 88-89)

ในมือโฮม ยังมีการละเล่นที่สร้างความตื่นตาตื่นใจในมือโฮม คือ “การเส็งกลอง” หรือการแข่งขันตีกลอง ซึ่งมักจัดขึ้นในตอนกลางคืน เมื่อได้เวลา คนจากทุกบ้านที่เชิญมาจะนำกลองออกมาตั้งเรียงลำดับเป็นหมู่บ้านๆ ไป จากนั้นก็เริ่มตีที่ละหมู่บ้าน จนคัดเลือกได้กลองที่มีเสียงดังเข้ารอบแข่งขัน และกลองที่มีเสียงดังที่สุด จะเป็นผู้ชนะในการเล่นเส็งกลอง นอกจากนี้ ยังมีการละเล่นที่ต้องใช้ภูมิปัญญา เป็นเวทีสำหรับผู้มีความสามารถทางวาทีศิลป์ ได้แก่ การอ่านหนังสือเจียง¹ ตัวต้นฉบับภาพ-กลอนซึ่งที่ขุนเจืองโปรดให้แต่งใน

¹ หนังสือเจียง คือ พงสาวดารของชาวโยนก ที่สรรเสริญบารมีของท้าวสูงหรือเจียง กษัตริย์ที่ครอบครองดินแดนล้านนา หลวงพระบาง สิบสองปันนา สิบสองจุไทย และดงเกีย มีอยู่ 2 ภาค ภาคที่ 1 เป็นประวัติของท้าวสูง ที่แต่งเป็นกลอนในหนังสือผูก และภาคที่ 2 เป็นบทกลอนและภาพ นัยว่าขุนเจืองโปรดให้แต่งขึ้นในคราวที่ระดมพลไปตีกรุงที่ทุ่งไหหิน เพื่อเตรียมทัพไปตีเมืองแคว แต่มีทหารหนีทัพเป็นอันมาก ขุนเจืองจึงสั่งให้สลักก้อนหินให้เป็นไห หมักเหล้าสาโทเลี้ยงทหาร แต่ทหารยังหนีทัพ สิบสาวจนรู้ว่า ทหารไปปิดพันผู้หญิง จึงให้แต่งภาพกลอนเกี่ยวกับสาว และให้นำไปใช้แข่ง (ฉบับสำเนาจากภาพ-กลอน) ขณะดื่มเหล้าสาโท ปรากฏว่าจำนวนทหารที่หนีทัพกลับลดลงโดยลำดับ

ครั้งนั้นได้สูญหายไปแล้ว ที่เหลืออยู่เป็นฉบับของหลานขุนเจือง และใช้ชื่อว่า “หนังสือเจือง” หนังสือนี้ใช้เหล็กจารในตัวไม้ไผ่ (ผิวไม้ไผ่) ด้วยอักขระไทน้อย โดยใช้ไผ่ที่แก่จัด ผ่าเป็นแผ่นขนาดความกว้าง 2 นิ้ว ความยาวเท่ากับความยาวของช่วงปล้องไม้ไผ่ โดยตัดให้มีข้อทุกด้าน เจาะรูด้วยเหล็กชี (เหล็กแหลมเผาไฟ) แล้วร้อยเข้ากันด้วยเชือก จึงเรียกว่า “ผูก” หนึ่งผูกมี 7-8 แผ่น และเมื่อได้ผูกหนึ่งจะทำเป็นบ่วง (ป่วง) ด้วยเชือก บ่วงนี้มีไว้สำหรับผู้อ่านใช้คล้องคอในเวลาอ่าน

แต่ละแผ่นสามารถจารภาพหรือกลอนได้ 1 บทกลอนพอดิ และกลอนหรือภาพในหนังสือเจืองมีความหายากเป็นพิเศษ จะหาความหายากไปกว่านี้เป็นไม่มีแล้ว ทั้งนี้ก็เพราะมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงทหารให้อยู่กับกองทัพ เมื่อนำมาแข่งก็ไม่ถือสาหาความกัน ถือเป็นเรื่องชวนหัว ซึ่งปีหนึ่งจะมีสักหน

ผู้อ่านหนังสือเจืองจะจับกลุ่มๆ ละ 4-5 คน แต่ละคนก็จะได้รับแจกหนังสือไปคนละผูก ออกตระเวนไปทั่วงาน เมื่อเห็นคนออกกันที่ไหน กลุ่มผู้อ่านหนังสือเจืองก็จะตั้งแถวเข้า แล้วผู้ที่ได้รับผูกอันเป็นเหมือนอารัมภกถาก็จะเป็นคนอ่านเป็นคนแรก เมื่อจบคำอาราธนา คนที่ได้รับผูกอื่นๆ ก็จะอ่านต่อ เมื่อจบหนึ่งกลอนก็หยุด แล้วออกเดินไปอ่านที่อื่นที่มีการชุมนุมของผู้มีร่วมงาน ไปเรื่อยๆ จนรอบบริเวณงาน ตัวอย่างคำอาราธนาเป็นดังนี้

... อิมัสมิงขาเป	คนขาเคหีใหญ่
หน้าผากไคหีไหน	ผีสบโปหีสวด
ผู้มีหนวดหิหมอย	ฮ้องจิล้องแม่นนกอีเอียง
หัวเกลี้ยงๆ แม่นนกกะซุม	นิญฐิตัง เข้าตัมติดหิหมา
ฉลองศาลากะแล้ว	อาราธนะนัง กโรมิ...

(ปรีชา พิณทอง. 2534 : 100)

ในเมื่อโฮมบุญ เวลาประมาณ 15 นาฬิกา ทางวัดจะตีกลองเป็นสัญญาณบอกให้ทุกคุ่มนำบังไฟมารวมกันที่วัด แล้วจัดขบวนแห่บังไฟ โดยจัดเสลี่ยงหรือคานหามแต่พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส เป็นผู้นำขบวน ตามด้วยขบวนพ่อน ขบวนช้าง และขบวนตลก เช่น เล่นทอดแหหาปลา หัวล้านชนกัน เป็นต้น แล้วตามด้วยขบวนบังไฟ ในขบวนมีการขับร้องกลอนแข่งบังไฟ ซึ่งการแข่งบังไฟจะมีหัวหน้าเป็นคนนำขับช้าง โดยขับที่เลวพรรค เพื่อให้ผู้ร่วมขบวนขับตาม เข้าจังหวะกับเสียงพร้อมกลองที่กระซิบและเร้าใจ มีการเต้นรำให้เข้ากับจังหวะเสียงกลองเป็นที่สนุกสนาน ถ้อยคำในภาพยึ่งก็สือไปในเรื่องเพศ ทั้งสือแบบสองแง่สองง่าม และสือตรงๆ เช่น แข็งขอสึงขอสอง แข็งขอเงินนำเฮือน แข็งขอเงินผู้สาว แข็งตลก แข็งถามหาเต่า แข็งขอเงินแม่คำ แข็งขอเงินแม่คำข้าวปุ้น แข็งขอเงินแม่คำบั้งไก่ เป็นต้น ดัง คำแข็งถามหาเต่า ดังนี้

อีแม่ใหญ่	เห็นเต่าข้อยบ
เต่าแต่พ่อ	ของข้อยมันหาย
ข้อยเสียดาย	กะดัดกะด้อ
เต่าแต่พ่อ	แต่เก่าเดิมหลัง
ส่วนว่าหลัง	มันสืแตกแตก
สืแปลกแปลก	ชนสืฮวยฮาย

(ปรีชา พิณทอง. 2534 : 100)

เมื่อถึงวันจุดบั้งไฟ อันถือว่าเป็นจุดสุดยอดของการทำบุญบั้งไฟ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการตัดสินบั้งไฟ เพื่อดำเนินการจุดบั้งไฟ โดยคัดเลือกเอาผู้ที่มีสายตาดี สามารถมองติดตามบั้งไฟตั้งแต่ขึ้น จนถึงตกสู่พื้น ซึ่งในอดีตที่ยังมีพื้นที่โล่งอยู่มาก บ้านเรือนก็จำกัดอยู่ในหมู่บ้าน การแข่งขันจึงตัดสินจากบั้งไฟที่ไปตกไกลที่สุดเป็นผู้ชนะ ต่อมา เมื่อบ้านเรือนมีมากขึ้นก็ตัดสินจากผู้ที่สูงหรือทำเวลาได้มากที่สุด เป็นผู้ชนะ

ในวันจุดบั้งไฟ ถือว่าเป็นวันที่ทุกคนรอคอยด้วยความตื่นเต้น ขณะที่แข่งบั้งไฟยังมีการแสดงออกถึงความสนุกสนานกันอย่างสุดเหวี่ยง ส่วนหนึ่งมาจากบุญบั้งไฟเป็นบุญสุดท้ายก่อนจะเข้าสู่หน้าฝน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ได้แก่เกษตรกรทำนาจึงถือโอกาสสนุกสนานครั้งสุดท้ายก่อนจะต้องทำงานหนักในนา ซึ่งจะไม่มีการรื่นเริงอีกเลยกินเวลาถึง 4-5 เดือน กล่าวคือ ตั้งแต่เดือน 7 จนถึงวันออกพรรษา ในเดือน 11

เสียงจุดบั้งไฟดังสนั่นหวั่นไหว ทั้งบั้งไฟขึ้นร้าน และบั้งไฟบนพื้น เสียงต๊ึดๆ ต๊าดๆ คนดูวิ่งหลบหน้าหลบหลังกันสนุกสนาน หมอลำก็ลำไป เสียงกลองเสียง หรือกลองแข่งก็ตีกันดังกึกก้อง หนุ่มน้อยหนุ่มใหญ่ ก็จ้องหาแม่หม้ายสาวสวยตาเป็นมัน จนถูกลำอ้อยของภรรยาที่มี (สำเร็จ รูปสวย. 2553 : 51)

2) บั้งไฟในยุคปัจจุบัน

2.1) วัตถุประสงค์ของบุญบั้งไฟ

การจัดให้มีบุญบั้งไฟในปัจจุบันเป็นการจัดขึ้นตามประเพณี โดยความเชื่อเรื่องแถนและการขอฝน ไม่ได้มีความสำคัญต่อคนอีสานในยุคปัจจุบันแล้ว ที่ต้องทำบุญบั้งไฟเป็นเพราะต้องการสืบทอดประเพณีมากกว่าการคาดหวังเรื่องขอฝนอย่างในอดีต

2.2) กระบวนการทำบั้งไฟในปัจจุบัน

การทำบั้งไฟในสมัยอดีตกับการทำบั้งไฟในยุคปัจจุบันถือว่ามีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้เป็นเพราะการจุดบั้งไฟถือเป็น “การแข่งขัน” เมื่อมีการแข่งขัน ย่อมต้องมีผู้ต้องการชนะการแข่งขัน จึงเกิดการพัฒนารูปแบบและวิธีการทำบั้งไฟมาเป็นลำดับ โดยเฉพาะการพัฒนาส่วนประกอบที่สำคัญของบั้งไฟ คือ ตัวบั้งไฟ หรือเสาบั้งไฟ ดังนี้

2.2.1) บั้งไฟเสาเหล็กซึ่ง ได้แก่ ตัวบั้งไฟทำจากท่อประปา ซึ่งทำจากเหล็กชนิดบาง ทำให้มีความคงทนมากกว่าและขึ้นได้สูงกว่าบั้งไฟเสาไม้ไผ่ในอดีต จึงเรียกบั้งไฟแบบนี้ว่า “บั้งไฟเสาเหล็กซึ่ง²” แต่ด้วยความบางของเหล็กก็ทำให้บั้งไฟง่ายต่อการแตกระเบิด เมื่อตัวบั้งไฟฉีกแตกมักเป็นแฉก คล้ายเสียม หรือพลั่ว และเป็นอันตรายต่อผู้เข้าชมบั้งไฟ

² ชาวอีสานในยุคปัจจุบัน เมื่อนำวัสดุจากภายนอก หรือวัสดุที่ชุมชนไม่สามารถผลิตขึ้นเองได้ เมื่อนำวัสดุเหล่านั้นมาใช้เสริมเข้ากับโครงสร้างเดิมของสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งทำให้ง่ายต่อการประดิษฐ์ มักเติมชื่อสิ่งประดิษฐ์นั้นๆ ด้วยคำว่า “ซึ่ง” เช่น การนำเอาตาข่ายไนลอนมาประกอบกับโครงของลอบดักปลาที่เรียกลอบนั้นว่า “ลอบซึ่ง”

2.2.2) บั้งไฟเลาเหล็กหนา จากประสบการณ์ที่ได้จากบั้งไฟเลาเหล็กซึ่ง ที่มักเกิดอันตรายจากการจุดบั้งไฟ จึงมีการเปลี่ยนตัวเลาบั้งไฟโดยใช้ท่อเหล็กชนิดที่มีความหนาเป็นพิเศษ ซึ่งก็สามารถแก้ไขปัญหาบั้งไฟแตกระเบิดได้ แต่ก็ยังเกิดอันตรายจากการจุดบั้งไฟอยู่เช่นเดิม ถึงแม้ว่าเลาเหล็กหนาจะไม่แตกระเบิดง่าย แต่ก็มีน้ำหนักมาก เมื่อตกสู่พื้นก็ทำให้เกิดอันตรายได้ไม่แพ้กัน และยังประสบปัญหาด้านน้ำหนัก คือ ทำให้บั้งไฟขึ้นได้ไม่สูง เนื่องจากหนักเลาบั้งไฟ

2.2.3) บั้งไฟเลาพลาสติก มีผู้ทดลองนำเอาท่อพีวีซี (PVC – polyvinyl chloride) หรือ พลาสติกมา ใช้ทำเลาบั้งไฟ ผลปรากฏว่า บั้งไฟสามารถขึ้นได้สูงกว่าท่อกว๊าสุดที่เคยใช้มา นอกจากนี้ บั้งไฟพลาสติกยัง ช่วยแก้ไขปัญหาด้านอันตรายจากการตกสู่พื้นได้อีกด้วย เพราะเมื่อบั้งไฟแตกระเบิดก็ไม่ทำอันตรายให้แก่ผู้ชม เนื่องจากท่อพีวีซีมีน้ำหนักเบา จากการที่เนื้อพลาสติกสามารถถูกเผาให้หลอมละลายได้ด้วยความร้อน จึงมี การคำนึงถึงสูตรของดินปืนเพื่อไม่ให้พลาสติกเกิดการหลอมละลาย จนเกิดนวัตกรรมใหม่ในวงการผลิตบั้งไฟ และบั้งไฟพลาสติกยังได้รับความนิยมอยู่จนปัจจุบัน

2.3) รูปแบบการจุดบั้งไฟ

วันที่จุดบั้งไฟในปัจจุบัน จะมีคนจากต่างถิ่นจากหลายจังหวัดที่มุ่งหน้าตรงไปยัง สถานที่หรือพื้นที่ที่เป็นที่จุดบั้งไฟ ส่วนคนในชุมชนที่ไม่เล่นการพนันจะไม่เข้าไปใกล้พื้นที่บริเวณจุดบั้งไฟ “...แม้ว่าผมเป็นกรรมการหมู่บ้าน เสร็จงานบุญที่วัดในวันจุดบั้งไฟผมไม่เคยไปดูเลยหรือเข้าไปใกล้เลย เพราะผมไม่ชอบการพนัน เห็นญาติพี่น้องหมดเนื้อผม ตัวเพราะบั้งไฟมาเยอะแล้ว...” (สัมภาษณ์. วันที่ 23 เมษายน. 2555)

บั้งไฟที่จะขึ้นฐานจุด จะมีคนของค่ายไปแจ้งต่อทางกรรมการในกองอำนวยการ โดยแจ้งชื่อ ค่าย พร้อมจ่าย “ค่าหาง” หรือค่าธรรมเนียม จากนั้นก็นำบั้งไฟเข้าสู่ฐานจุด ฐานจุดบั้งไฟเล็กทำจากเหล็ก เป็นรูปคล้ายประตูฟุตบอล ราวบนสุดที่เป็นที่วางบั้งไฟจะมีการเชื่อมโซ่จักรยานยนต์ไว้สำหรับคล้องรัดบั้งไฟ สาเหตุที่ต้องใช้โซ่เหล็กก็เพื่อให้ทนทานต่อไฟของการเผาไหม้ดินปืนก่อนบั้งไฟจะพุ่งสู่ท้องฟ้า และก่อนที่จะวางบั้งไฟบนฐาน ค่ายบั้งไฟมักหักเอากิ่งไม้สดๆ รองตัวบั้งไฟตรงบริเวณรูปบั้งไฟ เพื่อป้องกันความร้อนจากไฟ จากนั้นก็ผูกเชือกรัดหางบั้งไฟเพื่อไม่ให้บั้งไฟเสียทิศทาง ทิศทางของบั้งไฟคือพุ่งสู่ท้องฟ้าด้วยเส้นตรง จากฐาน โดยเชือกที่รัดจะยึดแน่น บั้งไฟที่จะหลุดจากฐานต้องมีแรงส่งมากพอ หากรัดเชือกไม่แน่น บั้งไฟมักเสียทิศทาง ขึ้นได้ไม่สูง และทำเวลาได้ไม่ดี

ได้ฐานจุดทางผู้จัดจะเตรียมหม้อเบตเตอร์ขนาดที่ใช้กับรถปิกอัพ จำนวน 1 ลูก โดยวางให้ห่างจากตำแหน่งบั้งไฟราว 10 เมตร มีไว้สำหรับไว้คนจุดต่อชนวนจากตัวบั้งไฟเข้าสู่ขั้วบวก-ลบ ของหม้อเบตเตอร์ การจุดบั้งไฟทำโดยใช้สายไฟจากชนวนแตะเข้ากับขั้วใดขั้วหนึ่งของหม้อเบตเตอร์ เพื่อให้เกิดประกายไฟจุดชนวน

2.1.3 นวัตกรรมของการทำบั้งไฟ

1) จากไม้ไผ่ถึงท่อพีวีซี

เมื่อมีการใช้เลาบั้งไฟที่ทำจากท่อพีวีซี หรือพลาสติกอื่น ทำให้มีการดัดแปลงสูตรของหม้อหรือดินปืน เพื่อไม่ให้เกิดการลุกไหม้ที่ให้ความร้อนมาก จนมีการค้นพบว่า การนำดินประสิวบดและอัดรวมกับส่วนผสมอื่นโดยไม่คว่ำไฟ จะทำให้ได้ดินปืนที่ไม่เกิดความร้อนมาก หรือไม่แรงเหมือนดินประสิวก่อนที่ได้จากการคว่ำ การที่ดินปืนไม่แรงทำให้ดินปืนเผาไหม้ได้นาน อีกทั้งไม่เป็นอันตรายจากการตำหรืออัดด้วย เนื่องจากดินประสิวก่อนไม่คว่ำก่อนจะทำให้ไม่ติดไฟ อีกทั้ง เลาบั้งไฟที่ทำจากท่อพีวีซีมีน้ำหนักเบา การใช้ดินปืนไม่แรงก็สามารถมีแรงส่งตัวบั้งไฟให้ขึ้นได้ และขึ้นได้นานกว่าดินปืนที่คว่ำดินประสิวก่อน ต่อมา การที่ดินปืนจึงไม่นิยมคว่ำดินประสิวก่อนเหมือนในยุคอดีต

2) จากขี้เถ้าถึงขี้เถ้าดิบ

ควบคู่ไปกับการพัฒนาเลาบั้งไฟ คือ กระบวนการบรรจุดินปืนเข้าในกระบอกหรือเลาบั้งไฟ การบรรจุดินปืนเข้าสู่เลาบั้งไฟในอดีตมักเกิดการระเบิดขณะบรรจุ เนื่องจากดินปืนมีความแรงสูง และไวไฟ แต่เพื่อให้ได้ดินปืนที่แรงที่สามารถมีแรงส่งตัวบั้งไฟจากวัสดุที่มีน้ำหนักมาก เช่น ไม้ไผ่ และท่อเหล็ก การที่ดินปืนมีความแรงด้วยการคว่ำดินประสิวก่อน (ขี้เถ้า) ก่อนบดเป็นผงจึงยังมีความจำเป็น แต่ก็ต้องเสี่ยงกับการเกิดระเบิดขณะบรรจุ ยิ่งในระยะต่อมา มีการบรรจุดินปืนโดยใช้แรงของแม่แรง และพัฒนาด้วยการอัดด้วยแรงไฮดรอลิก (Hydraulic Power) การระเบิดขณะบรรจุก็มีมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเปลี่ยนเลาบั้งไฟไปมาเป็นท่อพลาสติก นอกจากการระเบิดขณะอัดบรรจุดินปืนแล้ว แรงของดินปืนมักทำให้เลาบั้งไฟหลอมละลายขณะพุ่งสู่ท้องฟ้าด้วย

จากปัญหาอุปสรรคดังกล่าว นำมาซึ่งการพัฒนาดินปืนโดยใช้ดินประสิวก่อน คือ ไม่คว่ำดินประสิวก่อนบดผสมกับถ่าน ซึ่งนอกจากจะดินประสิวก่อนจะไม่ติดไฟแล้ว เมื่อเผาไหม้ก็ใช้เวลานานกว่าดินปืนที่ได้จากดินประสิวก่อน ทำให้บั้งไฟสามารถทำเวลาได้นานกว่าวิธีการเดิมเป็นสิบเป็นร้อยเท่าตัว

3) จากต้นมะขามถึงบล็อกเหล็ก

การบรรจุดินปืนบรรจุในเลาบั้งไฟถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง เนื่องจากหากบดอัดไม่แน่นก็จะทำให้บั้งไฟชู่ หรือเผาไหม้ดินปืนแต่ไม่มีแรงส่ง ทำให้บั้งไฟค้างคาหรือฐานจุด ซึ่งเกิดขึ้นจนเป็นเหตุการณ์ปกติในบั้งไฟยุคแรก ทั้งแบบเลาไม้ไผ่และเลาเหล็ก

ในระยะแรกการบรรจุดินปืนเข้าเลาบั้งไฟทำโดยการตำด้วยแรงคน วิธีการเดียวกับการตอกเสาเข็มด้วยปั้นจั่น อาศัยแรงโน้มถ่วงของโลกทำให้น้ำหนักของซากกดทับดินปืน ต่อมาได้มีการพัฒนาจากการตำด้วยแรงคนเป็นการอัดด้วยแม่แรง โดยมีต้นไม้มากที่แข็งแรงเป็นตัวรับการอัด เช่น ต้นมะขาม เป็นต้น การอัดด้วยแม่แรงเป็นการอัดจากด้านล่าง โดยด้านบนเป็นตัวรับหรือด้านบนทานแรงอัด ข้างบั้งไฟทำโดยการขุดเจาะต้นมะขามให้เป็นโพรงเพื่อสอดเลาบั้งไฟเข้าและบังคับไม่ให้เลาบั้งไฟเลื่อนไหล

ต่อมา ช่างบั้งไฟได้นำเอาวิธีการอัดด้วยแรงไฮดรอลิกมาใช้ในการทำบั้งไฟ พร้อมๆ กับการพัฒนาโครงยึดตัวเลาบั้งไฟด้วยโครงเหล็กชนิดหนา ซึ่งประดิษฐ์โดยโรงกลึง จนในปัจจุบัน การบดอัดและบรรจุดินปืนด้วยแรงไฮดรอลิกเป็นที่นิยมกันทั่วไป ขณะเดียวกัน การใช้ไฮดรอลิกนอกจากจะช่วยทุ่นแรงแล้ว ยังสามารถบดอัดบรรจุได้เร็วกว่าในอดีตมาก ที่สำคัญ ช่างบั้งไฟสามารถทำบั้งไฟด้วยคนๆ เดียวได้ โดยไม่ต้องมีลูกมือ

บั้งไฟในยุคเลาพลาสลอน และอัดด้วยแรงไฮดรอลิก จึงเป็นสูตรที่ลงตัว ทั้งกระบวนการผลิตไม่ต้องใช้แรงคนมาก ย่นระยะเวลาในการผลิต ผลิตได้จำนวนมาก และบั้งไฟขึ้นได้สูงกว่ายุคใดสมัยใดนับแต่มีบั้งไฟ โดยบั้งไฟ “ทอ 2” หรือบั้งไฟที่ทำจากท่อขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว สามารถทำเวลาได้ถึง 900 วินาที จากที่บั้งไฟในอดีตทำเวลาได้เพียง 30-40 วินาทีเท่านั้น

4) จากทางไกลถึงเหมบ

ขณะที่นวัตกรรมด้านการทำบั้งไฟได้พัฒนาถึงขั้นสูงสุด ก็เกิดสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับนวัตกรรมการทำบั้งไฟ คือ กติกาการพนันบั้งไฟ ในอดีต การแข่งขันบั้งไฟถือเอาระยะทางเป็นเกณฑ์ โดยบั้งไฟจะพุ่งไปในแนวราบขนานกับพื้นดิน หากบั้งไฟพุ่งได้ไกลที่สุด ถือว่าบั้งไฟบั้งนั้นชนะการแข่งขัน

ต่อมาเมื่อจำนวนประชากรมีมากขึ้น จำนวนบ้านเรือนและเรือสวนไร่นามีความหนาแน่นขึ้น เกณฑ์การแข่งขันบั้งไฟจึงเปลี่ยนมาเป็นแข่งความสูง โดยใช้การจับเวลาด้วยนาฬิกา หากบั้งไฟพุ่งได้สูงได้มาก บั้งไฟบั้งนั้นก็ชนะการแข่งขัน การวัดด้วยเกณฑ์การจับเวลาทำให้ผู้คิดประดิษฐ์บั้งไฟเพื่อให้ใช้เวลาลอยอยู่ในท้องฟ้าได้นานก็เกิดขึ้น การพัฒนาเลาบั้งไฟจากไม้ไผ่ มาเป็นเหล็กและท่อพลาสลอน ในอีกด้านหนึ่งก็เพื่อยืดระยะเวลาให้บั้งไฟอยู่บนท้องฟ้าได้นานขึ้น นั่นเอง ถึงขนาดมีผู้ติตรมซูชิพ และติดปีกให้บั้งไฟ

พัฒนาการของการทำบั้งไฟถึงจุดสูงสุดอยู่ที่การนำเอาท่อพลาสลอนมาเป็นเลาบั้งไฟ เกณฑ์การตัดสินก็ยังใช้ระยะเวลาที่บั้งไฟลอยอยู่ในอากาศเป็นเกณฑ์ จึงทำให้มีผู้คิดวิธีทำให้บั้งไฟลอยอยู่ในอากาศได้นานอยู่เป็นระยะ ส่งผลให้กติกาการพนันบั้งไฟซับซ้อนยิ่งขึ้นไปพร้อมๆ กันไป ดังนี้

4.1) บั้งไฟจูง

เกิดจากการใช้เลื่อยหันหัวบั้งไฟให้เป็นรอยแยกไว้ เมื่อบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าแล้ว แรงของดินปืนจะดันส่วนหัวให้ขาดหลุดออกจากตัวบั้งไฟ เรียกว่า “การสลัดหัว” แต่ช่างบั้งไฟก็ใช้เส้นลวดผูกยึดหัวบั้งไฟไว้กับตัวบั้งไฟ เมื่อบั้งไฟสลัดหัว จะทำให้บั้งไฟมีแรงส่งจากทั้งตัวบั้งและส่วนหัว โดยส่วนหัวจะอยู่ด้านล่าง แล้วลากตัวบั้งให้ลอยตามขวาง เหมือนถูกหัวบั้งไฟจูง จึงเรียกว่า “บั้งไฟจูง” ซึ่งวิธีการนี้ทำให้ทำเวลาได้ตั้งแต่ 700 วินาทีขึ้นไป

กติกา

การจับเวลาเริ่มจับตั้งแต่บั้งไฟทะยานขึ้นจากฐานจุด จนตัวบั้งไฟตกกระทบพื้น บั้งไฟที่ทำเวลาได้นานถือว่าชนะ

4.2) บั้งไฟสลดหาง

ต่อมา ได้มีผู้ค้นคิดวิธีที่จะทำให้บั้งไฟอยู่ในอากาศได้นาน โดยการหันส่วนโคนหางของบั้งไฟให้มีรอยแยก เมื่อบั้งไฟขึ้นถึงจุดสูงสุดส่วนหางก็จะถูกสลัดให้หลุดออกจากตัวบั้งไฟ ส่วนหางซึ่งมีน้ำหนักเบา กว่าส่วนอื่นของตัวบั้งไฟก็ลอยและร่อนอยู่ในอากาศได้นานกว่าบั้งไฟจู่ ซึ่งนำไปสู่การพิถีพิถันในการทำส่วนหาง โดยช่างบั้งไฟบางคนเลาหางบั้งไฟให้บางขนาดกระดาษ เพื่อให้หางร่อนและลอยอยู่ในอากาศหรือติดลมบน และทำให้ทำเวลาได้นานกว่าบั้งไฟจู่ ตั้งแต่ 900 วินาทีขึ้นไป

กติกา

การจับเวลาเริ่มจับตั้งแต่บั้งไฟทะยานขึ้นจากฐานจุด จนหางบั้งไฟตกกระทบพื้น

4.3) บั้งไฟเหิบ (นอนคว่ำ)

เนื่องจากบั้งไฟ 2 แบบแรกทำเวลาสูงมาก ส่งผลกระทบต่อคิวการจุดของบั้งไฟบั้งถัดไป และมีบ่อยครั้งที่บั้งไฟหาย หมายถึง บั้งไฟหายไปจากการจับตาของกรรมการจับเวลา (เรดาร์) เมื่อบั้งไฟหาย วงการพนันก็ถือว่า จาว หรือจูป คือ เสมอกัน ไม่มีการตัดสิน และต้องคืนเงินพนันกัน ทำให้กระทบต่อวงการพนันด้วย จึงได้กลับมาทำบั้งไฟแบบเดิม คือ ไม่มีการสลัดทั้งส่วนหัวหรือส่วนหาง เรียกว่า “บั้งไฟเหิบ” เหิบ หมายถึง การนอนคว่ำหน้า เป็นการบอกลักษณะของการลงของบั้งไฟที่มีส่วนประกอบเป็นบั้งไฟครอบทุกส่วน แล้วร่อนลงจากท้องฟ้าคล้ายคนการนอนคว่ำหน้าลงสู่พื้น ซึ่งทำให้เวลาที่ทำได้นั้นไม่มากเหมือนบั้งไฟ 2 แบบแรก หรือไม่เกิน 450-500 วินาที

กติกา

การจับเวลาเริ่มจับตั้งแต่บั้งไฟทะยานขึ้นจากฐานจุด จนตัวบั้งไฟตกกระทบพื้นโดยมีส่วนประกอบทั้งหัว ตัวบั้งและหางบั้งไฟครบ หากชิ้นส่วนส่วนใดส่วนหนึ่งหลุดจากตัวบั้งจะถือว่า จูป หรือจาว หรือเสมอไม่มีการได้-เสีย

5) จากค่างบั้งไฟถึงฐานจุดบั้งไฟ

การพัฒนาตัวบั้งไฟ ทั้งวัสดุที่ใช้ทำ และขนาดของตัวบั้งไฟ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านฐานจุดด้วย ในอดีต ฐานจุดบั้งไฟทำด้วยไม้ โดยวางพาดกับต้นไม้ใหญ่ เพื่อให้ต้นไม้ช่วยค้ำยัน มีลักษณะเป็นค่างหรือร้าน เช่น ค่างพลู เรียกว่า ค่างบั้งไฟ หรือฮ้าน (ร้าน) บั้งไฟ

ต่อมา มีการทำค่างหรือฮ้านบั้งไฟโดยใช้ไม้ปักกับพื้นดินโดยไม่อาศัยการวางพาดกับต้นไม้ เป็นค่างหรือฮ้านบั้งไฟที่ตั้งอยู่ได้ด้วยตัวเอง ในระยะต่อมา เนื่องจากมีการผลิตบั้งไฟที่มีน้ำหนักมาก เช่น บั้งไฟล้าน (1,200 ก.ก.) หรือบั้งไฟก๊อ (12,000 ก.ก.) ทำให้ค่างหรือฮ้านบั้งไฟไม่สามารถทานน้ำหนักและแรงส่งจากบั้งไฟได้ จึงมีผู้นำเอาเสาไฟฟ้าคอนกรีตเสริมเหล็กมาทำเป็นค่างและฮ้านบั้งไฟ

เมื่อมีการผลิตบั้งไฟโดยใช้ท่อพลาสติกเป็นเลาบั้งไฟ ทำให้บั้งไฟมีน้ำหนักเบา และขนาดบั้งไฟก็สอดคล้องกับค่างหรือฮ้านที่สร้างรองรับบั้งไฟแสน บั้งไฟล้าน รวมถึงการจัดการแข่งขันบั้งไฟได้เปลี่ยนมือจากคณะกรรมการหมู่บ้านหรือคุ้มเป็น “ผู้รับเหมา” หรือ “ผู้จัด” พร้อมๆ กับการเล่นการพนันอย่างเป็นทางการเป็นล่ำเป็นสัน ผู้จัดจึงสร้างค่างหรือฮ้านบั้งไฟให้มีขนาดที่พอเหมาะกับขนาดบั้งไฟพลาสติก คือสร้างจากเหล็กขนาดหน้า 3

(กว้าง 3 นิ้ว) สูงราว 2.5 เมตร มีรูปร่างคล้ายประตูปูตบอล โดยเชื่อมต่อโซ่จักรยานยนต์เข้ากับแกนเหล็กเป็นจุดๆ ราว 10 จุด เพื่อใช้โซ่คล้องตัวบั้งไฟที่จะจุดไม่ให้เอนเอียง ขณะเดียวกัน โซ่เหล็กก็ทนทานต่อการถูกเผาไหม้จากบั้งไฟ เรียกว่า “ฐานจุด” หรือ “ฐานจุดบั้งไฟ” ซึ่งสามารถจุดพร้อมกันทีเดียวได้นับสิบบั้ง ทั้งนี้ เพื่อให้เอื้อให้การพนันบั้งไฟทำได้มากและถี่ขึ้น

ปัจจุบัน ฐานจุดบั้งไฟมักมีทั้งสองประเภทควบคู่กัน โดยค้ำบั้งไฟใช้จุดบั้งไฟใหญ่ ส่วนฐานจุดมีไว้สำหรับจุดบั้งไฟเล็ก

2.1.4 ลักษณะสำคัญของบุญบั้งไฟ จากอดีตถึงปัจจุบัน

1) ลักษณะสำคัญของบุญบั้งไฟ (ในอดีต)

จุดสำคัญของบุญบั้งไฟมีอยู่ 2 อย่าง คือ 1) บั้งไฟ และ 2) การแข่งขันบั้งไฟ หากไม่มีบั้งไฟและการแข่งขันแล้ว ก็ไม่อาจเรียกว่าบุญบั้งไฟได้ เมื่อมีการแข่งขันจึงทำให้เกิดการแข่งขันต่อกันเองระหว่างชาวบ้าน เพื่อความสนุกตื่นเต้น จากที่เล่นกันสนุกในรูปของการขันต่อก็กกลายเป็นการเล่นการพนัน

เนื่องจากผู้เล่นได้ใช้ความฉลาด ความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบและฝีมือ เพื่อการนี้ ได้มีการจัดทำบั้งไฟโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการพนัน เช่น การจัดหาช่างบั้งไฟที่มีฝีมือ การค้นคิดสูตรของดินปืน ตลอดจนค้นคิด ทดสอบทดลองวัสดุในการทำดินปืน เช่น ไม้ที่ใช้เผาเอาถ่านเป็นส่วนผสมของดินปืน เพื่อให้เกิดความแรงยิ่งขึ้น กระทั่ง มีการโกงในการจับเวลาของกรรมการบั้งไฟ หรือล้มมวย ได้แก่ ช่างบั้งไฟรับจ้างทำให้บั้งไฟไม่ได้คะแนนที่เคยได้ เป็นต้น

ในระยะต้นๆ การจัดบุญบั้งไฟเป็นการหารายได้เพื่อทำนุบำรุงพระศาสนา หมายถึง การหารายได้เข้าวัดที่จัดงาน นอกจากการบริจาคโดยทั่วไปของผู้มีจิตศรัทธาตามปกติของการทำบุญแล้ว วัดยังมีรายได้จาก “ค่าหาง” หมายถึง ค่าลงทะเบียนเพื่อนำบั้งไฟเข้าจุดแข่งขัน ผู้ที่จ่ายค่าลงทะเบียน คือ เจ้าของบั้งไฟ

นอกจากนี้ วัดยังมีรายได้อีกทางหนึ่งมาจากการ “เซ็ง” โดยชาวบ้านจะจัดขบวนเซ็งขึ้น เพื่อเรียกรับเงินเข้าวัด ในบุญบั้งไฟหนึ่งๆ มักมีขบวนเซ็งมากกว่า 1 คณะ เมื่องานบุญคู่กับการแข่งขันและมีรายได้ บุญบั้งไฟจึงมีความโน้มเอียงไปในทางแสวงหารายได้ นั่นหมายถึงมีเงินที่แฝงมากับประเพณี และปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้มีการเล่นการพนันกันอย่างกว้างขวางและไม่รู้สึกผิดบาป ก็เนื่องจากชาวอีสานถือกันว่า การเล่นการพนัน คือ การเล่นเพื่อความสนุก เป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองการทำบุญ ซึ่งถือว่าเป็นการเล่นของผู้ใหญ่

บั้งไฟ คนอีสานถือว่าเป็นเครื่องเล่นของผู้ใหญ่ ได้แก่ บั้งไฟ เล่นตีกลองหาง กลองเส็ง เล่นว่าว หมาขาง ขาโลกเถก หมากลิ้งกินหมู ตีหมากข้าว ส่วนของเล่นเด็กน้อย ได้แก่ หมากอี หมากหัวสีบ้า หมากคล้องช้าง หมากลิงจับหลัก หมากเหื้อสว่าง หมากเสื้ตบตูด (สำเร็จ รูปสว. 2553 : 46)

ดังนั้น เมื่อหมดวาระของงานบุญ การเล่นพนันก็เลิกราไป ไม่ข้องแวะอีกต่อไป ถ้ามีการเล่นการพนัน นอกเหนือจากระยะเวลาที่มีงานบุญประเพณี หรือเล่นไม่ยอมเลิก จึงจะถือว่าเป็นการเล่น เช่นเดียวกับการเล่นโบก โป ไฮโล ไพ่ ในบุญสงกรานต์ หรือการเล่นไฮโล ไพ่ การละเล่นอื่นๆ ที่มีทั้งการพนันเอาเงิน ดีดหู หรือเขกเข้าใน “เงินเหือนดี” หรืองานศพ ก็ไม่ถือว่าเป็นการเล่นพนัน และผู้เล่นก็ไม่เรียกว่า นักพนัน ดังนั้น การเล่นพนันบั้งไฟในวาระของบุญบั้งไฟจึงถือเป็นการเล่นเพื่อความสนุก มิใช่การเล่นในความหมายของชาวอีสาน

2) ลักษณะสำคัญของบุญบั้งไฟ (ในปัจจุบัน)

อาจกล่าวได้ว่า ทุกฐานจุดบั้งไฟในปัจจุบันมีการเล่นการพนันในทุกฐาน ทั้งนี้ เนื่องจากการจัดบุญบั้งไฟต้องใช้ทุนทรัพย์ที่สูง และมีความยุ่งยากในการบริหารจัดการสำหรับผู้ที่ไม่สันทัดในการจัดการแข่งขันบั้งไฟ อีกประการหนึ่ง เนื่องจากการทำบั้งไฟมีการเปลี่ยนแปลงด้านนวัตกรรมไปจากอดีตเป็นอย่างมาก โดยความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ได้จากการคิดค้นของค่ายบั้งไฟ โดยชาวบ้านไม่มีส่วนหรือไม่มีความรู้เท่าทันกับค่ายบั้งไฟ

ขณะเดียวกัน ก็ทำบั้งไฟแบบดั้งเดิมล้าสมัย กอปรกับช่างบั้งไฟดั้งเดิมได้เสียชีวิตลง หรือไม่ก็สูงอายุ ปัจจุบัน จึงเหลือช่างบั้งไฟที่เป็นคนของค่ายบั้งไฟเท่านั้น ดังนั้น เมื่อกระบวนการทำบั้งไฟตกอยู่ในมือของค่ายบั้งไฟ การจุดบั้งไฟทุกฐานทุกหมู่บ้านจึงต้องอาศัยบั้งไฟจากค่ายบั้งไฟ และค่ายบั้งไฟก็มีแผนหรือเขียนพนันติดตามไปทุกหนแห่ง ทำให้การแข่งขันบั้งไฟ ไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันของงานบุญ หรือสนามหรือบ่อนบั้งไฟ เป็นไปเพื่อการเล่นการพนันบั้งไฟทั้งสิ้น

ความเปลี่ยนแปลงนี้ ยังรวมไปถึงการบริหารจัดการของการจัดการแข่งขันบั้งไฟไปด้วย การบริหารจัดการโดยคณะกรรมการหมู่บ้านไม่สามารถตามทันกระบวนการจุดบั้งไฟแข่งขัน เพราะทุกการแข่งขันมีการเล่นการพนัน ซึ่งต้องมีเล่ห์เหลี่ยม กลโกง (Trick) การจุดบั้งไฟจึงเป็นไปเพื่อการพนัน โดยชาวบ้านเจ้าของงานบุญ หรือคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นเพียงผู้ชมบั้งไฟเท่านั้น และการต่อรอง การชิงไหวชิงพริบ ที่มีทั้งการดึง การถ่วงเวลาขึ้นฐานจุดของบรรดาเขียนพนันบั้งไฟ ได้สร้างความเบื่อหน่ายให้แก่ชาวบ้านอย่างที่สุด

การพนันบั้งไฟที่มีอยู่ทุกฐาน นอกจากจะสร้างความเบื่อหน่ายให้แก่ชาวบ้านที่ไม่เล่นการพนันแล้วยังส่งผลกระทบต่อศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อพระสงฆ์อีกด้วย เนื่องจากทุกฐานจุดบั้งไฟมักมีพระภิกษุทั้งที่เป็นเจ้าของค่าย หรือเจ้าของบั้งไฟ และนักพนัน ซึ่งเล่นการพนันอย่างโจ่งแจ้ง ถึงขนาดที่ผู้จัดต้องประกาศทางไมโครโฟนเพื่อให้สำรวมโดยให้เล่นพนันในหมู่พระด้วยกัน ไม่ควรเดินเพ่นพ่านออก “จับ” หรือต่อรองราคากับฆราวาส โดยเฉพาะเขียนพนันผู้หญิง พฤติกรรมอันไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ในสนามบั้งไฟทำให้บางจังหวัดประกาศยกเลิกประเพณีบั้งไฟทั้งจังหวัด หรือถ้าจัดให้มีต้องไม่มีการเล่นการพนันบั้งไฟอย่างเด็ดขาด (สัมภาษณ์. 17 มีนาคม 2555)

การบริหารจัดการแข่งขันบั้งไฟของงานบุญบั้งไฟของชาวบ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ได้มอบหมายให้เป็นหน้าที่ของผู้จัด หรือถูกเหมาช่วงโดยผู้จัด ยกเว้น ในหมู่บ้านที่มีชาวบ้านมีทักษะหรือเคยเป็นผู้จัดมาแล้ว ก็ดำเนินได้เอง ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนน้อย ดังนั้น รูปแบบของการจุดบั้งไฟในปัจจุบัน จึงเป็นรูปแบบเช่นเดียวกับการจัดการแข่งขันบั้งไฟเพื่อการพนันในสนามบั้งไฟทั่วไป ที่ดำเนินการโดยผู้จัด

พิธีกรรมทางศาสนาซึ่งเคยเป็นแก่นของบุญบั้งไฟได้แยกส่วนไปดำเนินการในพื้นที่ที่ทำบุญตาปกติของทางวัด โดยไม่ขึ้นตรงต่อกัน ซึ่งการจุดบั้งไฟจะเริ่มขึ้นจนกว่าพิธีทางศาสนาเสร็จสิ้น และเมื่อเสร็จสิ้นทางพิธีกรรม พระสงฆ์หรือชาวบ้านก็ไม่มีส่วนร่วมอีกต่อไป

ส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับกิจการการแข่งขันบั้งไฟที่ชาวบ้านพอจะมีอยู่บ้าง คือ การตั้งด่านเก็บค่าผ่านประตู ในกรณีที่ผู้จัดที่เป็นชาวบ้านเอง เป็นการจัดเพื่อการกุศล หาเงินเข้าวัด เช่น สนามบั้งไฟบ้านหนองบัวเงิน ต.อุบมุง เป็นต้น

ในเขตอีสานตอนล่าง โดยเฉพาะในรัศมีที่คาบเกี่ยวระหว่างจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ ยโสธร การทำบุญบั้งไฟ โดยเฉพาะการจุดบั้งไฟถูกยกให้เป็นหน้าที่ของผู้จัด ซึ่งมีการจัดแข่งขันและเล่นการพนันอย่างยิ่งใหญ่ เนื่องจากผู้จัดเป็นที่นิยมของเซียนพนันบั้งไฟ

2.1.5 จุดเริ่มต้นของการเล่นการพนันบั้งไฟ

นอกจากความเชื่อที่อ้างอิงจาก 2 ตำนาน คือ ตำนานวัสสะการเทพบุตร และตำนานพญาคันคาก รม แถน แล้ว บุญบั้งไฟยังได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมเรื่อง ผาแดง-นางไอ่ ซึ่งในเรื่องกล่าวถึงการจุดบุญบั้งไฟ และการเล่นเดิมพัน ดังนี้ เจ้าศรีเชียงเซิด หรือพญาขอม เจ้าเมืองขุขันธ์นคร ได้ข่าวประกาศทำแก้มือต่าง ๆ ว่า ถ้าหากบั้งไฟผู้ใดสามารถเอาชนะบั้งไฟของตนได้ จะยกธิดาของตน คือ นางไอ่ ให้แก่ผู้นั้น

... “งานบั้งไฟปีนี้ข้าฯ จะมีเดิมพันที่ยิ่งใหญ่ หากแม้งบั้งไฟใครขึ้นสูงสุดจะได้กรรมสิทธิ์ในตัวเอกองค์ไอ่คำไปทันที” ... (สุทธา โสภากุล. 2547 : 37)

คำประกาศดังกล่าวเข้าลักษณะ “ขันต่อ” หมายถึง การต่อรอง ซึ่งได้เสียกันโดยอาศัยเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนเป็นข้อแพ้ชนะ ซึ่งต่างจาก “การพนัน” ซึ่งหมายถึง การเล่นเอาเงินหรือสิ่งอื่น โดยอาศัยความฉลาด ความชำนาญ เล่ห์เหลี่ยม ไหวพริบและฝีมือ รวมทั้งโชคด้วย(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542)

จะเห็นได้ว่า การขันต่อบั้งไฟมีมาตั้งแต่โบราณกาลแล้ว และต่อมา ทุกครั้งที่มีการจุดบั้งไฟ จึงมักมีผู้เดิมพันหรือขันต่อกันเสมอ จนเรียกกันติดปากว่า “แข่งบั้งไฟ” และบุญบั้งไฟถือได้ว่าเป็นบุญสุดท้ายก่อนที่จะเริ่มลงมือไถหว่านและปักดำ ซึ่งเป็นงานหนัก

ดังนั้น ผู้เข้าร่วมงานจึงแสดงออกถึงความสนุกสนานอย่างเต็มที่เป็นการส่งท้าย ทำให้บรรยากาศของบุญบั้งไฟให้เป็นบุญของการกินการเล่น จนมีคำกล่าวว่า “เวลาเล่นเวลากิน ต้องเล่นต้องกิน”

การเล่น จึงหมายรวมถึงการสร้างความตื่นเต้นด้วยการเดิมพันบั้งไฟ ซึ่งเงินเดิมพันมาจากการรวบรวมจากหมู่บ้านหรือคุ้ม เป็นการเดิมพันที่ไม่หวังจะหารายได้ แต่เดิมพันเพื่อสร้างความตื่นเต้น เงินเดิมพันเป็นเพียงผลพลอยได้ เพราะเมื่อได้เงินเดิมพันก็มักใช้เป็นค่าเลี้ยงดูกัน

โดยพื้นฐาน คนอีสานไม่นิยมเล่นการพนัน และยังมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อคนที่เล่นการพนัน ขนาดเรียกขานนักพนันด้วยคำว่า “ขี้” นำหน้า เช่นเรียกนักพนันโบกว่า ขี้โบก เรียกนักพนันไฟว่า ขี้ไฟ หรือเรียกรวม ๆ ว่า “ขี้โบกขี้ไฟ” เป็นต้น นอกจากนี้ ในประมวลกฎหมายเก่าของอีสาน คือ ปาลกะธรรม ในบรรพที่ว่าด้วยผัวเมีย ได้กำหนดวิธีการคุมประพฤติของชายไว้ใน ฮีตเข้าครองเขย โดยจำแนกพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของ (ลูก) เขยเป็น 8 ลักษณะ ในทุกลักษณะได้กำหนดระวางโทษไว้ตั้งแต่ขั้นต่ำ คือ สั่งสอน ให้เรียกเงิน “เงินตรา เบี้ยบาท” ให้ยกขันดอกไม้และเทียนคู่ขอสมมา (ขมา) ต่อเจ้าโคตร ส่วนลักษณะที่ 7 และ 8 ถือว่าเป็นโทษขั้นสูงสุดของคนเป็นเขย คือ “ขับหนีเลยโลด” ซึ่งเขยที่เข้าลักษณะที่ 7 คือ นักการพนัน ดังบทบัญญัติว่า

... ว่าโตเป็นเชื้อเจ้าแนวขุน มูลมาสมสู่ มาอยู่เป็นเขยได้หลายปี ตั้งแต่ยากจน เสพสุราเล่นไฟแทงโป เล่นเบี้ยเสียทุนของเก่า ปละเปล้าเหือนชาน ขับหนีเลยโลด... (นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณนท์. 2539 : 303)

ทัศนคติอันเกี่ยวแก่การดูถูกการเล่นการพนันยังพบในมหรศพจำนวนมาก เช่น หนังสือประโมทัย หรือ หนังสือตะลุงอีสาน มักยกเอาการเล่นการพนันว่านำไปสู่ความฉิบหายและสูญเสียเงินทองเป็นที่สุด ทั้งนี้ เพื่อปลุกฝังและสั่งสอนมิให้ผู้คนเล่นการพนัน ดังคำสาปแช่งในการเล่นโบกจากหนังสือประโมทัยคณะ ช. ถนอมรุ่งวิเศษศิลป์ บ้านหนองชุมดิน อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม ที่มีผู้บันทึกเสียงไว้ ดังนี้

... บั้งขอหล่อ กว้าง 3 นิ้ว ยาว 3 นิ้ว ใน (เม็ด) หมากขาม 2 ฝ่าออกเป็น 4 เอ็ดตะรางๆ คุณ... ตะรางๆ ตะรางๆ คุณ... (ซีดีบันทึกการแสดงชุด Forgotten Lam Genres โดยเจริญชัย ชนไฟโรจน์)

ภายหลังการใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้มีการอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่ส่วนกลาง และภาคอุตสาหกรรม การจากชนบทเข้าสู่สังคมเมืองและบรรยากาศในสถานประกอบการ ตลอดจน การขายแรงงานในต่างประเทศ ได้ทำให้ชาวชนบทรับเอาวิถีจากการทำงานเข้าไปสู่หมู่บ้านเมื่อเลิกใช้แรงงานที่สำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาแทรกซ้อนขึ้นในหมู่บ้าน ได้แก่ การเล่นการพนันและดื่มสุรา

ดังกรณีหมู่บ้าน ดงดิน (ชื่อสมมติ) จ.อุดรธานี ซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่และเก่าแก่ขนาดมากกว่า 800 หลังคาเรือน และมีการอพยพเข้ากรุงเทพฯ ตั้งแต่ก่อนแผนพัฒนาฯ เพราะมีพระจากหมู่บ้านเข้าไปเป็นเจ้าคณะของวัดในกรุงเทพฯ

จากนั้นก็เข้าทำงานในฐานะทาสหรือที่ จ.อุดรธานีแบบยกหมู่บ้าน และเมื่อมีตำแหน่งงานในตะวันออกกลาง โดยเฉพาะซาอุดี อารเบีย คนจากหมู่บ้านดังกล่าวก็ไปใช้แรงงานในต่างประเทศแบบยกหมู่บ้านเช่นกัน

เมื่อตลาดงานในตะวันออกกลางและอื่นๆ ว่างลง พร้อมๆ กับถูกหลอกลวงต้มตุ๋นจากบริษัทจัดหา งานไปต่างประเทศ ชาวบ้านจากหมู่บ้านดังกล่าวก็กลับไปใช้แรงงานในกรุงเทพฯ และในจังหวัดภาคตะวันออก โดยทำงานแบบเหมาจ่าย ด้วยการเหมาช่วงงานจากบริษัทที่ประมูลงานได้

เมื่อค่าครองชีพถีบตัวสูงขึ้น จนเกินกว่าค่าแรงที่ได้รับแรงงานเหล่านี้จึงอพยพกลับบ้าน กอปรกับอายุมากขึ้น และสังขารโรยรา กลับปรากฏว่า ในหมู่บ้านมีการเล่นการพนันอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน พร้อมๆ กับการดื่มสุราและมีคนติดสุรา ดังรายงานการสำรวจขององค์กรพัฒนาเอกชน พบว่า

... การพนันในหมู่บ้านมีทั้งบ่อนไฮโล จำนวน 6 บ่อน โดยเล่นกันทุกวัน ตั้งแต่ 13.00-18.00 น. เล่นตอนประมาณ หรือแล้วแต่ลูกขาพอใจที่จะเลิก โดยไม่ต้องกลัวตำรวจ เพราะจ่ายให้ตำรวจทุกวัน

นอกจากนี้ยังมีโต๊ะสนุกเกอร์จำนวน 2 แห่ง ซึ่งถูกจับกุมและเปิดใหม่ บ่อนไฟฟ้าพร้อมมี ไฟประสมลิบไฟเล็ด (กบดำกบแดง) ไฟติดก็ มีการลักลอบเล่นอยู่ตามบ้านเรือนทั่วไป การพนันมวยตู้ มีบ่อนอยู่ 1 แห่ง การพนันไก่ชน-ปลากัด 1 แห่ง ตู้เกมส์ เล่นทั้งเด็กและผู้ใหญ่) เป็นตุ๋นยอดเยี่ยมครั้งละ 5 บาท ไม่จำกัดจำนวนเงิน เหมือนเครื่อง slot machine โดยมีคนนำตุ๋นมาลงให้ ซึ่งน่าจะเป็นคนของตำรวจ เจ้าของบ้านจะ

ได้รับค่าตั้งตู้โดยหักจากรายได้ร้อยละ 20 และค่าไฟฟ้าตกเดือนละประมาณ 2,000 บาท ร้านเกมส์ คอมพิวเตอร์มีจำนวน 4 ร้าน เป็นตู้ออนไลน์ 2 ร้าน การพนันเปตอง มีอยู่ทุกคุ้มประมาณ 10 คุ้ม แต่ละแห่งมี ผู้เล่นประมาณ 50 คน การพนันโบก มีเล่นเฉพาะในงานศพและช่วงสงกรานต์ ...

การอพยพแรงงานเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สภาพการณ์ของเล่นการพนันในภาคอีสานมีมากขึ้น ฐาน ของผู้เล่นกว้างขึ้น อีกทั้งการกระจายตัวของการเล่นการพนันในภาคอีสานมีมากขึ้น ทำให้เป็นฐานรองรับการ เล่นการพนันบั้งไฟ และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การเล่นการพนันบั้งไฟได้รับความนิยม และมีจำนวนผู้เล่นเป็น จำนวนมาก เพราะการพนันกลายเป็นเรื่องปกติ เพราะถึงไม่มีการพนันบั้งไฟก็มีการเล่นการพนันอยู่ตาม หมู่บ้านเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว

จากกรอบของฮีต 12 ได้กำหนดให้จัดงานบุญขึ้นในทุกเดือน โดยถือเป็นจารีตประเพณีอันดีงาม หมู่บ้านใดหากสามารถจัดงานบุญได้ครบทั้ง 12 บุญ หรือ 12 เดือนในปีหนึ่งๆ ถือได้ว่าชาวบ้านในหมู่บ้านมี ความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถือว่าเป็นหมู่บ้านที่ยึดถือตามประเพณีได้ครบถ้วน ขณะเดียวกัน ก็มีหมู่บ้านจำนวนน้อยที่ไม่สามารถจัดงานบุญได้ครบทั้ง 12 เดือน

ทั้งนี้ อาจเนื่องจากเป็นหมู่บ้านเล็ก จึงขาดทุนทรัพย์ในการจัดงาน โดยเฉพาะบุญบั้งไฟ แต่กระนั้น หมู่บ้านเหล่านี้ก็ยังพยายามที่จะจัดงานบุญให้ได้ โดยจัดปีเว้นปี หรือ 2-3 ปีต่อ 1 ครั้ง เป็นต้น

ด้วยกรอบเวลาในการจัดบุญบั้งไฟกำหนดให้จัดได้เฉพาะในเดือน 6 ได้ทำให้เกิดปรากฏการณ์ ดังนี้

๑. เกิดการกระจุกตัวของบุญบั้งไฟ จากจำนวนหมู่บ้านในภาคอีสาน และจำนวนบั้งไฟที่มีมาก รวมทั้งมีการจุดบั้งไฟกันในแต่ละครั้งต้องจุดอยู่หลายวัน ทำให้ในช่วงเดือน 6 (พฤษภาคม) จึงมีบุญบั้งไฟ มี การจุดบั้งไฟทุกวัน และส่วนใหญ่ก็มีการจัดงานบุญบั้งไฟตรงกัน

๒. เกิดการขยายเวลาการจุดบั้งไฟและการเล่นพนันบั้งไฟจนเลยไปถึงเดือนอื่น ทั้งเดือนก่อน หน้าและเดือนหลัง นวัตกรรมบั้งไฟ ที่มีการใช้เครื่องทุนแรงในการผลิต ทำให้สามารถผลิตบั้งไฟได้เป็น จำนวนมาก บั้งไฟที่ทำจากท่อพีวีซีมีน้ำหนักเบา สามารถถอดประกอบหรือเคลื่อนย้ายได้ง่าย รวมทั้งการ เกิดขึ้นของผู้จัด และผู้เหมาช่วง ทำให้เกิดการขยายเวลาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่ง มีการจุดบั้งไฟกันตลอดทั้ง ปี โดยเฉพาะบั้งไฟเล็ก

การจัดการแข่งขันที่ถืขึ้น หมายถึง การเพิ่มพูนขึ้นรายได้ของผู้จัด ในอีกทางหนึ่ง การจัดแข่งบั้งไฟที่ ถืขึ้น ถือเป็นโรงเรียนสอนวิชาชีพให้แก่ทุกสาขา เช่น ฝึกหัดการเป็นผู้จัด ฝึกฝนการเป็นเรดาร์ ฝึกฝีมือในการ เป็นช่างบั้งไฟ และฝึกการก้าวขึ้นเป็นเซียนพนัน เป็นต้น เมื่อการจัดแข่งบั้งไฟเป็นแหล่งเพาะและขยายฐาน ของบุคลากรในวงการพนันบั้งไฟ ถือเป็นการสร้างความมั่นคงด้านรายได้ให้แก่ผู้จัด จำนวนคนที่เข้าร่วมการ แข่งขัน คือ รายได้หลักของผู้จัด ผ่านการเก็บบัตรผ่านประตู หรือค่าจอดรถ

2.1.6 รูปแบบการเล่นพนันบั้งไฟ จากอดีตถึงปัจจุบัน

การเล่นการพนันบั้งไฟในยุคต้น เริ่มจากคู่แข่งขันนำเอาบั้งไฟของตนมา “เปรียบเทียบ” กันอย่างนัยนัย แต่ภาษาบั้งไฟเรียกว่า “ประกบหาง” คือ การดูขนาดของบั้งไฟ หากเห็นว่ามีความใกล้เคียงกัน ก็ตกลงแข่งขันกัน เกณฑ์การตัดสินแพ้-ชนะอยู่ที่บั้งไฟที่พุ่งไปได้ระยะทางไกลกว่า ถือเป็นฝ่ายชนะ

ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนอีสานมักตั้งอยู่บนที่สูง ที่ลาดต่ำลงไปเป็นทุ่งนา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีเนื้อที่กว้างขวาง เมื่อบ้านเรือนยังไม่ขยายรูกสู่ที่ลาดต่ำอย่างในปัจจุบัน จึงสามารถแข่งบั้งไฟโดยใช้ระยะทางเป็นเกณฑ์ได้ อีกทั้งตัวบั้งไฟยังใช้วัสดุเป็นท่อเหล็ก ซึ่งมีน้ำหนักมาก ทำให้บั้งไฟพุ่งไปได้ในระยะไกล แต่ในปัจจุบัน บ้านเรือนในชุมชนขยายใหญ่ขึ้น ทำให้พื้นที่ของทุ่งนาซึ่งเป็นบริเวณตั้ง “ฮ้านบั้งไฟ” หรือฐานจุดลดน้อยลงด้วย บั้งไฟเลาเหล็กอย่างเก่าจึงไม่มีความปลอดภัยเพียงพอ เกิดอุบัติเหตุจากการจุดบั้งไฟบ่อยครั้ง มีทั้งบั้งไฟตกใส่คน และตกถูกบ้านเรือนที่อยู่อาศัย วงการพนันจึงเปลี่ยนเกณฑ์มาใช้เวลาจับเวลา หากบั้งไฟขึ้นได้สูง หรือทำเวลาได้มากกว่า ก็เป็นผู้ชนะ

ขณะเดียวกัน อุตสาหกรรมท่อน้ำก็ได้พัฒนาจากท่อเหล็กมาเป็นท่อพีวีซี (PVC – polyvinyl chloride) ส่งผลให้วงการการประดิษฐ์บั้งไฟเปลี่ยนไปใช้วัสดุชนิดใหม่ตามไปด้วย และบั้งไฟเลาพีวีซีก็ได้สร้างมิติใหม่ให้แก่วงการ คือ ได้บั้งไฟที่มีน้ำหนักเบา แต่เหนียวทน แม้มันจะเปิดก็ไม่เป็นแฉกคมเหมือนท่อเหล็ก เมื่อตกลงมาจากที่สูงก็ไม่เป็นอันตรายมาก เพราะมีน้ำหนักเบา

และอีกประการหนึ่ง ความเบาที่ทำให้บั้งไฟร่อนปลิวไปตามสายลม ทำให้ทำเวลาได้สูงกว่าบั้งไฟเลาเหล็กอย่างมาก เช่น บั้งไฟเลาเหล็ก ได้อย่างสูงเพียง 20 วินาที แต่บั้งไฟเลาพลาสติกใช้เวลาได้ถึง 160 วินาทีขึ้นไป (สัมภาษณ์. 13 กุมภาพันธ์ 2555)

การเปลี่ยนตัวบั้งไฟจากท่อเหล็กมาเป็นท่อพลาสติก นอกจากจะเป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับวงการทำบั้งไฟแล้ว ขณะเดียวกัน ทางด้านวงพนันก็พัฒนารูปแบบขึ้นเป็นการพนันเต็มตัว และมีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ในการได้-เสีย จนถึงได้ว่าเป็นนิมิตใหม่สำหรับวงการพนันบั้งไฟด้วยเช่นกัน

การทำเวลาได้มากของบั้งไฟพลาสติก และการประกบหางประสบความสำเร็จ เพราะต้องใช้เวลานานกว่าจะประกบคู่ได้ เขียนบั้งไฟจึงปรับเปลี่ยนกฎและกติกาการเล่นพนันบั้งไฟ และการเดิมพันด้วยการประกบหางจึงค่อยๆ หดไป

ในปัจจุบัน เขียนบั้งไฟเริ่มการเดิมพันได้-เสียด้วยการ “เปิดเวลาหน้าฐาน” ผู้เริ่มเป็นนักพนันจากจังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์. 7 กุมภาพันธ์ 2555)

เวลาที่เปิดหน้าฐาน เป็นการตั้งตัวเลขเป็นวินาที เป็นตัวเลขที่คาดการณ์ว่าจะเป็นเวลาที่บั้งไฟจะทำเวลาได้ ตัวเลขนี้เป็นตัวเลขตั้งต้น หรือตัวเลขสมมติที่ตั้งขึ้นเพื่อการต่อรอง ตัวเลขดังกล่าวมาจากเวลาของค่ายบั้งไฟที่ทำเอาไว้อายุสุด หรือ “ฟอร์มล่าสุด” การเปิดเวลาหน้าฐาน หรือที่เขียนบั้งไฟเรียกว่า “เปิดหน้าฐาน” หรือ “เปิดหน้า” ถูกกำหนดโดยผู้จัด ซึ่งได้ตกลงกับเขียนพนันที่เรียกว่า “เขียนยัง”

เขียนยัง คือ เขียนที่พนันว่า บั้งไฟจะทำเวลาได้เท่ากับหรือต่ำกว่าเวลาเปิดหน้าฐาน เพื่อให้เขียนที่เรียกว่า “เขียนไล่” คือ เขียนที่พนันว่า บั้งไฟจะต้องขึ้นทำเวลาได้มากกว่าเวลาเปิดหน้าฐาน ซึ่งฝ่ายที่มีความเสี่ยงสูง คือ เขียนไล่ เพราะแน่นอนว่า เขียนยังที่เป็นผู้ตั้งเวลามักตั้งให้สูงเอาไว้ เพื่อไม่ให้บั้งไฟทำเวลาได้ถึงเวลาเปิดหน้าฐาน เพื่อตนจะได้เป็นฝ่ายชนะพนัน

ดังนั้น เพื่อลดความเสี่ยง จึงมีการตกลง “ราคาลาก” กัน หมายถึง การกำหนดช่วงเวลาที่สูงกว่าเวลาเปิดหน้าฐาน เช่น ราคาเปิดหน้าฐาน 100 (วินาที) ก็กำหนด “ราคาลาก” เป็น 101-110 เป็นต้น ซึ่งหากบั้งไฟที่พนันทำเวลาอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว จะไม่มีการได้-เสีย คือ “จูป” หรือ “จาว” หมายถึง เสมอกัน ไม่ได้ ไม่เสีย ต้องคืนเงินพนันกัน

2.1.7 ประเภทบั้งไฟที่เล่นในปัจจุบัน

บั้งไฟที่ใช้เล่นในปัจจุบัน จำแนกได้ 3 ประเภท ดังนี้

- 1) บั้งไฟเล็ก ได้แก่ บั้งไฟที่เลา (ตัวบั้ง) มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 1 – 3 นิ้ว ราคาซื้อขายอยู่ระหว่าง 1,500-3,000 บาท
- 2) บั้งไฟใหญ่ ได้แก่ บั้งไฟที่เลามีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 4-5-6 นิ้ว เรียกว่า บั้งไฟหมื่น และบั้งไฟแสน ตามลำดับ ราคา บั้งไฟหมื่น ขนาด 4 นิ้ว อยู่ที่ 10,000 บาท ส่วนบั้งไฟแสน ขนาด 5 นิ้ว ราคา 13,000 บาท บั้งไฟแสน ขนาด 6 นิ้ว ราคา 20,000 บาท
- 3) บั้งไฟพิเศษ ได้แก่ บั้งไฟที่เลามีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 8-10 นิ้วขึ้นไป เรียกว่า บั้งไฟล้าน และบั้งไฟก๊อ (สิบล้าน) ตามลำดับ ราคาบั้งไฟล้าน ขนาด 8 นิ้ว ราคา 35,000 บาท ส่วนบั้งไฟก๊อเพิ่มเป็นสองเท่า บั้งไฟพิเศษ

ขนาดของบั้งไฟกับการเล่นการพนัน

บั้งไฟเล็ก นิยมเล่นอยู่ทางอีสานเหนือ เนื่องจากอีสานเหนือมีพื้นที่ขนาดเล็ก เพราะชุมชนหนาแน่น บั้งไฟเล็กเมื่อตกมักไม่เป็นอันตราย

บั้งไฟใหญ่ นิยมเล่นในแถบอีสานใต้ เพราะมีพื้นที่ขนาดใหญ่ โดยเฉพาะจังหวัดที่อยู่ติดแม่น้ำมูลและชี ซึ่งมีป่าบุงป่าทามกว้างใหญ่ และไม่มีบ้านเรือนผู้คน

บั้งไฟพิเศษ ส่วนใหญ่มักมีเป็นบั้งไฟล้าน สำหรับงานบุญที่ต้องการแสดงความยิ่งใหญ่ของงานก็มี บั้งไฟก๊อ มีไว้เพื่อหวังผลการประชาสัมพันธ์และใช้จุดเรียกผู้ชม แต่แม้จะเป็นบั้งไฟที่ “จุตโชน” เพื่อ “เรียกแขก” แต่ก็ยังมีการเล่นพนัน เพราะมีการจับเวลา

บั้งไฟ กับวัฒนธรรม

ขนาดของบั้งไฟเป็นสิ่งที่สะท้อนทัศนคติทางวัฒนธรรมของชาวบ้าน ที่นิยมความยิ่งใหญ่อลังการ ขนาดความใหญ่ของบั้งไฟจึงมีผลต่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เป็นที่สนใจ และดึงดูดใจผู้ชมได้ มากกว่างานบุญบั้งไฟที่ไม่มีบั้งไฟใหญ่ ถือเป็นจุดขาย หรือจุดพิเศษของงาน ชาวบ้านจึงชวนขายในอันที่จะหาบั้งไฟขนาดใหญ่มาเป็นจุดดึงดูด ซึ่งต้องใช้ทุนมาก โดยบั้งไฟล้าน (ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 8 นิ้ว ราคาในพื้นที่ หมายถึง อยู่ใกล้ค่ายบั้งไฟอยู่ที่ 35,000 บาท หากอยู่ไกลออกไปจะมีการบวกค่าขนส่งเพิ่ม + ค่าขนส่ง ความอลังการไม่ได้อยู่ที่ขนาดที่ใหญ่โตของบั้งไฟเท่านั้น แม้ในเวลานำบั้งไฟเข้าสู่ฐานจุดก็มีความยิ่งใหญ่และตระการตา เนื่องจากการนำบั้งไฟขึ้นต้องใช้รถชัก ต้องใช้ทีมงานที่ชำนาญงานจำนวนมาก ค่ายบั้งไฟใหญ่จึงออกแบบสื่อ ส่วนใหญ่เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีตัวหนังสือบอกชื่อค่าย เพื่อให้ผู้คนได้จดจำ ความยิ่งใหญ่และอลังการอันเป็นจุดสูงสุดของบั้งไฟใหญ่ คือ ช่วงเวลาจุด กรรมการหน้าฐานจะประกาศเตือนให้ผู้ชมออกห่าง

จากฐานจุด บรรดาเขียนหน้าฐานก็จะวิ่งหลบ ปล่อยพื้นที่หน้าฐานเป็นพื้นที่ว่าง เมื่อจุดชนวนและไฟติดดินปืนในตัวบั้งจะมีควันไฟพวยพุ่งออกจากตัวบั้งไฟจนมืดฟ้ามัวดิน ผู้ที่ถูกควันจะรู้สึกแสบตาเพราะเป็นไอละอองของดินปืน ในช่วงที่ควันปกคลุมจนไม่สามารถมองเห็นกันได้ จะเป็นช่วงที่ตื่นเต้นที่สุด จนเมื่อแสงไฟสีแดงเพลิงพุ่งออกจากถึงจุด บั้งไฟก็ทะยานออกตัว โดยมีเสียงกระซอกตะปู้ที่ใช้ตอกตรึงหางบั้งไฟกับฐานจุดจนหลุดเป็นอิสระ แล้วก็พุ่งสู่ท้องฟ้า ถือเป็นความประทับใจของผู้ชมบั้งไฟ และเมื่องานบุญสิ้นสุด มักมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ เล่าขานถึงบั้งไฟล้น บั้งไฟก็อกกันนานนับเดือน เพียงชื่อเรียก “บั้งไฟก็อก” ก็สร้างความสนใจได้แล้ว เนื่องจากงูงกับคำว่า “ก็อก” ว่าเป็นจำนวนนับเท่าใดกันแน่

บั้งไฟเสี่ยงทาย

การจุดบั้งไฟ ถือว่าเป็นการสร้างความแตกตื่น เพราะก่อให้เกิดเสียงดัง มีการลุกไหม้ของไฟ อาจมีการระเบิด บั้งไฟอาจวิ่งชน หรือตกใส่บ้านเรือนและเกิดเพลิงไหม้ ดังนั้น การจุดบั้งไฟนอกฤดูกาล หรือนอกเดือน 6 จึงถือเป็นการไม่สมควร เปรียบเทียบได้กับการเล่นสาดน้ำแบบสงกรานต์ในเดือนอื่นๆ โดยเฉพาะฤดูหนาว หรือทอดกฐินนอกเดือน 12 ซึ่งถือเป็นการผิดกาลเทศะอย่างร้ายแรง การจุดบั้งไฟนอกฤดูกาลมีข้อยกเว้นเพียงกรณีเดียว คือ การจุดบั้งไฟเพื่อการเสี่ยงทาย

การจุดบั้งไฟเพื่อการเสี่ยงทายมีขึ้นโดยไม่จำกัดเวลา บั้งไฟเสี่ยงทายส่วนใหญ่เป็นบั้งเล็ก เนื่องจากหน้าที่ของบั้งไฟเสี่ยงทาย คือ การทำนายอนาคตว่าจะเป็นไปตามที่เสี่ยงหรือไม่ เมื่อบั้งไฟมีขนาดเล็ก การจุดบั้งไฟจึงสามารถจุดได้ทุกเวลา และสถานที่ที่สะดวก ไม่จำเป็นต้องจุดที่ค้างหรือฮ้านบั้งไฟ หรือฐานจุดบั้งไฟเท่านั้น

การเสี่ยงทายโดยการจุดบั้งไฟมีอยู่ 3 อย่าง คือ

- 1) เสี่ยงคน หมายถึง เสี่ยงเกี่ยวกับคน เช่น เสี่ยงว่า นาย ก. จะสอบเข้าทำงานได้หรือไม่ ถ้าจะสอบได้ ขอให้บั้งไฟขึ้น แต่ถ้าจะสอบไม่ได้ ขอให้บั้งไฟไม่ขึ้น เป็นต้น
- 2) เสี่ยงสัตว์ หมายถึง เสี่ยงเกี่ยวกับสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์พาหนะที่ใช้ในงานเกษตรกรรม เช่น วัวและควาย เช่น เสี่ยงว่าควายจะหายป่วยหรือไม่
- 3) เสี่ยงฟ้าฝน หมายถึง เสี่ยงว่าฝนฟ้าจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ เช่น ถ้าฝนจะดี ขอให้บั้งไฟขึ้น ถ้าฝนจะแล้ง ขอให้บั้งไฟไม่ขึ้น เป็นต้น

2.1.8 การใช้บุญบั้งไฟเป็นศูนย์รวมของผู้คนในปัจจุบัน

จากอดีตที่บุญบั้งไฟต้องจัดในเดือน 6 (พฤษภาคม) อันเป็นช่วงที่จะเข้าสู่ฤดูปักดำ ซึ่งถือว่าเป็นงานหลัก และเป็นช่วงที่ชาวนาต้องหยุดกิจกรรมสนุกสนานเป็นเวลาถึง 5 เดือน จนถึงเดือน 11 ซึ่งเป็นช่วงบุญออกพรรษา และเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว บรรดาอากาศแห่งความสนุกสนานจึงจะกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ดังนั้น บุญบั้งไฟจึงเป็นบุญที่ชาวนาต้องสนุกอย่างเต็มที่ จนเรียกว่า ถึง “เวลาเล่น เวลากิน” และในอดีต ทุกหมู่บ้านที่ทำบุญจึงต้องหมักเหล้าสาโท เพื่อใช้ในการดื่มกินและเลี้ยงแขก ขณะที่บรรยากาศงานบุญกว่าจะถึงจุดสำคัญ คือ การจุดบั้งไฟนั้น จะมีกิจกรรมประกอบงานบุญเป็นจำนวนมาก เช่น การแข่ง วัดฤๅษะสงฆ์คือการเรียไรเงินเพื่อนำมาซื้อสุราอาหารดื่มกิน ซึ่งผู้เข้าร่วมขบวนจะต้องแต่งกายด้วยเสื้อผ้าขาววัน และทาหน้า

ให้ดำด้วยดินปืน เป็นเครื่องหมายถึงการเตรียมพร้อมในการร่วมสนุกแบบหลุดโลก นอกจากนี้ ในขบวนมักมี ผู้ทำหุ่นหญิง-ชายทำการเสพสังวาส อย่างโจ่งแจ้ง และถือเป็นจุดสร้างความสนุกสนาน การสร้างบรรยากาศที่ สื่อไปในเชิงสังวาส (Erotic) ยังมีที่โจ่งแจ้งมากกว่านี้ ได้แก่การใช้จอบเสียมสับดินบริเวณทางแพร่งในหมู่บ้าน โดยทำเป็นภาพผู้หญิงเปลือยเห็นอวัยวะเพศอยู่ทุกแพร่ง ซึ่งการแสดงออกเชิงสังวาสมีผู้อธิบายว่า สื่อให้เห็น ถึงความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร และที่สำคัญ ในการจุดบั้งไฟ นอกจากจะกินดื่มจนเมาเมาแล้ว เมื่อบั้ง ไฟของช่วงบั้งไฟไม่ขึ้น หมายถึง อาจแตกระเบิด หรือ “ซุ” มาตรฐานจุด ฟันไฟจากการเผาผลาญดินปืน แต่ไม่สามารถพุ่งทะยานขึ้นได้ ช่วงนั้นจะถูกกลุ่มคนกลุ่มใดก็ได้จับโยนโคลน และถูกพอกด้วยนมเลนตามหน้าตา เนื้อตัว เสียงแผดของบั้งไฟก่อนทะยานสู่ท้องฟ้า เสียงขับแซ่ เสียงหยอกล้อ เสียงโยนกันลงโคลน ทั้งหมดนี้ คือ การแสดงออกถึงความสนุกสนานอย่างเต็มที่

ในปัจจุบัน บุญบั้งไฟไม่ได้เป็นศูนย์รวมของผู้คนอย่างในอดีตแล้ว ทั้งนี้ เนื่องจากวิถีชีวิตของ ชาวอีสานเปลี่ยนแปลงไป นอกจากคนรุ่นใหม่ของชาวอีสานจะไม่ได้เป็นเกษตรกรแล้ว ยังได้อพยพไปยังต่าง ถิ่น ทั้งเพื่อการศึกษาต่อและการใช้แรงงาน อีกทั้งประเพณีบุญบั้งไฟไม่ได้เป็นวันหยุดราชการ ทำให้คนที่อยู่ ต่างถิ่นไม่สามารถเดินทางกลับบ้านได้ ที่สำคัญ นับแต่มีการรับเหมาจัดงานบุญบั้งไฟ ชาวบ้านในแต่ละคุ้มที่เคยมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดงานบุญก็ไม่ได้มีบทบาทในการจัดงานแต่อย่างใด ชาวบ้านจึงกลายเป็น เพียงผู้ชมที่ไม่มีส่วนในการจัดงาน เพราะทุกอย่างได้มอบหมายให้แก่ผู้จัดให้ดำเนินการทั้งหมด มีบางหมู่บ้าน ที่พยายามทำบุญบั้งไฟแบบดั้งเดิม เช่น เทศบาลตำบลหนองแค อ.ราชไศล จ.ศรีสะเกษ โดยการใช้ งบประมาณจาก อบต. แจกจ่ายให้กับหมู่บ้านเพื่อให้บั้งไฟเข้าร่วม ซึ่งทำได้เพียงรูปแบบเท่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากหมู่บ้านต่าง ๆ ไม่ได้ทำบั้งไฟขึ้นเอง แต่กลับไปซื้อบั้งไฟจากค่ายบั้งไฟ ส่วนชาวบ้านพันดอน ต.พัน ดอน อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี แม้จะต้องการให้มีการจัดงานบุญบั้งไฟโดยชาวบ้านเหมือนในอดีต แต่ก็ติด ปัญหาที่คนในหมู่บ้านมีแต่เด็กและคนแก่ ในอดีตที่ชาวบ้านสามารถจัดงานบุญบั้งไฟด้วยตัวเอง เป็นเพราะมี คนหนุ่มคนสาว เป็นกำลังหลัก ดังนั้น การที่จะนำบุญบั้งไฟกลับสู่มือของชุมชนจึงยังไม่ประสบความสำเร็จ

บุญบั้งไฟ : การท่องเที่ยว

การเล่นสนุกสนานแบบไม่ถือสาหาความกันดังกล่าว ถือเป็นเสน่ห์ของบุญบั้งไฟ ซึ่งไม่มีบุญ ใดในฮีต 12 จะเทียบเคียงได้ จึงมีผู้คนเข้าร่วมงานบุญเป็นอันมาก แต่ด้วยบุญบั้งไฟไม่ได้จัดตรงกันเหมือน เช่นบุญสงกรานต์ หรือวันขึ้นปีใหม่ จึงไม่ได้รับการกำหนดให้เป็นวันหยุด แต่ชาวอีสานที่ไปทำงานยังต่างถิ่น หากมีโอกาสก็จะหยุดงานเพื่อเข้าร่วมบุญบั้งไฟของหมู่บ้านของตน ต่อมา ได้มีการส่งเสริมจากการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย (ททท.) ให้มีการจัดงานบุญบั้งไฟที่จังหวัดยโสธร โดยถือว่าเป็นเทศกาลประจำจังหวัด และ กำหนดวัน/เวลา/สถานที่ที่แน่นอน และลงในปฏิทินการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถจัดสรรเวลาเพื่อ เข้าชมงาน ด้วยเป็นงานใหญ่ระดับจังหวัด ด้วยพื้นที่ที่กว้างขวาง ด้วยจำนวนผู้คนที่หลั่งไหลมาจากต่างถิ่น แม้แต่ชาวต่างประเทศ ทำให้บรรยากาศและกิจกรรมที่แสดงถึงความเป็นกันเองระหว่างผู้คนในชุมชนสูญหาย และเปลี่ยนไป บรรยากาศแบบสนุกสนานแบบเดิมที่ได้แปรเปลี่ยนเป็นการจัดเวทีแสดงแทน โดยมีเวทีหมอลำ ซิ่ง และวงดนตรี เต็มไปด้วยร้านค้าที่ออกร้านขายสินค้าเหมือนเป็นงานมหกรรมสินค้ามากกว่างานบุญหรือ งานวัด

บุญบั้งไฟ : การระดมเงินทุน

บุญบั้งไฟก็เหมือนกับบุญอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดงานเพื่อส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยการหาทุนบำรุงพระศาสนา หรือบำรุงวัดเจ้าภาพที่จัดงานบุญ การจัดบุญบั้งไฟก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการหารายได้เข้าวัด จะต่างก็ตรงที่รายได้ที่ได้จากงานบุญบั้งไฟ ไม่ได้มาจากพิธีกรรมทางศาสนา หรือการรวบรวมเงินกันบริจาคเช่นการทอดผ้าป่าสามัคคีหรือทอดกฐิน หากแต่รายได้จากบุญบั้งไฟมาจากการจัดการแข่งขันบั้งไฟ ต่อมา เมื่อการแข่งขันบั้งไฟเป็นการพนันเต็มตัว ผู้จัดก็ยังใช้เหตุผลในการจัดโดยอ้างถึงการระดมเงินทุน และเนื่องจากการจัดให้เล่นการพนันมีความถี่ กล่าวคือ มีทุกวันของทุกๆ เดือนในรอบปี เหตุผลในการระดมทุนจึงกระจายตัวออกจากวัด เป็นสาธารณสมบัติ เช่น โรงเรียน เป็นต้น (ส่วนใหญ่มักอ้างว่าเพื่อหาทุนสร้างรั้วโรงเรียน) ซึ่งจากความถี่ของการจัด ทำให้ได้เงินทุนจากการระดมเป็นกอบเป็นกำ

บทที่ 3

บั้งไฟ : จากบุญสู่พหุ

3.1 พัฒนาการจากการแข่งขันชิงรางวัลสู่การพหุวัฒนธรรม

โดยกิจกรรมการจุดบั้งไฟ คือ การจุดเพื่อให้ตัวบั้งไฟพุ่งไปข้างหน้าด้วยแรงส่งของดินปืน ซึ่งมีน้อยอยู่ 2 นัย คือ

- 1) ทำให้เกิดความตื่นเต้น
- 2) ทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเหนือกว่าทางด้านฝีมือในการผลิตบั้งไฟ

เนื่องจากการผลิตบั้งไฟเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน และทุกขั้นตอนเต็มไปด้วยอันตรายถึงขั้นบาดเจ็บหรือเสียชีวิต เพราะอาจเกิดการระเบิดหรือลูกไฟไหม้แบบฉับพลันได้ตลอดเวลา ความสำคัญอยู่ที่การควบคุมไม่ให้เกิดการระเบิด ขณะเดียวกันก็ต้องการให้มีแรงขับสูงสุด เพื่อเอาชนะคู่แข่งที่ใช้จำนวนวัสดุและดินปืนเท่ากัน การต้องการความแรงสูงสุดแต่ไม่ให้เกิดระเบิดจึงเป็นหัวใจสำคัญของการทำบั้งไฟ และการนำเงื่อนไข 2 ส่วนให้พบกันที่จุดสูงสุดเรียกว่า “ฝีมือ” และมีเฉพาะผู้มีฝีมือเท่านั้นจึงจะสามารถดำรงตนอยู่ในฐานะ “ช่างทำบั้งไฟ”

ระยะเวลาอันยาวนานนับแต่มีการทำบั้งไฟและจุดแข่งขันจึงเป็นการคัดเลือก-คัดสรรผู้มีฝีมือชิงช่างดังจะเห็นได้จากในหมู่ผู้ชายที่อยู่ในวัฒนธรรมฮิด 12 คอง 14 (บั้งไฟ และบุญบั้งไฟไม่ได้มีเฉพาะในภาคอีสาน ชาติพันธุ์ไท และลาว ล้วนมีการทำบั้งไฟและบุญบั้งไฟ ไตใหญ่และไตลื้อเรียกบุญบั้งไฟว่า ปอยโบกไฟ) ซึ่งบรรจุนักบั้งไฟเข้าไว้ในประเพณี 12 เดือน สามารถผลิตดินปืนและทำบั้งไฟเป็นทุกคน แต่จะยกระดับตัวเองขึ้นเป็น “ช่างบั้งไฟ” นั้น มีไม่กี่ราย ในอดีตที่การแข่งขันบั้งไฟตามประเพณี ไม่มีการพนันเข้มข้นอย่างในปัจจุบัน มีการกำหนดให้แต่ละคุ้มต้องทำบั้งไฟไปแข่งขัน ก็เป็นการแข่งหรือประกวด หรือคัดสรร-เลือกสรรคัดกรองเอาเฉพาะผู้มีฝีมือ

เมื่อมีการดัดแปลงปรับปรุงวิธีผลิตและใช้วัสดุสมัยใหม่ เช่น การไม่คว่ดินประสิวและถ่านก่อนคลุกผสม เพื่อลดการระเบิด และลดความร้อนที่เผาตัวบั้งไฟ เนื่องจากตัวบั้งไฟได้เปลี่ยนจากไม้และเหล็กเป็นท่อพลาสติก หรือท่อพีวีซี ทำให้ช่างบั้งไฟระดับคุ้มและระดับหมู่บ้านต้องปรับตัว เพื่อตามเทคโนโลยีให้เท่าทัน และในหมู่ช่างบั้งไฟระดับคุ้มและหมู่บ้านที่ก้าวไม่ทันจึงถูกกันออกให้อยู่นอกวงการทำบั้งไฟ ไม่ได้เป็นช่างบั้งไฟอีกต่อไป

ส่วนผู้ที่ก้าวทันนวัตกรรมการทำบั้งไฟแบบใหม่ ก็กลายเป็นช่างบั้งไฟ และเรียกสังกัดของตนเป็น “ค่ายบั้งไฟ” ซึ่งในอดีตไม่เรียกว่า “ค่ายบั้งไฟ” แต่จะเรียกชื่อคุ้ม หรือชื่อหมู่บ้าน หรือชื่อของช่าง เช่น ช่างบั้งไฟหนองผักแว่น (ชื่อคุ้ม) ช่างบั้งไฟพังงู (ชื่อหมู่บ้าน) แต่ปัจจุบันมีการตั้งชื่อค่ายเหมือนค่ายมวย เช่น ค่ายสุริโยไท ค่ายน้องมินท์ ค่ายเทพเวลา เป็นต้น

3.1.1. การแข่งขันชิงรางวัล

เนื่องจากการทำบั้งไฟ มีการแข่งขันทั้งแข่งบั้งไฟ และแข่งช่างบั้งไฟไปพร้อมกัน กิจกรรมการจุดบั้งไฟจึงมีแต่การชิงความเป็นหนึ่ง หรือแย่งชิงกันไปสู่อันดับสูงสุด และมีผู้แพ้-ผู้ชนะ ดังจะเห็นได้จากการเรียกการจุดบั้งไฟว่า “การแข่งขันบั้งไฟ” โดยตัวกิจกรรมจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเล่นการพนันได้ง่าย โดยเริ่มจากการแข่งขันเพื่อชิงรางวัลที่ผู้จัดตั้งไว้ จากตำนานผาแดง-นางไอ่ อันเป็นนิยายปรัมปราที่มีการแข่งขันบั้งไฟเป็นจุดสำคัญของเรื่องก็มีการตั้งรางวัลเป็นเมืองกึ่งหนึ่ง พร้อมธิดาของเจ้าเมือง

การตั้งรางวัลและการแข่งขันชิงรางวัลยังคงมีอยู่จนปัจจุบัน โดยรางวัลในระยะแรกเป็นสิ่งของและสัตว์พาหนะประเภทวัวควาย เช่น บั้งไฟทำเวลาได้เกิน 300 วินาที รับเหล่าขาวขวิดใหญ่ 1 ขวิด ทำเวลาได้เกิน 320 วินาที รับเหล่า 285 หนึ่งขวิด อันดับที่ 1 รับถ้วยรางวัลแชมป์ชมรมคนรักบั้งไฟไทยแลนด์

ในปัจจุบันรางวัลส่วนใหญ่มักเป็นตัวเงิน โดยกำหนดประเภทของรางวัลมี 3 ระดับ ได้แก่ รางวัลที่ 1 รางวัลที่ 2 และรางวัลที่ 3 โดยใช้สูตร 5-3-2 กล่าวคือ รางวัลที่ 1 เงินรางวัล 5,000 บาท รางวัลที่ 2 เงิน 3,000 บาท และรางวัลที่ 3 เงิน 2,000 บาท

แต่ก็มีหลายแห่งที่ตั้งเงินรางวัลไว้สูงกว่านี้ เช่น บ้านขามป้อม อ.มัญจาคีรี ขอนแก่น รางวัลที่ 1 เงินรางวัล 10,000 บาท รางวัลที่ 2 เงินรางวัล 7,000 บาท รางวัลที่ 3 เงินรางวัล 5,000 บาท หรือที่ปราสาทหินเมืองต่ำ ต.จรเข้มาก อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ระหว่างวันที่ 26-30 สิงหาคม 2554 บั้งไฟขนาดท่อ 2 นิ้ว (เส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว) ค่าสมัครคู่ละ 500 บาท ชิงเงินรางวัลที่หนึ่ง 12,000 บาท รางวัลที่สอง 9,000 บาท รางวัลที่สาม 6,000 บาท และชมเชยอีก 4 รางวัลๆ ละ 1,000 บาท

3.1.2 เดิมพันบั้งไฟ

จากการชิงรางวัล ได้มีการพัฒนาการเล่นพนันแบบ “ติดปลายนม” คือ มีการวางเงินเดิมพัน โดยในระยะแรกมีการจับคู่เดิมพัน บั้งไฟหมู่บ้าน ก. จับคู่กับบั้งไฟของหมู่บ้าน ข. โดยเดิมพันกันว่า บั้งไฟของหมู่บ้านใดจะเป็นผู้ทำเวลาได้มากที่สุด ภาษานักพนันบั้งไฟเรียกว่า “การประกบหาง” หมายถึง นำบั้งไฟประกบคู่ แล้วนำเงินเดิมพันวางไว้กับกรรมการ หากบั้งไฟของฝ่ายทำเวลาได้มากกว่าก็รับเงินเดิมพันไป ซึ่งเงินเดิมพันมาจากการรวบรวมของหมู่บ้านหรือคุ่มเจ้าของบั้งไฟ

3.1.3 พนันบั้งไฟเต็มรูปแบบ

การเดิมพัน นอกจากเจ้าของบั้งไฟจะจับคู่เล่นเดิมพันกันแล้ว บุคคลภายนอกก็สามารถเล่นเดิมพันกันได้ด้วย เรียกว่า “เสมอนอก” โดยใช้กติกาอย่างเดียวกันกับการเดิมพัน คือ บั้งไฟบั้งใดทำเวลาได้มากกว่าเป็นฝ่ายชนะ

เมื่อราวปี พ.ศ. 2537 เริ่มเกิดการเหมาจัดงานบุญบั้งไฟ เนื่องจากการจัดบุญบั้งไฟต้องใช้ทักษะและความสามารถในการบริหารจัดการมากกว่าบุญอื่นๆ ในจำนวน 12 บุญ (ฮีต 12) ทั้งนี้ หมู่บ้านที่จัด

จะต้องมีทุนในการจัด เพราะต้องเตรียมเงินรางวัลสำหรับผู้ชนะเลิศ ตั้งแต่อันดับ 1 จนถึงอันดับ 3 ถ้าเงินรางวัลต่ำ ช่างบั้งไฟก็ไม่เข้าร่วม เพราะไม่คุ้มกับการลงทุนลงแรงทำบั้งไฟ

ดังนั้น หมู่บ้านขนาดเล็ก มีจำนวนครัวเรือนหรือมีจำนวนประชากรน้อย จึงไม่สามารถจัดบุญบั้งไฟได้ เพราะเงินดำเนินการมาจากการเรียไ้รจากคนในหมู่บ้านเป็นหลัก และการจัดหรือไม่จัดบุญบั้งไฟได้นำมาซึ่งทัศนคติอย่างหนึ่งในหมู่ชาวอีสาน คือ ถ้าบ้านใดสามารถจัดบุญบั้งไฟได้ทุกปีก็แสดงว่าหมู่บ้านนั้นมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน หรือเป็นหมู่บ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี น่าภาคภูมิใจ แต่ถ้าหมู่บ้านใดไม่สามารถจัดบุญบั้งไฟได้เลย หรือจัดปีเว้นปี หรือปีเว้น 2-3 ปี ก็แสดงว่าหมู่บ้านนั้นขาดความรักสามัคคีหรือมีฐานะยากจน และน่าละอายใจ ทุกหมู่บ้านจึงพยายามที่จะจัดบุญบั้งไฟให้ได้ เพื่อจะได้ไม่ถูกมองว่าเป็นหมู่บ้านขาดความสามัคคีหรือยากจน และประการสำคัญของการจัดหรือไม่จัดงานบุญบั้งไฟ คือ ทุกครั้งที่มีการจัดบุญบั้งไฟจะทำให้มีรายได้เข้าวัด เมื่อมีรายได้เข้าวัดก็ทำให้มีการพัฒนาทางด้านวัตถุภายในวัด ซึ่งทำให้เห็น “บุญ” ที่เป็นรูปธรรม เช่น มีโบสถ์ มีหอระฆัง ชุมประตู่ ศาลาโรงธรรม กุฏิสงฆ์ ที่สวยงาม เป็นต้น ชาวบ้านจึงพลอยมีหน้ามีตาที่ทำให้หมู่บ้านอื่นเห็นว่า หมู่บ้านของตนเป็นผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาและใคร่ในการทำบุญ และปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมก็คือวัตถุภายในวัด นั่นเอง

ด้วยทัศนคติดังกล่าวจึงเป็นแรงขับ หรือปัจจัยผลักดันให้เกิด “การเหมาบุญ” ขึ้น เพราะการเหมาจัดงานบุญบั้งไฟเป็นการอำนวยความสะดวกให้หมู่บ้านที่ไม่สามารถจัดบุญบั้งไฟให้สามารถจัดได้ ขณะเดียวกัน ทางวัดก็มีรายได้ที่แน่นอน โดยที่ไม่ต้องเรียไ้รเงินบริจาคจากชาวบ้าน แม้ในหมู่บ้านขนาดเล็กก็สามารถจัดสร้างวัตถุในวัดได้ ซึ่งการเหมาบุญมักเกิดในหมู่บ้านขนาดเล็กก่อน

ต่อมา ด้วยการตัดความยุ่งยากในการจัดการทำบุญบั้งไฟ ซึ่งความยุ่งยากเริ่มตั้งแต่การจัดประชุมหมู่บ้าน เพื่อกำหนดวันบุญ การ “ไล่” หมายถึงการมีหนังสือเชิญไปยังหมู่บ้านในละแวกนั้นๆ ให้ทำบั้งไฟมาเข้าร่วมการแข่งขัน (เป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาแต่โบราณให้ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร) การจัดเตรียมสถานที่สำหรับคนจากหมู่บ้านอื่น

ในอดีวัดและหมู่บ้านเจ้าภาพจะต้องปลูกปะรำไว้สำหรับแขกที่นำบั้งไฟมาเข้าร่วม ต้องจัดเตรียมอาหารสำหรับเลี้ยงดู ต้องจัดคนไว้คอยให้บริการ จากนั้นก็ต้องจัดเตรียมกรรมการที่มีทักษะความชำนาญในการจัดการแข่งขัน จับเวลา ซึ่งกรรมการจะต้องมีความเที่ยงธรรม มีสายตาที่ดี มีวาทศิลป์ นอกจากนี้ยังต้องมีคณะกรรมการสำหรับการประกวดอื่นๆ เช่น ประกวดการ “เอ้บั้งไฟ” หรือการประดับประดาตัวบั้งไฟ ประกวดคำแข็ง (การขับภาพย์เพื่อขอเรียไ้รไปตามบ้านเรือน) การประกวดขบวนแข็ง (ความพร้อมเพียงและจำนวนเงินที่เรียไ้รได้)

นอกจากนี้ ยังต้องเดินเรื่องกับทางการเพื่อจัดการแข่งขัน บางหมู่บ้านต้องเชิญแขกผู้ใหญ่ ทางการปกครองเพื่อเป็นประธานพิธี ต้องประสานงานกับหน่วยแพทย์ (อนามัย) ในกรณีเกิดอุบัติเหตุ ต้องเตรียมเงินสำหรับค่าชดเชยการเสียชีวิต บาดเจ็บ บ้านเรือนพังเสียหาย อันเกิดจากอุบัติเหตุในการจุดบั้งไฟ ต้องจัดให้มีกรรมการด้านประชาสัมพันธ์เพื่อให้งานคึกคักขึ้น ไม่นับรวมค่าใช้จ่ายด้านมหรสพ เช่น หมอลำ ภาพยนตร์ วงดนตรี มวย เพราะบุญบั้งไฟถือเป็นบุญใหญ่จำเป็นต้องมีมหรสพมากชนิด

เมื่อการเหมาบุญสามารถช่วยลดภาระของชุมชน และยังมีรายได้ที่แน่นอนเข้าการกุศล ต่อมาจึงไม่เฉพาะหมู่บ้านขนาดเล็กเท่านั้นที่ใช้บริการเหมาบุญ แต่ใช้บริการกันทุกหมู่บ้าน มีหลายหมู่บ้านต้องเชื่อ

เชิญ ขอร้อง “ผู้จัด” ให้ช่วยเหลียวแล เช่น กรณี “เรตาร์ด” (นามสมมติ) สามารถพักอาศัยอยู่ภายในวัด โดยทางวัดยกกุญแจให้ 1 หลัง เป็นการอยู่โดยไม่มีค่าใช้จ่าย แถมยังได้รับอาหารที่ชาวบ้านทำบุญให้กับวัดทุกวัน เนื่องจากเรตาร์ดคนดังกล่าวจัดงานบุญบั้งไฟให้กับหมู่บ้าน ทำให้วัดมีซุ้มประตู กำแพง โบสถ์ และที่สำคัญ เจ้าอาวาสชอบการแข่งขันบั้งไฟ

3.1.4 บ่อนบุญ

การเหลียวแล หรือเหลียวแลงานบุญบั้งไฟ ในอีกทางหนึ่ง ถือเป็นการจัดให้มีการเล่นการพนันอย่างเป็นทางการ นั่นเอง ทั้งนี้ เพราะรายได้หลักของผู้เหลียวแล หรือ “ผู้จัด” มาจาก “ค่าหาง” หรือค่าธรรมเนียมจากค่ายบั้งไฟที่นำบั้งไฟขึ้นจุด

ตัวอย่างกรณีการจัดบั้งไฟในเขตอีสานเหนือ ได้มีผู้จัดและเรตาร์ด เป็นคนเดียวกัน โดยคิดค่าหาง 200 บาทต่อ 1 บั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 มีการขึ้นค่าหางเป็น 300 บาท จำนวนบั้งไฟในแต่ละงานบุญอยู่ระหว่าง 70-150 บั้งหรือบางแห่งมีถึง 1,000 บั้ง แต่ความสามารถในการจุดต่อวันมักไม่สามารถจุดได้หมด ดังกรณีสนามเจ้าจารย์สูกะเจียร จักรเวลาโดยเรตาร์ดดี และเรตาร์ดซำส บั้งไฟเข้าสนามเป็น 1,000 บั้ง จุดได้เพียง 109 บั้ง เนื่องจากฟ้าหลัว (www.bangfaithailand.com สืบค้น 6 มีนาคม 2555) นั่นหมายถึงว่า ผู้จัดจะมีรายได้ตั้งแต่ 21,000 บาท ถึง 45,000 บาท นอกจากนี้ ในทุกสนามที่กองอำนวยการมักมีการตั้งกองผ้าป่าฯ เพื่อให้ผู้มาเล่นบั้งไฟได้ร่วมบริจาคทำบุญ

ดังนั้น ผู้จัดจึงต้องคิดคำนวณรายรับ-รายจ่าย เพื่อให้ตนมีกำไร แต่จากตัวเลขรายได้หลักนี้ ผู้จัดจะมีรายได้อยู่ที่ 10,000-30,000 บาท โดยรายจ่ายหลัก ได้แก่ 1) ค่าเหลียวแล 2) ค่าเงินรางวัล 3) ค่าแรงทีมเรตาร์ด และ 4) ค่าโต๊ะโต๊ะให้กับเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเวลาต่อมา ผู้จัดได้ลดภาระของตัวเอง โดยลดบทบาทในฐานะผู้จัดมาเป็นเพียงกรรมการจักรเวลา หรือที่เรียกว่า “เรตาร์ด” เพื่อที่จะได้ไม่ต้องรับผิดชอบ โดยยกหน้าที่การบริหารจัดการให้เป็นภาระของคณะกรรมการของหมู่บ้าน โดยคิดค่าเป็นกรรมการจักรเวลาแบบเหลียวแลเป็นทีม เรียกว่า “ทีมเรตาร์ด” อัตราที่คิดกันอยู่ที่ 4,500-5,000 บาทต่อ 1 วัน ส่วนหน้าที่ในการประสานงานกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ยังเป็นหน้าที่ของเรตาร์ดเช่นเดิม

งานบุญบั้งไฟในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับ “ทีมเรตาร์ด” เป็นอันดับแรก เพราะหากจ้างทีมเรตาร์ดที่มีชื่อเสียง ก็จะทำให้ได้เงินเข้าวัดเป็นจำนวนมากด้วย ทั้งนี้ เป็นเพราะทีมเรตาร์ดแต่ละทีมจะมี “ค่ายบั้งไฟ” อยู่ในอาณัติหรือให้ความเชื่อถือ ขณะเดียวกัน ก็มี “เซียนบั้งไฟ” ตามมาเล่นพนัน ซึ่งทั้งค่ายบั้งไฟและเซียนบั้งไฟ คือ รายได้หลักของผู้จัดงาน ได้แก่ 1) ค่าหาง 2) ค่าบัตรผ่านประตู คิดจากผู้ที่อยู่ในรถยนต์ โดยคิดเป็นรายหัว ยกเว้น คนขับ

ดังนั้น ถ้าไปจ้างเอาเรตาร์ดไม่มีชื่อเสียง ก็ไม่มีค่ายบั้งไฟและเซียนพนันติดตามไปเล่น ก็จะทำให้ขาดรายได้ ทีมเรตาร์ดจึงมีความสำคัญต่องานบุญบั้งไฟในปัจจุบันอย่างยิ่ง

การจัดการแข่งขันโดยผู้จัด หรือใช้ชื่อเสียงของเรตาร์ด เป็นการจัดตามประเพณีบุญเดือน 6 หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ในเทศกาล” อยู่ภายในช่วงของบุญบั้งไฟ แม้จะเป็นงานบุญ แต่ก็เป็นการพนัน จึงเรียกบ่อนชนิดนี้ว่า “บ่อนบุญ”

3.1.5 บ่อนนอกเทศกาลหรือบ่อนอาชีพ

นอกจากการจัดการแข่งขันบั้งไฟในช่วงเดือน 6 หรือช่วงบุญบั้งไฟ หรือ “ในเทศกาล” แล้ว ผู้จัดยังจัดให้มีการแข่งขันบั้งไฟนอกเดือน 6 โดยจัดตลอดปี เรียกว่า “นอกเทศกาล” โดยรูปแบบของการบริหารจัดการเป็นแบบเดียวกับการจัดแข่งขัน “ในเทศกาล” ทุกประการ เพียงแต่ไม่ได้จัดโดยอาศัยบุญบั้งไฟเหมือนช่วงในเทศกาล แต่เป็นการจัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการเล่นการพนันเพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ โดยการจัดแต่ละครั้งจำเป็นต้อง “ขออนุญาต” จึงจำเป็นต้องมีคณะบุคคลที่เรียกว่า “คณะกรรมการหมู่บ้าน” เป็นผู้รับหน้าที่เป็นผู้จัด แล้วก็จ้างทีมเรดาร์มาจับเวลา

ส่วนใหญ่บ่อนบั้งไฟนอกเทศกาล มักมีในเขตอีสานเหนือ ได้แก่ สนาทมอนชา อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี สนาทมดงเกษม อ.เซกา จ.บึงกาฬ สนาทมท่าคำรวม อ.โซ่พิสัย จ.บึงกาฬ เป็นต้น (www.bangfaithailand.com สืบค้น 6 มีนาคม 2555)

3.2 ปัจจัยกระตุ้นที่ทำให้เกิดการขยายตัวของการเล่นบั้งไฟในทศวรรษที่ผ่านมา

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ที่เริ่มมีการแห่บุญบั้งไฟ อาจกล่าวได้ว่าบุญบั้งไฟเกือบทั้งภาคอีสานเป็นการจัดงานบุญเพื่อให้เขียนพนันบั้งไฟได้เล่นการพนัน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การจัดงานบุญบั้งไฟคือการจัดให้มีการเล่นการพนัน นั่นเอง

ในช่วงดังกล่าวได้มีการปรับเปลี่ยนกฎกติกาในการ “ได้-เสีย” หลากหลายรูปแบบ จนกระทั่งมาหยุดอยู่ที่การเล่นแบบ “ยั้ง” และ “ไล่” และมี “เขียนยั้ง” และ “เขียนไล่” ขึ้น อย่างเป็นอยู่ในปัจจุบัน รูปแบบนี้มีผู้คิดขึ้นในช่วงประมาณ พ.ศ. 2540 หรือคิดเป็นระยะเวลามากกว่า 1 ทศวรรษมาแล้ว การดำรงอยู่และความเสถียรของกฎกติกาแบบ “ไล่-ยั้ง” อยู่ที่ความเรียบง่ายไม่ซับซ้อน อีกทั้งมี “เขียนยั้ง” คอยรับแทงพนันจาก “เขียนไล่” ที่เป็นทั้งนักเล่นอาชีพและนักเล่นสมัครเล่นที่เป็นชาวบ้านอยู่ทุกงานบุญ ด้วยจำนวนเงินที่เล่นพนันขึ้นอยู่กับความพอใจหรือกำลังทรัพย์ของ “เขียนไล่”

อีกประการหนึ่ง การเล่นแบบ “ไล่-ยั้ง” เป็นการเล่นโดยมีอุปกรณ์การเล่น คือ บั้งไฟเพียงอย่างเดียว ไม่ต้องมีบั้งไฟคู่เดิมพันแบบการเล่นแบบ “ประกบหาง” การจุดบั้งไฟด้วยกติกา “ไล่-ยั้ง” จึงเลื่อนไหล และสามารถปล่อยบั้งไฟได้ครั้งละหลายบั้ง ในสนามเล็กมีการจุดแบบปล่อยเป็นชุด คือ จุดติดต่อกันเป็นชุดละ 10 บั้งก็มี นั่นหมายความว่า การพนันมีความถี่มากกว่าการเล่นแบบประกบหาง ซึ่งผู้เล่นสามารถแทงพนันได้ครั้งละหลายบั้ง ด้วยเหตุนี้ กฎกติกา “ไล่-ยั้ง” จึงกลายเป็นกฎกติกาสากลและแพร่กระจายไปในระดับหมู่บ้าน เป็นการเพิ่มจำนวนและเป็นการเพาะนักพนันหน้าใหม่ขึ้นในทุกงานบุญ

ในบ่อนการพนันบั้งไฟ โดยเฉพาะบ่อนบุญ หรือบ่อนที่เปิดแฉ่งงานบุญประเพณีบั้งไฟ ส่วนใหญ่อยู่ทางอีสานใต้ มักมีการแบ่งระดับของนักเล่นโดยธรรมชาติ เนื่องจากในสนามมีการให้บริการเช่าโต๊ะสำหรับนั่งหลบแดดและรับแทงพนัน (โต๊ะ 1 ชุด ประกอบด้วยร่มแบบร่มชายหาด 1 คัน เตียงผ้าใบ 2 ตัว หรือเก้าอี้พลาสติก 2-4 ตัว) การแบ่งเกิดจากการที่ผู้เล่นที่เล่นในวงเงินใกล้เคียงกันจะไปรวมตัวกันที่จุดเดียวกัน จึงทำให้มีนักเล่นการพนันแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ นักพนันรายใหญ่ หรือขาใหญ่ ที่เล่นด้วยวงเงินสูง (ระดับแสนบาทขึ้นไป) ส่วนใหญ่เป็นเขียนพนันอาชีพ นักพนันระดับกลาง หรือเขียนระดับกลาง (ระดับหมื่นบาทขึ้นไป) และนักพนันรายเล็ก หรือเขียนรายย่อย ที่เล่นในวงเงินต่ำ (ระดับร้อย-พันบาท) ได้แก่ ชาวบ้านทั่วไป

และประเภทแม่บ้านที่เล่นพนัน “เพื่อหาค่ากับข้าว” โดยทั้งสามกลุ่มจะออกเดินและขยับที่เข้าใกล้กัน เพื่อให้สะดวกในการ “จับคู่” ต่อรอง และใช้เงินพนันเมื่อเล่นได้-เสีย

สำหรับบ่อนบุญในเขตอีสานใต้ที่เปิดให้เล่น 3-7 วัน มีนักพนันเข้าเล่นกันแน่นทุกวัน เงินที่นำมาเล่นพนันมีที่มาจากหลายแหล่ง อันเป็นปัจจัยกระตุ้นที่ทำให้เกิดการขยายตัวของการเล่นพนันบั้งไฟ ได้แก่

เงินจากภาคเกษตร

จะเห็นได้ว่า บ่อนบุญที่จัดอย่างยิ่งใหญ่และมีผู้เข้าเล่นพนันจำนวนมากได้แก่บริเวณรอยต่อของ 5 จังหวัดของอีสานใต้ ได้แก่ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด โยธธร อุบลราชธานี โดยเฉพาะจังหวัดศรีสะเกษ ถือว่าเป็นเขตพื้นที่ที่มีการเล่นการพนันสูง จนเป็นข่าวทางสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นเขตพื้นที่ที่มีการปลูกหอมแดงที่สำคัญของประเทศ หอมแดง ถือว่าเป็นสินค้าสำคัญของจังหวัด และในการขายผลผลิต เกษตรกรต้องนำผลผลิตเข้าโครงการประกันรายได้ของเกษตรกร/ประกันราคาสินค้าเกษตร เมื่อสิ้นฤดูเก็บเกี่ยว เกษตรกรจะได้เงินจากส่วนต่างของราคาพืชผลกับราคาดตลาด ซึ่งเป็นเงินจำนวนมาก ทั้งนี้ ไม่นับรวมการใช้เล่ห์กลแจ้งผลิตผลที่มากเกินไปจริงในการเก็บในยุ้งฉางรวม ซึ่งก็ทำให้ได้เงินเพิ่มมากขึ้น หรือประกันราคา เงินที่ได้จากการขายผลผลิต และเงินที่ได้มาด้วยการใช้เล่ห์กลโดยไม่ต้องลงแรง และเป็นเงินจำนวนมากจึงง่ายต่อการตัดสินใจเล่นการพนันบั้งไฟ

เงินจากโครงการประชานิยมของรัฐ

โครงการประชานิยมเป็นอีกแหล่งรายได้ของชาวบ้านทั่วไป เป็นการเติมเงินเข้าในระบบเศรษฐกิจมหัพภาค ขณะเดียวกันก็เป็นการกระตุ้นการใช้จ่ายของประชาชน ซึ่งจะส่งผลในระยะยาวต่อระบบเศรษฐกิจดังที่เกิดขึ้นแล้วในประเทศยุโรป เช่น กรีซ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยระบบประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งตัวแทนเข้าไปเป็นฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติเช่นประเทศไทย ทำให้เกิดแรงจูงใจแก่พรรคการเมืองที่ต้องการคะแนนเสียง จึงมีการใช้นโยบายประชานิยมทุกครั้งที่ได้เป็นรัฐบาล เงินส่วนนี้เป็นเงินที่ได้มาเหมือนได้เปล่า แม้จะมีการระดมเงินในหารชำระหนี้ในภายหลัง แต่ประชาชนก็ไม่รู้สึกว่าเป็นหนี้ เมื่อได้รับเงินประชานิยมจึงนำไปเล่นการพนันโดยไม่รู้สึกเสียดายเหมือนเงินที่หามาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง

เงินกู้ยืม

เงินที่ชาวอีสานนำมาเล่นการพนันบั้งไฟอีกส่วนหนึ่ง เป็นเงินที่กู้ยืมมาจากแหล่งเงินที่เป็นเงินกู้ยืมระบบ ทั้งนี้ เพราะชาวอีสานส่วนใหญ่ไม่สามารถกู้เงินจากแหล่งทุนในระบบได้ เนื่องจากขาดหลักประกัน และต้องใช้เวลาในการกู้ยืมนาน ในสนามบั้งไฟบางสนามในแถบอีสานใต้ ถึงกับมีการตั้งโต๊ะเพื่อออกเงินกู้ โดยผู้ให้กู้จะยึดสร้อยคอทองคำและรถยนต์ ไว้เป็นประกัน

การละเว้นปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐ

ปัจจัยที่สำคัญที่เอื้อให้เกิดการขยายตัวของการเล่นพนันบั้งไฟ คือ การละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในการควบคุมการเล่นพนันโดยผิดกฎหมาย ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า การที่มีการเล่นการพนันบั้งไฟอย่างกว้างขวาง ส่วนหนึ่งมาจากการที่เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการควบคุมการเล่นพนันโดยผิดกฎหมาย ทั้งที่การเล่นพนันบั้งไฟ กิจกรรมสำคัญคือการจุดบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้า ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่จะมีการลักลอบเล่นโดยที่ไม่สามารถติดตามจับกุมได้ เพราะสนามบั้งไฟแต่ละแห่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชน และกระบวนการก่อนที่จะจัดการแข่งขัน

ได้ ผู้จัดจำเป็นต้องแจ้งต่อเจ้าหน้าที่ทั้งฝ่ายปกครอง ตำรวจ และต้องแจ้งต่อศูนย์ควบคุมการบิน โดยผู้จัดต้องแจ้งสถานที่ วัน และเวลาทำการจุด จนถึงเวลาสิ้นสุดการแข่งขัน ทั้งนี้ เพราะบั้งไฟเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการบิน จากการสัมภาษณ์ผู้จัด พบว่า ในการจัดให้มีการเล่นการพนันบั้งไฟ แบบ “บ่อนการพนัน” ผู้จัดต้อง “ส่งส่วย” ให้กับเจ้าหน้าที่ทุกระดับ โดยเฉพาะฝ่ายตำรวจ ซึ่งมีการโอนเงินกันทางตู้เอทีเอ็ม โดยผู้จัดแต่ละคนจะมีหมายเลขบัญชีธนาคารของเจ้าหน้าที่ทุกระดับ

การจัดให้เล่นการพนันบั้งไฟโดยไม่แจ้งหรือส่งส่วยมักมีปัญหา เพราะการจุดบั้งไฟไม่สามารถปกปิดหรือแอบซ่อนได้เหมือนการเล่นการพนันชนิดอื่น เมื่อจับได้ว่า มีการโกง ไม่ยอม “ส่งส่วย” จะมีผลต่อการจัดในครั้งต่อไป อาจมีการรบกวนด้วยการส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าจับกุมขณะเล่นการพนันบั้งไฟ ซึ่งเคยมีอยู่บ่อยครั้ง หรืออาจมีเจ้าหน้าที่ตำรวจจากหน่วยหรือพื้นที่อื่นเข้าไปรื้อไถขณะที่กำลังเล่นพนัน ซึ่งเมื่อถูกตำรวจรบกวน ก็จะส่งผลถึงความเชื่อมั่นของเซียนพนันต่อผู้จัด ดังนั้น ผู้จัดที่ฉลาดจึงไม่โกงเจ้าหน้าที่ เพราะไม่คุ้มค่าต่อความเสียหายอันจะเกิดขึ้นในอนาคต

3.3 รูปแบบการพนัน

3.3.1 การขออนุญาต

การพนันบั้งไฟมีอุปสรรคในการเล่นพนัน คือ บั้งไฟ แต่การแข่งขันบั้งไฟไม่มีในกฎหมาย ในทางปฏิบัติ หมู่บ้านที่จัดงานบุญบั้งไฟ และเป็นสนามแข่งขันบั้งไฟ ต้องทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อนำผลการประชาคมให้คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือผู้จัด หรือผู้รับเหมาจัดงาน ใช้ประกอบในการขออนุญาตต่อฝ่ายปกครองและตำรวจ โดยทำหนังสือขออนุญาตระบุว่า “ขออนุญาตทำดินปืนชนิดมีควัน เพื่อใช้ในการจุดบั้งไฟตามประเพณี” ขณะที่หน่วยงานราชการ โดยอำเภอก็ตอบหนังสือขออนุญาตดังกล่าว ว่า “นายทะเบียนท้องที่ไม่มีอำนาจอนุญาตให้ประชาชนจุดพลุหรือบั้งไฟได้ เพราะไม่อาจปฏิบัติเกินไปกว่าที่พระราชบัญญัติอาวุธปืนฯ พ.ศ. 2490 กำหนดไว้ แต่อนุญาตให้ทำดินปืนชนิดมีควันเท่านั้น สำหรับการยิงบั้งไฟ ขอให้ดำเนินการไปด้วยความระมัดระวัง ควรจุดโดยผู้มีความชำนาญ เพื่อป้องกันการเกิดเหตุร้าย หากอุบัติเหตุเกิดขึ้นจากการยิงบั้งไฟ ผู้ยิงต้องรับผิดชอบทั้งทางอาญาและทางแพ่ง ทางอำเภอจะไม่รับผิดชอบ

พร้อมกันนี้ ทางอำเภอก็ออกใบอนุญาต แบบ ป. ๕ ซึ่งเป็นแบบการขออนุญาต “ให้ ทำ ประกอบ ซ่อมแซม เปลี่ยนลักษณะ หรือจำหน่ายอาวุธปืน หรือเครื่องกระสุนปืนสำหรับการค้า - ให้ ทำ ซ้อม ใช้ สั่ง นำเข้า คำ หรือจำหน่ายด้วยประการใดๆ ซึ่งวัตถุประสงค์ - ให้ ทำ สั่ง นำเข้า หรือคำ ซึ่งดอกไม้เพลิง ให้ สั่ง นำเข้า หรือคำ ซึ่งสิ่งเทียมอาวุธปืน” โดยขีดฆ่าข้อความที่ระบุในแบบขออนุญาต เหลือไว้เพียง คำว่า “อนุญาตให้ทำ” แล้วใช้ปากกาเขียนข้อความ “ดินปืนชนิดมีควัน” และคิดค่าธรรมเนียม 10 บาท

อย่างไรก็ตาม การขออนุญาตดังกล่าว ไม่ใช้การขออนุญาตเพื่อเล่นการพนัน หรือการเปิดบ่อนพนัน แต่ในทางปฏิบัติ เมื่อมีการขออนุญาตดังกล่าวแล้ว ก็คือกันว่าได้รับอนุญาต และจุดบั้งไฟแข่งขันและเล่นการพนัน

สำหรับการขออนุญาตตำรวจ มักใช้วิธีให้ “เรดาร์” ขอให้ ซึ่งหมายถึงการจ่ายใต้โต๊ะ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับภาค ในเขตพื้นที่อีสานเหนือ ต้องจ่ายใต้โต๊ะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องวันละ 5,000 บาท (สัมภาษณ์. 7 พฤษภาคม 2555) ส่วนอีสานใต้ กรณี สนามบั้งไฟแห่งหนึ่งใน จ.ศรีสะเกษ ต้องจ่ายค่าใต้

โต๊ะในการขออนุญาตถึงวันละ 50,000 บาท แต่จำนวนเงินที่เสียให้กับการขออนุญาตก็ถือว่าคุ้มค่าสำหรับผู้จัด เพราะในปี 2554 ผู้จัดสามารถเก็บบัตรผ่านประตูได้ถึง 400,000 บาท (บัตรละ 200 บาท)

3.3.2 อุปกรณ์ในการเล่นพนันบั้งไฟ

1) บัตร หรือ บิล เป็นบัตรที่ผู้เป็นเซียนยังซื้อมาเพื่อใช้ในการจดบันทึกการรับแทง โดยบัตรหรือบิลดังกล่าวมีขายในสนาม เมื่อเจ้าของบัตรหรือเซียนยัง บอก “ราคา” หมายถึง ระยะเวลาที่มีหน่วยเป็นวินาที เช่น 280 ถือเป็นราคาขี้ คือ ราคาหรือเวลาสูงสุด หรือราคาอื่น ที่ผู้บอกราคาคิดว่าบั้งไฟจะขึ้นสูงสุดเพียงเท่านั้น เมื่อมีผู้รับพนัน หรือ “จับ” ก็แสดงว่า ผู้ที่จับคิดว่าเวลาที่บั้งไฟจะทำได้ต้องเกินกว่า 280 คือตั้งแต่ 281 วินาทีขึ้นไป ผู้ที่จับหรือรับพนันกับเซียนยังเรียกว่า “เซียนไล่” หมายถึง ไล่เวลาที่ยังไว้ ที่ขายให้แก่ผู้เล่นจะเป็นบัตรแบบ “ไล่” ผู้เล่นหรือเซียน เรียกว่า “เซียนไล่” หมายถึง ผู้เล่นหรือเซียนจะต้องไล่เวลา คือ ผู้เล่นจะต้องแทงว่า บั้งไฟจะขึ้นเกินกว่า 280 วินาทีขึ้นไป จึงจะได้เงินพนัน (เป็นกลโกงของผู้จัด เพราะระยะเวลาขนาดนั้น น้อยนักจะทำได้) บั้งไฟต้องขึ้นท่าเวลา จึงจะได้พนัน แต่ถ้าหากขึ้นเพียง 280 วินาทีลงมา ถือว่า เจ้ามือ หรือ “เซียนยัง” หรือผู้จัดกิน

ระบุจำนวนที่เล่น เมื่อ “เซียนไล่” หรือผู้เล่นจะระบุจำนวนที่เอาพนัน เช่น 1000 บาท เจ้าหน้าที่ก็จะเขียนจำนวนเงิน 1000 บาท ลงในบัตรทั้ง 2 ส่วน พร้อมลงลายมือชื่อของเจ้าหน้าที่กำกับไว้ใต้เส้นที่ขีดได้ตัวเลข

บัตรตัวอย่าง คือ บัตรไล่ ที่เซียนไล่ (ถูกบังคับให้) เล่น โดยแทง 1,000 บาท หมายถึง ถ้าบั้งไฟขึ้นตั้งแต่ 301 วินาที เซียนไล่จึงจะได้เงินพนัน

2) กล้องส่องทางไกล

การแข่งขันบั้งไฟที่มีการนับเวลาโดยใช้การตกลูกฟั่นของบั้งไฟเป็นเกณฑ์ตัดสิน ทำให้กล้องส่องทางไกลเข้าไปมีบทบาทต่อการตัดสินบั้งไฟ และคำว่า “เรดาร์” แท้จริงก็มาจากการมองด้วยกล้องส่องทางไกล เนื่องจากสามารถมองเห็นบั้งไฟ ขณะที่มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น นั่นเอง ดังนั้น กล้องส่องทางไกล จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของทีมเรดาร์ เมื่อตัดสินอย่างใดแล้ว ทุกคนต้องยอมรับโดยุษฎี เพราะต่างก็เชื่อในสมรรถนะของกล้อง นั่นหมายความว่า การได้หรือเสียย่อมขึ้นอยู่กับเรดาร์ ที่มีกล้องส่องทางไกลเป็นเครื่องมือ แต่อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งการตัดสินของทีมเรดาร์ก็ค้านสายตาของบรรดาเซียน แต่ก็ไม่สามารถโต้แย้งได้ ทำให้เซียนหรือนักพนันต้องนำกล้องส่องทางไกลไปใช้ในสนาม เพื่อให้เรดาร์ “ไม่กล้าตัดสินมั่วๆ” หรือ “ตัดสินโกง”

3) นาฬิกาจับเวลา

นาฬิกาจับเวลา ก็เป็นเครื่องมือสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่ใช้ประกอบกันกับกล้องส่องทางไกล ซึ่งนอกจากเรดาร์จะมีแล้ว บรรดาเซียนก็มีไว้เช่นกัน โดยมีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกันกับกล้องส่องทางไกล คือ เพื่อกันไม่ให้เรดาร์โกง

3.3.3 กติกา

ในสนามเล็ก หรือบั้งไฟเล็ก ก่อนการจุดบั้งไฟ เขียนยัง หรือเขียนหน้าฐานจะเป็นผู้กำหนด “ราคายัง” หมายถึง การกำหนดเวลาเพื่อเป็นฐานการเล่น เช่น กำหนดว่า บั้งไฟจากค่าย ก. ราคายังอยู่ที่ 90 หมายถึง การกำหนดเวลาว่า บั้งไฟของค่าย ก. จะขึ้นได้ไม่เกิน 290 วินาที (สนามเล็กจะไม่บอกตัวเลขเวลา ช่างหน้า จำนวน 200 วินาที เพราะเป็นอันรู้กันว่า ถ้าบอก 90 ก็หมายถึง 290 วินาที หรือ 67 หมายถึง 267 วินาที เมื่อมีผู้ที่ “จับ” หรือสู้หรือเล่นพนันด้วย ก็แสดงว่า ผู้รับพนันๆ ว่า บั้งไฟจะต้องขึ้นได้มากกว่า 290 วินาที คือ 291 วินาทีขึ้นไป จึงเรียกผู้ที่เล่นด้วยนี้ว่า “เขียนไล่” เหตุเพราะต้องไล่ราคา หรือไล่เวลา

แต่ในสนามใหญ่ หรือสนามบั้งไฟใหญ่ ซึ่งอยู่ในเขตอีสานใต้ การตั้งราคาของเขียนยังมักไม่เป็นเอกภาพ ราคายังขึ้นอยู่กับกติการตกลงกันระหว่างเขียนยังกับเขียนไล่ เนื่องจากไม่มีการรวมตัวของเขียนยังในการกำหนดราคา

การไล่-เสีย

เมื่อบั้งไฟขึ้นใช้เวลาเกินราคายัง เขียนไล่จะเป็นฝ่ายได้ ในที่นี้ คือ บั้งไฟใช้เวลาได้เกิน 290 วินาที คือ 291 วินาทีขึ้นไป เขียนไล่ก็เป็นฝ่ายได้ ถ้าบั้งไฟขึ้นไม่เกิน 290 วินาที หรือได้ 290 วินาทีพอดี ถือว่าเขียนยังได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น การไล่เสียถูกกำหนดโดยเขียนยัง โดยผู้เขียนยังมักใช้กลวิธี (Tactic) โดยพยายามตั้งราคายังให้สูงที่สุด เพื่อลดความเสี่ยง โดยฝ่ายเขียนไล่ก็จะพยายามขอลดราคาลง แต่ส่วนใหญ่เขียนยังมักไม่ลดให้ และในสนามบั้งไฟเล็ก ราคายังมักเกิดจากการตกลงกันของเหล่าบรรดาเขียนยัง ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวแข็งแกร่ง ส่วนใหญ่มักอยู่บริเวณหน้าฐานจุดบั้งไฟ

เงินพนัน

เงินที่เล่นพนันไม่มีการต่อรองเพื่อลดหรือเพิ่มจำนวนเงิน ให้ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายได้เปรียบแกอีกฝ่ายหนึ่ง กล่าวคือ ทั้งเขียนยังและเขียนไล่จะลงเงินพนันในจำนวนที่เท่ากัน เช่น เขียนยังตั้งราคา 90 เงินพนัน 10,000 บาท ถ้าเขียนไล่จะเล่นพนันด้วยก็ต้องนำเงิน 10,000 บาทไปมอบให้เขียนยังเป็นผู้รักษา ถ้าบั้งไฟ “ผ่าน” หมายถึง ทำเวลาได้เกิน 290 วินาที เขียนยังก็ต้องจ่ายให้เขียนไล่ 20,000 บาท (รวมกับเงินพนันที่เขียนยังถือไว้)

3.3.4 กลโกง หรือ แท้กติก

1) ผู้จัด สามารถควบคุมเจ้าของค่ายบั้งไฟให้อยู่ในอาณัติได้ โดยส่วนใหญ่เป็นการสั่งให้ “ดิ่ง” หมายถึง ทำให้บั้งไฟไม่สามารถขึ้นทำเวลาได้ถึง “ราคายัง” ดังตัวอย่าง คือ ขึ้นได้ไม่เกิน 300 วินาที เพื่อเขียนยังจะได้กินเงินเดิมพัน หากเจ้าของค่ายใดไม่เชื่อฟัง ผู้จัดก็จะไม่ให้เข้าร่วมการแข่งขันในครั้งต่อไป ซึ่งถือว่าเป็นมาตรการขั้นเด็ดขาดที่มีประสิทธิภาพยิ่ง เพราะทำให้ค่ายบั้งไฟไม่กล้าขัดขึ้น

2) วิธี “ดิ่ง” ทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่นิยมทำและมีประสิทธิภาพ มี 2 วิธี คือ

2.1) ล้างรูบั้งไฟให้ดินป็น (หม้อ) เปียกจนโชก เพื่อทำให้ไฟไหม้ดินป็นช้า และไม่มีแรงส่ง

2.2) ดึงสายชนวนให้อยู่ในตัวบั้งไฟสั้นกว่าปกติ ซึ่งตามปกติ ในบั้งไฟใหญ่ ชนวนที่สอดอยู่ในรูบั้งไฟมีความยาวจากด้านล่างขึ้นไปจนเหลือระยะเพียง 1 เมตรจากหัวบั้งไฟ เมื่อต้องการดิ่ง ก็ดึงสายชนวนให้ร่นลง โดยให้ชนวนถอยลงห่างจากหัวบั้งไฟมากกว่า 1 เมตร ซึ่งยิ่งห่างมาก บั้งไฟจะมีแรงน้อยหรือหมดแรง

ส่งลงตามลำดับ เมื่อทำดังนี้จะทำให้บั้งไฟขึ้นไม่สูง แล้วก็ตกลงสู่พื้นในลักษณะลอยคว้าง เขียนบั้งไฟเรียกกันว่า “ราดาบ” จนในที่สุด บั้งไฟก็ทำเวลาได้ไม่เกิดราคายั้ง

3) ถ้าผู้จัดรับจัดงาน 3 วัน ในวันแรก ผู้จัดจะอ้อย หรือปล่อยให้เขียนได้พ่นไปก่อน เพื่อให้ตายใจ โดยสั่งให้ค่ายบั้งไฟปล่อยให้บั้งไฟขึ้นได้เวลามากกว่าราคายั้ง ตามตัวอย่าง คือทำเวลาได้เกิด 300 วินาทีขึ้นไป ซึ่งค่ายต่างๆ สามารถทำให้บั้งไฟขึ้นทำเวลาได้ถึง 450-480 วินาที และการโกงด้วยวิธีนี้ มักไม่ทำพรวดพราด คือในจำนวนบั้งไฟ 14 บั้ง จะปล่อยให้บั้งไฟเป็นไปตามธรรมชาติ ประมาณ 10 บั้ง ส่วนอีก 4 บั้งมีไว้ดึง โดยจะสั่งให้ดึงในวันที่ 2 และ 3 ซึ่งจะทำให้เขียนส่วนใหญ่เป็นเขียนไล่เสียพ่น

4) โกงโดยสั่งเรดาร์ให้ขานเวลาเป็นประโยชน์แก่ผู้จัด จึงปรากฏเหตุทำร้ายร่างกายเรดาร์ โดยเขียนที่ไม่ยอมรับการขานเวลา เพราะเขียนก็มีนาฬิกา และกล้องส่องทางไกลเช่นกัน ในบางที่มีการเขียนข้อความทางสื่ออินเทอร์เน็ต ดังข้อความเมื่อ 21 กรกฎาคม 2554 ดังนี้

“ขอแจ้ง เรื่องกรรมการ ในฐานะที่เป็นเขียนยั้งนะครับ การมีนอกออกใน ไม่เป็นธรรม เตะเข้าใส่ให้ บั้งไฟ 1 วิ 2 วิ มีปัญหากันได้เสียกัน เพราะฉะนั้น กรรมการต้องเป็นธรรมด้วย กล้อง นาฬิกา ไม่ใช่คุณมีคนเดียว โปรดระวัง “เรดาร์ ก” จอม โกงชอบ โมเม ขอให้มันฉิบหายตลอดไปครับ” (www.bangfaithailand.com สืบค้น 6 มีนาคม 2555)

แต่อย่างไรก็ตาม การโกงโดยวิธีขานเวลาให้เป็นคุณแก่ผู้จัดก็มีอยู่ตลอด ทั้งนี้ เป็นเพราะเวลาที่โกงใช้เพียง 1 หรือ 2 วินาทีเท่านั้น แม้เขียนจะมีนาฬิกาจับเวลา พร้อมกล้องส่องทางไกล ก็ไม่อาจจับผิดหรือคาดคะเนเอาได้ เพราะด้วยระยะเวลาดังกล่าวเกิดจากการคลาดเคลื่อนได้ทุกระยะ เช่น การกดนาฬิกาเริ่มจับเวลา โดยทำให้คลาดเคลื่อนให้ช้าหรือเร็วตามต้องการได้

3.3.5 การจัดให้บริการการพ่นบั้งไฟ

สนามบั้งไฟ หมายถึง สถานที่ที่มีการจัดแข่งขันบั้งไฟเพื่อเล่นการพ่นบั้งไฟ สามารถจำแนก ได้ 2 ประเภท ดังนี้

1) สนามเล็กหรือบ่อนบั้งไฟเล็ก หมายถึง สนามที่จัดแข่งขันบั้งไฟขนาดเล็ก ขนาดท่อ 3 หรือมีเส้นผ่าศูนย์กลางของท่อที่ทำบั้งไฟ 3 นิ้วลงมา

2) สนามใหญ่หรือบ่อนบั้งไฟใหญ่ หมายถึง สนามที่มีการจัดแข่งขันบั้งไฟขนาดใหญ่ ตั้งแต่ท่อ 4 ถึงท่อ 6 ขึ้นไป ได้แก่ บั้งไฟแสน บั้งไฟล้าน บั้งไฟสิบล้าน หรือบั้งไฟก๊อ

1) บ่อนบั้งไฟเล็กในเขตอีสานเหนือ

เนื่องจากพื้นที่มีน้อย เพราะการขยายตัวของชุมชน เป็นปัจจัยให้เขตอีสานเหนือต้องเล่นการพ่นบั้งไฟเล็ก (ท่อ 1-3 หมายถึง ท่อฟิวซ์ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1-3 นิ้ว) เพราะบั้งไฟขนาดเล็กไม่ทำให้เกิดอันตรายเมื่อตกสู่พื้น หรือตกใส่อาคารบ้านเรือน หรือแปลงปลูกพืช และด้วยขนาดของบั้งไฟ และความปลอดภัยของการแข่งขัน ได้ทำให้มีการเล่นการพ่นไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเดือน 6 หรือในเทศกาล แต่เล่นกันเกือบทุกวันตลอดทั้งปี จากการสัมภาษณ์ผู้จัดรายหนึ่ง พบว่า ปีหนึ่งๆ เขาจัดการแข่งขัน 350 กว่าวัน

(สัมภาษณ์. 7 พค. 2555) ซึ่งในเขตอีสานเหนือมีจำนวนผู้จัดมากกว่า 5 กลุ่ม นั้นหมายถึงว่า ในวันหนึ่งๆ จะมีการจุดบั้งไฟเพื่อเล่นการพนันบั้งไฟถึง 5 แห่ง

สนามเล็ก ตั้งอยู่ในเขตอีสานเหนือ มีลักษณะเป็นเหมือนบ่อนวิ่ง ซึ่งจัดให้มีการพนันบั้งไฟขึ้นโดยมีกำหนดเวลาเป็นช่วงๆ แต่ละช่วงอยู่ระหว่าง 5-10 วัน

สภาพสนาม : มักตั้งอยู่ห่างจากถนนใหญ่ 15-20 ก.ม. ห่างจากหมู่บ้าน มีทุ่งนา มีที่จอดรถ และมีป่าไม้ล้อมรอบ

จำนวนสนาม : ในปีก่อนๆ มีหลายสนาม เช่น สนามนาแบก ต.เวียงคำ อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี สนามเกาะลมไชย อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี สนามห้วยทราย อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี สนามนาสีนวล อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู และเท่าที่ยังเปิดอยู่เช่น

- 1) สนามนาสีนวล ต.โคกกลาง อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี เปิดเมื่อวันพุธที่ 1-11 กุมภาพันธ์ 2555
- 2) สนามหนองบัวเงิน ต.อุบมุง อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี เปิดเมื่อวันอาทิตย์ที่ 12-16 กุมภาพันธ์ 2555

สนามนาสีนวล จ.อุดรธานี

จำนวนนักพนัน : ประมาณ 200 คน ทุกคนเดินทางเข้าสนามด้วยรถยนต์ส่วนตัว จากอุดรธานี หนองคาย สกลนคร

ค่าบัตรผ่านประตู คิดเป็นค่าจอดรถ คันละ 20 บาท

เนื่องในโอกาส : จัดหาทุนเพื่อสร้างสาธารณะสมบัติให้แก่บ้านนาสีนวล

จำนวนร้านค้า 10 ร้าน

จำนวนบั้งไฟ : 80-100 บั้ง/วัน

ค่ายตั้งในสนาม : อัมภวัน จากวัดป่าแก้ว อ.หนองหาน จ.อุดรธานี ทำเวลา 319 วินาที

ชื่อค่ายอื่นๆ : น้องมินท์ ราชานนท์ วรินทร์ หลานเทวดา นครอุดร นครลำดวน ช้างคู่หนุ่มไทรทัน แวมไพร์ แมงก้นแซบ ไก่พันลาย หนุ่มหนองบ่อ สับขาหลอก

ผู้จัด : เรดาร์สี (นามสมมติ)

ค่าทาง : 300 บาท

2) สนามหนองบัวเงิน จ.อุดรธานี

จำนวนนักพนัน : ประมาณ 150 คน ส่วนใหญ่เป็นนักพนันต่างถิ่นที่เดินทางมาโดยรถยนต์ส่วนตัว จากหนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำภู มหาสารคาม และนักพนันระดับชาวบ้านในหมู่บ้าน

ค่าบัตรผ่านประตู คิดเป็นค่าบัตรผ่านประตู คันละ 20 บาท

เนื่องในโอกาส : เป็นงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าอาวาสวัดหนองบัวเลิง บ้านหนองบัวเงิน และเป็นรองเจ้าคณะตำบลอุบมุง

จำนวนร้านค้า : 30 ร้าน

จำนวนบั้งไฟ : 80-115 บั้ง/วัน
ค่ายตั้งในสนาม : เทวดา
ชื่อค่ายอื่นๆ :
ผู้จัด : นายกช ชัย (นามสมมติ) ซึ่งเป็นนักการเมืองท้องถิ่นระดับตำบล เป็น
เจ้าของค่ายบั้งไฟ ชื่อ ทรงวาด (นามสมมติ) ร่วมกับ เรตาร์สี่ (นามสมมติ)
ค่าหาง : 300 บาท

2) สนามใหญ่หรือบ่อนบั้งไฟใหญ่ เป็นสนามที่แอบแฝงงานประเพณีบั้งไฟ หรือบุญเดือน 6 หรือเดือนพฤษภาคม แต่พอเข้าเดือนเมษายนก็เริ่มจัดกันแล้ว สนามใหญ่มักอยู่ในเขตอีสานใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการเล่นการพนันบั้งไฟมาก่อนพื้นที่อื่น สนามใหญ่มักจัดในเขตพื้นที่ที่มีนักการเมือง ทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นให้ความสำคัญ และเข้าสนามเป็นประจำ โดยเข้าไปสนับสนุนการจัดงาน ทั้งนี้ เนื่องจากผู้จัดส่วนใหญ่ได้แก่คนของนักการเมือง นั่นเอง รัศมีมีความเข้มข้นอยู่ในเขตอำเภอที่มีพื้นที่ติดต่อกันใน 5 จังหวัด ได้แก่ ยโสธร : มหาชนะชัย ค้อวัง ร้อยเอ็ด : พนมไพร อุบลราชธานี : เขื่องใน ศรีสะเกษ : ราชันย์ สุรินทร์ : รัตนบุรี ทุกแห่งที่มีบั้งไฟมักเป็นงานใหญ่และมีลักษณะเหมือนกันในทุกมิติ เนื่องจากมีผู้จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งเป็นกลุ่มที่นักการเมืองนิยมมากที่สุด

สนามส่วนใหญ่มักตั้งอยู่ในหมู่บ้านที่ไม่ไกลจากตัวอำเภอมากนัก (15-20 กิโลเมตร) และมักมีทำเลที่มีป่าไม้ล้อมรอบ ตัวสนามเป็นที่โล่งรูปวงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 100 เมตร โดยมีฐานจุดตั้งอยู่ใกล้เส้นรอบวงด้านที่หันหน้าสู่ทุ่งนา หรือป่าไม้ ไม่มีบ้านเรือนประชาชน ด้านที่อยู่ตรงข้ามกับฐาน ส่วนใหญ่เป็นด้านที่มีประตูเข้าสนามจะจัดไว้เป็นที่จอดรถยนต์ของนักพนัน โดยจัดเป็นรูปครึ่งวงกลมตามเส้นรอบวง บริเวณใกล้ที่จอดรถตามรั้วไม่จะถูกค่ายบั้งไฟจับจองเป็นที่เตรียมบั้งไฟ

โดยค่ายที่คุ้นเคยกันมักจับกลุ่มกัน ทางเส้นรอบวงอีกด้านหนึ่ง ส่วนใหญ่อยู่นอกเขตรั้วของสนาม จะเป็นที่พักของพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าของค่ายและนักการพนัน ถัดจากเส้นรอบวงเข้ามาในวงกลมจะเป็นร้านอาหาร โดยร้านค้าจะตั้งเรียงรายกัน และถัดจากร้านอาหารก็เป็นส่วนที่เป็นไข่แดง เป็นที่อยู่ของบรรดาเซียนยั้ง หรือเซียนหน้าฐาน ใกล้กับลานโล่งหน้าฐาน จะมีการตั้งเต็นท์และมีร่มกันแดดขนาดกลางพร้อมเก้าอี้ 2-4 ตัว ทางเป็นแถวยาวประมาณ 30 แถวๆ ละประมาณ 10-15 ชุด

ถัดไปด้านข้าง หรือด้านหน้าฐานอีกด้านหนึ่งจะเป็นกองอำนวยการ เป็นที่ประกาศ ประชาสัมพันธ์ และส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่ง คือ บริเวณเลยจากหน้าฐานออกไป และอยู่ห่างไกลจากนักพนัน เป็นที่อยู่ของทีมเรตาร์ ทีมเรตาร์จะอยู่เป็นเอกเทศ ไม่สูงลิ้งกับเซียนพนัน แต่ทุกคนมักมีหูฟังโทรศัพท์เสียบไว้ที่หูตลอดเวลา

สนามใหญ่ นอกจากจะเล่นพนันบั้งไฟใหญ่กันแล้ว เงินเดิมพันและจำนวนนักพนันยังถือว่ายิ่งใหญ่สมชื่อ กล่าวคือ เงินเดิมพันสะพัดภายในบ่อนไม่ต่ำกว่าสิบล้านบาทต่อวัน และมีนักพนันนับพันคน เฉพาะค่าบัตรผ่านประตูก็สามารถทำให้ผู้จัดร่ำรวยขึ้นมาได้ นอกจากจะถือว่าเป็นสนามบั้งไฟที่ใหญ่ที่สุดแล้ว ขณะนี้ จ. ศรีสะเกษ ยังเป็นบ่อนการพนันบั้งไฟที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ เพราะจะมีประชาชนไปเล่นการพนันบั้งไฟเป็นจำนวนมากนับหมื่นคน (www.esanclick.com/newses. สืบค้น 22 เมษายน 54)

สนามราชสีไศล จ. ศรีสะเกษ

จำนวนนักพนัน : 1,000 คน ขึ้นไปส่วนใหญ่เป็นนักพนันต่างถิ่นที่เดินทางมา
โดยรถยนต์ส่วนตัว จากทุกจังหวัดในภาคอีสาน

ค่าบัตรผ่านประตู คิดเป็นค่าบัตรผ่านประตู คนละ 200 บาท ปัจจุบัน 400 บาท

เนื่องในโอกาส : เป็นงานบุญบั้งไฟประจำปี

จำนวนร้านค้า : ประมาณ 50 ร้านขึ้นไป

จำนวนบั้งไฟ : 80-115 บั้ง/วัน

ค่ายดังในสนาม : 4 ค่ายใหญ่ ได้แก่

ค่ายเทพลีลา ช่างลอง บ้านแสนแก้ว อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด

ค่ายเทพพนม ช่างพงษ์ บ้านแสนแก้ว อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด

ค่ายเจ้าพ่อเมืองแสน ช่างทา บ้านแสนแก้ว อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด

ค่ายสุริโยไท ช่างพจน์ สามารท บ้านหมากเลื่อม ต.ลำภู อ.เมือง จ.
หนองบัวลำภู

ชื่อค่ายอื่นๆ :

ผู้จัด : “ดำ” (นามสมมติ) และ “ขาว” (นามสมมติ)

ค่าหาง : ไม่มี

สนามบ้านเปาะ จ.ยโสธร

จำนวนนักพนัน : ประมาณ 500 คน ส่วนใหญ่เป็นนักพนันต่างถิ่นที่เดินทางมา
โดยรถยนต์ส่วนตัว จาก 5 จังหวัด ได้แก่ ยโสธร ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ อุบลราชธานี
สุรินทร์ และนักพนันระดับชาวบ้านในหมู่บ้าน

ค่าบัตรผ่านประตู : คิดเป็นค่าบัตรผ่านประตู คนละ 60 บาท

เนื่องในโอกาส : เป็นงานประจำปี

จำนวนร้านค้า : 30 ร้าน

จำนวนบั้งไฟ : 15 บั้ง/วัน

ค่ายดังในสนาม :

ชื่อค่ายอื่นๆ :

ผู้จัด : เรตาร์ดีดี (นามสมมติ)

ค่าหาง : ไม่มี

เนื่องจากบ่อนอีสานใต้ส่วนใหญ่มักเป็นบ่อนที่จัดขึ้น “ในเทศกาล” หรือก่อนหน้าหรือหลัง
เดือน 6 ไม่มาก (มีนาคม-กรกฎาคม) ดังนั้น จำนวนเซียนพนันจึงมีมากกว่าบ่อนสนามเล็กหลายเท่า และ
เนื่องจากเป็นสนามบั้งไฟใหญ่ (ท่อ 5-8) การดำเนินการจุดบั้งไฟจึงไม่ถี่เหมือนสนามเล็ก เมื่อจำนวนบั้งไฟมี

น้อย ทำให้นักพนันต้องเล่นด้วยเงินพนันที่มากกว่าสนามเล็ก กล่าวคือ เงินพนันมีมูลค่าตั้งแต่แสน-ล้าน จึงได้ชื่อว่า “สนามเงินล้าน”

กระบวนการจุด เป็นเช่นเดียวกับการจุดของสนามเล็กทุกประการ เพียงแต่นำขนาดของบั้งไฟที่ใหญ่ ทำให้มีฐานจุดขนาดใหญ่ พร้อมด้วยอุปกรณ์ในการชักลากตัวบั้งไฟขึ้นสู่ฐาน เช่น รอก เชือก เป็นต้น และสนามใหญ่ไม่มีการเก็บ “ค่าหาง” หรือค่าธรรมเนียมจากค่ายบั้งไฟ ในทางตรงกันข้าม ผู้จัดจะต้องจ่ายค่าบั้งไฟให้กับทางค่ายด้วย โดยถือว่าผู้จัดได้อาศัยชื่อเสียงของค่ายบั้งไฟในการเรียกความสนใจจากเซียนพนัน

ดาราสสนามใหญ่

ความแตกต่างของสนามเล็กกับสนามใหญ่อยู่ที่ สนามใหญ่ทางอีสานใต้ให้ความสำคัญกับทีมเรดาร์มากกว่าสนามเล็ก โดยสนามเล็กขอให้ทีมเรดาร์ที่มีชื่อเสียงก็เพียงพอ แต่สำหรับอีสานใต้ บรรดาเซียนบั้งไฟมักยึดถือตัวบุคคล คือ หัวหน้าทีมเรดาร์ ชื่อ “ดีดี” (นามสมมติ) ถือว่าเป็นดาราสของวงการพนันของสนามบั้งไฟใหญ่ ดังนั้น สนามใดที่ต้องการให้มีผู้เข้าชม หรือนักพนันเป็นจำนวนมาก จำเป็นต้องจ้างทีมเรดาร์ที่เป็นดาราสเท่านั้น หากสนามที่ไม่มีดาราสไว้ดึงดูดแฟนพนัน การแข่งขันมักไม่ประสบความสำเร็จ ทางด้านการเก็บค่าบัตรผ่านประตู ส่งผลถึงจำนวนบั้งไฟที่เข้าร่วม รวมทั้งจำนวนนักพนันก็ลดน้อยลงไปด้วย

3.3.6 กรรมการจับเวลา หรือทีมเรดาร์

ทีมเรดาร์ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพนัน เพราะนักพนันมักนิยมเล่นในบ่อนที่มีทีมเรดาร์ที่มีชื่อเสียง ซึ่งการสร้างชื่อเสียงของทีมเรดาร์อยู่ที่ 1) มีความซื่อสัตย์ 2) มีความเที่ยงตรง 3) ไม่มีนอกมีใน หมายถึง ไม่ขาดเวลาเพื่อเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือแอบส่งคนไปเล่นพนัน แล้วตัดสินให้ตนเองชนะ

3.3.7 เงินเดิมพัน

เงินเดิมพันของสนามเล็กเป็นเงินจำนวนน้อย ไม่เกินหมื่นบาท แต่ความถี่ของการจุดบั้งไฟมีความถี่สูง หรือจำนวนบั้งไฟมากกว่าสนามบั้งไฟใหญ่ นั่นหมายถึงรอบของการเล่นพนันก็เพิ่มสูงขึ้นด้วย

3.4 บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการ

3.4.1 ผู้จัด หรือ โปรโมเตอร์ (Promoter)

เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องจึงใช้คำว่า “โปรโมเตอร์” ซึ่งฟังแล้วเหมือนโปรโมเตอร์ผู้จัดรายการแข่งขันชกมวย อันที่จริง ผู้จัดการแข่งขันบั้งไฟก็มีสถานะเดียวกันกับโปรโมเตอร์มวย กล่าวคือ โปรโมเตอร์เป็นผู้จัดหาบั้งไฟเพื่อทำการจุดแข่งขัน เพื่อให้ให้นักพนันได้เล่นการพนัน โดยหลักการ ผู้จัดหรือโปรโมเตอร์มีรายได้จากการเก็บค่าบัตรผ่านประตูเท่านั้น ไม่ได้เป็น “เจ้ามือ” รับแทงจากนักพนัน เหมือนเจ้ามือหรือเจ้าของบ่อนคาสีโน แต่ในความเป็นจริง พบว่า ผู้จัดได้ส่งคนของตนออกรับแทงพนันจากเซียนไล่ ซึ่งคนของผู้จัดได้แก่ญาติพี่น้องและลูกเมียของผู้จัด นั่นเอง

ผู้จัด หรือ โปรโมเตอร์ (Promoter) มีอยู่ 2 นัย

นัยแรก หมายถึง บุคคลภายนอกที่เข้าไปเหมาบุญ เพื่อให้มีการเล่นการพนันบั้งไฟ ส่วนใหญ่ได้แก่ ทิมเรตาร์ เนื่องจากบุคคลกลุ่มนี้มีทักษะในการดำเนินการแข่งบั้งไฟ เช่น การติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุญาตให้เล่นการพนัน และบุคคลที่สามารถให้คุณให้โทษต่อการจัดแข่งขันบั้งไฟ และการจัดคิวของค่ายบั้งไฟในการนำบั้งไฟเข้าฐานจุด การปล่อยบั้งไฟ การจับเวลา การประกาศผล การตัดสินใจหรือการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดข้อโต้แย้งการประกาศผล ตลอดจนการควบคุมเวลา หรือกดดันให้ค่ายบั้งไฟปฏิบัติตามกติกา

อีกนัยหนึ่ง หมายถึง ผู้นำท้องถิ่น หรือ คณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้รับมอบหมายจากการประชาคมหมู่บ้าน ซึ่งผู้จัดตามนัยนี้อาจมีวิธีการดำเนินการเพื่อให้มีการแข่งขันบั้งไฟอยู่ 2 วิธี คือ 1) ดำเนินการจัดการแข่งขันบั้งไฟเอง แต่เนื่องจากขาดทักษะในการดำเนินการจึงมักไม่ค่อยได้รับความเชื่อถือ ที่สำคัญ หากดำเนินการโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มนักพนันมักไม่ให้ความสนใจ ทำให้งานไม่ราบรื่น และมีปัญหาในการตัดสิน ดังนั้น ผู้จัดตามนัยนี้จึงนิยมดำเนินการในวิธีที่ 2) มอบหมายให้ทิมเรตาร์ดำเนินการแข่งขันและตัดสินใจในทุกเรื่อง ยกเว้นด้านพิธีกรรมและการมอบรางวัลบั้งไฟ

แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าโปรโมเตอร์ หรือ ผู้จัด จะเป็นเรตาร์ หรือ กรรมการหมู่บ้าน จำเป็นจะต้องเป็นผู้มีอิทธิพล หมายถึง เป็นบุคคลที่คนทั่วไปให้ความเคารพนับถือ และมีความสัมพันธ์กับทางฝ่ายปกครองและตำรวจ เป็นผู้รู้ช่องทางในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ และรู้วิธีจ่ายเงินใต้โต๊ะให้กับเจ้าหน้าที่

3.4.2 เรตาร์ หรือ กรรมการจับเวลา

เมื่อการจุดบั้งไฟเป็นเงินเป็นทอง มิได้มีเสีย กรรมการจับเวลา จึงเป็นภาคส่วนที่จำเป็นที่สุดของการแข่งขันบั้งไฟในปัจจุบัน เนื่องจากการเดิมพันแพ้-ชนะตัดสินกันที่การทำเวลาของบั้งไฟ นอกจากฝีมือ ความเที่ยงตรงและซื่อสัตย์แล้ว อุปกรณ์ก็เป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้น กรรมการจับเวลาจึงพัฒนาอุปกรณ์และทักษะความชำนาญอยู่ตลอดเวลา

ในอดีต การจับเวลาของกรรมการนอกจากสายตาที่คมและฉับไวแล้ว อุปกรณ์ที่สำคัญมีเพียงนาฬิกาจับเวลาเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน กรรมการจับเวลาได้สร้างสีสันให้กับงานด้วยการนำเอากล้องส่องทางไกลมาใช้ในการมองเห็นในสิ่งที่สายตาคณธรรมาไม่เห็น หากที่มงานใดมีกล้องส่องทางไกลใช้มักได้ชื่อทีมที่พิเศษเกินจริงว่า “ทิมเรตาร์” นัยว่าสามารถตรวจจับบั้งไฟได้แม่นยำอย่างกับใช้เรดาร์จับ (เรดาร์ หรือ radar หมายถึงเครื่องหาวัตถุในระยะไกล โดยส่งวิทยุคลื่นสั้นให้สะท้อนกลับ)

“พวกผมเริ่มเป็นเรตาร์ราวๆ ปี 2545 ทุกวันนี้ก็สามารถทำเป็นอาชีพได้ เพราะมีแข่งกันตลอดปี” (นายจัน และนายวัน (นามสมมติ) สัมภาษณ์. 7 พฤษภาคม 2550)

นายอาจ และนายสม อยู่ที่ บ้านสามพร้าว ต. สามพร้าว อ.เมือง จ.อุดรธานี เป็นสมาชิกทีม “เรตาร์สี่” (นามสมมติ) เรตาร์ดังของจังหวัดอุดรธานี เล่าว่า อาชีพกรรมการจับเวลาหรือเรตาร์ของคนทั้งสองเริ่มจาก

การที่เป็นคนชอบเล่นเดิมพันบั้งไฟ และมีเขียนด้วยกันเห็นว่าเป็นคนสายตาดี จึงให้เป็นกรรมการ จากนั้นก็รวมตัวกันตั้งเป็นที่งานขึ้น แล้วเริ่มแจก “เบอร์โทรศัพท์” แก่บรรดาเขียน จนเป็นที่รู้จักกันในหมู่เขียน

คุณสมบัติที่ดีของเรดาร์ คือ ต้องมีความชำนาญในการดูบั้งไฟ สายตาต้องดี และที่สำคัญ คือ ต้องรู้ถึงทิศทางการลงของบั้งไฟ ซึ่งผู้จะเป็นเรดาร์ต้องรู้เคล็ดลับในการเดาทางบั้งไฟ เคล็ดลับจับทางบั้งไฟของทีมเรดาร์อาศัยการสังเกตจากบั้งไฟที่จุดขึ้นไปก่อน บั้งไฟที่จุดก่อนหน้าสามารถใช้เป็นเครื่องตรวจสอบทิศทางลมได้เป็นอย่างดี เมื่อสังเกตเห็นบั้งไฟที่ถูกลมเบนอุ้มไปในทิศทางใดแล้ว ก็สามารถดักทางบั้งไฟได้โดยไม่ต้องยาก การดักทางได้ถูกทำให้บั้งไฟไม่คลาดสายตา หากไม่รู้จักสังเกตทิศทางลม บั้งไฟมักจะหายช่วงที่ผ่านเข้ากลีบเมฆ ถ้าเรดาร์ปล่อยให้บั้งไฟหายไปต่อหน้าต่อตา ถือเป็นเรื่องเสียหาย ความน่าเชื่อถือของทีมเรดาร์จึงเปราะบางยิ่ง เพราะสามารถพิสูจน์กันได้ในไม่กี่วินาที ดังนั้น จึงมีน้อยคนที่จะเป็นกรรมการจับเวลาหรือเรดาร์ได้

คุณสมบัติของกรรมการจับเวลาบั้งไฟที่สำคัญกว่านั้น คือ จะต้องมีความซื่อสัตย์และเที่ยงธรรมสูง ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เพราะผู้จับเวลาไม่มีแต่กรรมการเท่านั้น แต่บรรดาเขียนมืออาชีพก็จับเวลาด้วยเช่นกัน เพราะการได้-เสียอยู่ที่เวลา หากเทียบเคียงเวลาแล้วห่างกันมาก เขียนก็จะประท้วง และเมื่อมีการประท้วงบ่อยเข้า ความน่าเชื่อถือก็หมดไปเอง เมื่อหมดความไว้วางใจเพียงงานเดียว อาจทำให้ทีมเรดาร์พังได้ เพราะเขียนมีเครือข่ายโยงใยกันทุกอำเภอบั้งไฟ เพียงเขียนกระซิบผ่านมือถือเท่านั้น อาชีพเรดาร์ก็ดับวูบ

มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า อาชีพเรดาร์ เป็นอาชีพเดียวที่มีแต่ได้ และค่าตัวก็จัดว่าสูงมากแล้ว แต่เรดาร์เกือบทั้งหมด โดยเฉพาะเรดาร์สนามเล็ก มักเล่นพนันบั้งไฟด้วย เนื่องจากบั้งไฟเล็กมักหายเข้ากลีบเมฆ ดังนั้น จึงเปิดช่องให้เรดาร์ขานเวลาผิด โดยขานให้เข้าข้างที่ตนเล่นไว้

“มีการไล่กระต๊อบเรดาร์ก็หลายงาน เพราะขานเวลาโกง เขียนเขาก็มีกล้องมีนาฬิกาเหมือนกันนี่”
(สัมภาษณ์. 31 มกราคม 2555)

กรรมการบั้งไฟสนามเล็ก ในเขตจังหวัดอุดรธานี ได้แก่

- 1) เรดาร์สอง (นามสมมติ) เป็นทีมกรรมการที่รับงานเฉพาะบั้งไฟท่อ 2-3 ขึ้นไป โดยรับงานทั่วภาคอีสาน และเป็นที่เรดาร์ที่มีคนยอมรับมากที่สุดในเขตอีสานเหนือ
- 2) เรดาร์สาม (นามสมมติ) มีพื้นเพเป็นคนยโสธร ถ้ารับงานแถบอำเภอกุมภวาปีจะพักที่บ้านแซแล ต.แซแล อ.กุมภวาปี ค่าจ้างวันละ 2,500-6,000 บาท
- 3) เรดาร์สี่ (นามสมมติ) พื้นเพเป็นชาวบ้านสามพร้าว ต. สามพร้าว อ.เมือง จ.อุดรธานี เป็นทีมกรรมการที่รับงานเฉพาะบั้งไฟเล็ก ขนาดท่อ 1-2 เท่านั้น เรดาร์สี่ ประจำอยู่ในเขตอำเภอเมือง จ.อุดรธานี
- 4) เรดาร์ห้า (นามสมมติ) พื้นเพเป็นชาวอำเภอบ้านดุง จ.อุดรธานี รับงานทั่วไป ตั้งแต่บั้งไฟขนาด 1-3 นิ้ว ประจำในเขต 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอหนองหานและอำเภอบ้านดุง
- 5) เรดาร์หก (นามสมมติ) รับงานบั้งไฟ 1-3 นิ้ว ประจำอยู่เขตอำเภอสว่างแดนดิน จ.สกลนคร

กรรมการบั้งไฟสนามใหญ่ ในเขตอีสานใต้

เรตาร์ที่มีชื่อเสียงและคนในแวดวงพนันในเขตอีสานใต้ให้การยอมรับมากที่สุด คือ “ไทยศักดิ์” (นามสมมติ) อดีตเป็นคนขายไอศกรีมแท่ง เข้าไปขายในสนาม แล้วเห็นบั้งไฟที่แม้แต่กรรมการจับเวลายังมองไม่เห็น หลายครั้งเข้า ผู้จัดเลยเชิญให้เป็นเรตาร์ และนับแต่นั้น “ไทยศักดิ์” ก็ทำหน้าที่เป็นเรตาร์มาโดยตลอด ปัจจุบัน แก่มากแล้ว จึงถ่ายทอดวิชาให้แก่ลูก ซึ่งก็เป็นเรตาร์ที่มีชื่อเช่นกัน ชื่อ เรตาร์ทรง (นามสมมติ)

มีผู้กล่าวถึงความซื่อตรงของ “ไทยศักดิ์” ว่า เป็นเรตาร์ที่ยึดมั่นในอาชีพ ไม่เล่นพนันบั้งไฟ ทำให้ไม่ลำเอียงเข้าข้างที่ตนเล่น และถึงแม้จะมีคนมาจ้างให้ตัดสินเป็นคุณแก่ผู้จ้าง เขาก็ทำเดินหนีเสีย

“ถ้าจะยกให้เป็นปูชนียบุคคลทางด้านเรตาร์ควรจะยกให้ “ไทยศักดิ์” (นามสมมติ) เพราะเป็นคนที่ซื่อสัตย์ของจริง เพราะแกไม่ยอมเล่น ทุกคนจึงให้ความเคารพแก่” (สัมภาษณ์. 13 กุมภาพันธ์ 2555)

เรตาร์ ผู้ที่มีชื่อเสียงรองจาก ไทยศักดิ์ (นามสมมติ) ได้แก่ เรตาร์ดีดี (นามสมมติ) ซึ่งเคยเป็นทีมงานเดียวกับไทยศักดิ์ เขาเป็นคนสายตาดำโดยพื้นฐาน กอปรกับเป็นคนที่มีวาทศิลป์จึงมีชื่อเสียงแข่งหน้าไทยศักดิ์ ไปแล้วในปัจจุบัน เรตาร์ส่วนใหญ่ได้เข้ามาจากเรตาร์บั้งไฟเล็กมาก่อน จากนั้นจึงไต่ระดับ สร้างชื่อให้เป็นที่รู้จักของเซียนบั้งไฟ นอกจากนี้ยังมีเรตาร์ที่มีชื่อ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทีมงานเดียวกับ “ดีดี” ได้แก่ อาจารย์ทอง (นามสมมติ) สุข ลำพะเนียง (นามสมมติ) ซึ่งเป็นเรตาร์ในเขตอีสานใต้ ส่วนเรตาร์ในเขตอีสานเหนือ ได้แก่ เรตาร์บั้งไฟเล็กทั้งหมด ได้แก่ เรตาร์สาม (นามสมมติ) เรตาร์สี่ (นามสมมติ) เรตาร์ห้า (นามสมมติ) เป็นต้น

ทีมเรตาร์ทีมหนึ่งๆ จะมีสมาชิกอยู่ระหว่าง 3-5 คน แต่ก็มักมีบางคณะที่มีถึง 7 คน ที่ต้องจำกัดจำนวนก็เพราะถ้าสมาชิกมากส่วนแบ่งรายได้ก็จะมีมากตามไปด้วย และเนื่องจากแวดวงเรตาร์ยังมีน้อย กรรมการทุกทีมจึงรู้จักกันเป็นอย่างดี และในหน้างานชุก หากทีมใดมีงานล้นมือก็จะแบ่งงานให้แก่ทีมอื่น แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

อุปกรณ์ของทีมเรตาร์ประกอบด้วยกล่องส่องทางไกล นาฬิกาจับเวลา แก้วีสนามที่สามารถปรับเอนนอนได้ และสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ ไมโครโฟนเป็นแบบใช้สาย ซึ่งต้องใช้สายไฟยาวกว่าร้อยเมตร ไม่มีทีมเรตาร์ทีมใดใช้ไมค์ล้อย เพราะทีมงานต้องออกไปตั้งหลักให้ห่างจากเครื่องขยายเสียงจนพ้นรัศมีสัญญาณ และห่างผู้คน เพื่อใช้สมาธิในการจับเวลา อีกประการหนึ่ง ถ่านไฟที่ใช้กับไมค์ล้อยมีราคาแพง และยังทำให้มีภาระตรวจสอบไฟถ่านอยู่เสมอ ซึ่งเป็นเรื่องยุ่งยาก ดังนั้น ทีมเรตาร์จึงนิยมใช้ไมค์ใช้สาย ชื่อครั้งเดียวใช้ได้ตลอดชีพ

ในการปฏิบัติงาน ถ้าจำนวนบั้งไฟมีน้อย และจุดที่ละบั้ง เรตาร์คนหนึ่งๆ นอกจากจะส่องกล่องแล้วยังต้องพากย์บั้งไฟไปด้วย แต่ถ้าบั้งไฟมีมาก จุดที่ละหลายๆ บั้ง โดยทยอยจุดไล่ๆ กัน ทีมเรตาร์ก็จะแบ่งหน้าที่จับเวลากันคนละบั้ง แต่ต้องเผื่ออะไรไว้หนึ่งคน สำหรับทำหน้าที่ “พากย์บั้งไฟ”

เมื่อเรตาร์มีชื่อเสียงมักมีการแยกคณะกันไปตั้งคณะของตัวเอง บ้างก็ผันตัวเองเป็นผู้จัด ซึ่งจะทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น แต่ลำพังคำจ้างทำหน้าที่เรตาร์ก็ถือว่าเป็นรายได้ที่สูงมากแล้ว คือ เรตาร์มีรายได้ตั้งแต่ 1,500-6,000 บาทต่อคนต่อวัน

เนื่องจากบุญบั้งไฟได้ลดตัวลงเป็นเพียงการแข่งขันกีฬา การเล่นพนัน และจัดแข่งขันกันตลอดทั้งปี ทำให้ทีมเรดาร์ทวีความสำคัญขึ้นทุกขณะ การกำหนดวันทำบุญบั้งไฟในปัจจุบัน มีได้หาฤกษ์หายามหรือจัดตามความพร้อมของพระสงฆ์หรือชาวบ้านเจ้าของงานไม่ หากผู้จัดการแข่งขันบั้งไฟจะต้องตรวจสอบตารางเวลางานของทีมเรดาร์ก่อน แล้วจึงกำหนดวันทำบุญให้ตรงกับวันว่างของเรดาร์

3.4.3 ผู้เล่นพนัน

ผู้เล่น หรือนักพนัน หรือเซียนพนัน จำแนกออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) นักพนันอาชีพ

นักพนันอาชีพ ได้แก่ นักพนันที่เล่นการพนันบั้งไฟเป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่ได้แก่ผู้ที่เคยเป็นนักการพนันในการพนันประเภทอื่นมาก่อน เช่น ไพ่ ไฮโล เป็นต้น นักพนันมืออาชีพมักเป็นเซียนยัง มากกว่าจะเป็นเซียนไล่ เนื่องจากเซียนยังสามารถเป็นผู้กำหนดราคา (ราคายั่ง) เพื่อลดความเสี่ยงในการเสียพนัน ถือว่าเล่นพนันแบบได้เปรียบ และปิดประตูแพ้ เพราะสามารถเลือกเวลา หรือเปิดราคา ได้ตามใจชอบ

ตำแหน่งของนักพนันอาชีพในสนาม มักอยู่บริเวณหน้าฐาน และเซียนพนันอาชีพมักมียานพาหนะเป็นของตัวเอง สามารถเดินทางไปสนามได้ทุกสนาม ทั้งสนามเล็กและสนามใหญ่ กล่าวคือ เมื่อถึงเทศกาลก็จะเล่นพนันในสนามใหญ่ทางอีสานใต้ แต่เมื่อหมดช่วงเทศกาลก็ไปเล่นในสนามเล็กทางอีสานเหนือ

ส่วนนักพนันอาชีพที่มีอาชีพอื่นรองรับ มักมีตำแหน่งหน้าที่การงานที่ทำรายได้สูง เช่น ข้าราชการ ทั้งตำรวจ ทหาร และพลเรือน แพทย์ พยาบาล นักธุรกิจ (เจ้าของร้านทอง) นักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งนักพนันอาชีพเหล่านี้มักอยู่ในเขตอีสานใต้ ซึ่งต่างจากนักพนันอาชีพที่มีอาชีพอื่นในเขตอีสานเหนือมักเป็นข้าราชการชั้นผู้น้อย รายได้ไม่สูงนัก ได้แก่ ครู ตำรวจ นักพนันประเภทนี้มักเล่นเป็นทั้งเซียนไล่ และเซียนยัง

นักพนันอาชีพอีกประเภทหนึ่ง ได้แก่ พระภิกษุ นักพนันประเภทนี้เป็นทั้งเจ้าของค่ายบั้งไฟ และนักการพนัน วงเงินการเล่นพนันของนักพนันประเภทนี้จำนวนเงินจะสูงกว่านักพนันประเภทสมัครเล่น ส่วนใหญ่เล่นกันเองระหว่างพระด้วยกัน มีบ้างที่ “จับ” กับฆราวาสนักพนัน และส่วนหนึ่งมอบเงินให้ฆราวาสที่ไว้วางใจได้ไปเล่นแทน

2) นักพนันสมัครเล่น

นักพนันสมัครเล่น ได้แก่ ผู้ที่เล่นการพนันบั้งไฟเป็นครั้งคราว เล่นเฉพาะสนามใกล้บ้าน และเล่นเฉพาะในช่วงเทศกาล เนื่องจากมีทุนทรัพย์น้อย นักพนันประเภทนี้มักเป็น “เซียนไล่” มากกว่าเล่นเป็น “เซียนยัง” การเริ่มเล่นพนันบั้งไฟมักเริ่มที่หมู่บ้านของนักพนันก่อน แล้วจึงไปเล่นในหมู่บ้านอื่นในละแวกใกล้เคียง นักพนันสมัครเล่นส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง อยู่ในรูปลักษณะของ “แม่บ้าน” และเล่นพนันด้วยวงเงินพนันต่ำ เมื่อได้แล้วก็ตัดใจเลิก หรือที่เรียกว่า “หาเงินค่ากับข้าว”

นักพนันสมัครเล่น มักเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย สัดส่วน 80 : 20 (ญ : ช)

3.4.4. ค่ายบั้งไฟ

ค่ายบั้งไฟ เกิดจากทีมช่างบั้งไฟที่รวมตัวกันผลิตบั้งไฟที่ได้มาตรฐาน จนเป็นที่เชื่อถือกันในแวดวงบั้งไฟ ผู้ซื้อบั้งไฟสามารถรู้สมรรถนะ เพื่อให้ได้เปรียบในการ “เปิดเวลาหน้าฐาน” ค่ายบั้งไฟจึงมาจากฝีมือล้วนๆ ต้องสร้างชื่อเสียงให้ปรากฏ การแสวงหาชื่อเสียงทำได้โดยการนำบั้งไฟไปลงแข่งขันตามงานบุญบั้งไฟทั่วไป ที่รู้ข่าวการแข่งขันจากการลงประกาศแจ้งความตามสถานีวิทยุและใบปลิว เมื่อบั้งไฟสามารถทำได้ 1 หรือ 2 ถือว่าสอบผ่าน และขึ้นชั้นแจ้งเกิดในวงการบั้งไฟ เมื่อเหล่าเซียนจากที่ต่างๆ แห่กันไปซื้อบั้งไฟ จนสามารถทำบั้งไฟขายเพียงอย่างเดียว และสามารถเลี้ยงครอบครัวได้ จึงจะถือว่าเป็น “ค่ายบั้งไฟ”

ค่ายบั้งไฟจำเป็นต้องนำบั้งไฟของตนออกตระเวนแข่ง เพื่อสร้างชื่อเสียง และเมื่อมีชื่อเสียงก็จะมีคนสั่งซื้อบั้งไฟ โดยค่ายที่มีชื่อเสียงขายบั้งไฟถึงวันละ 50 บั้งขึ้นไป สนนราคาถ้าเป็นบั้งที่ใช้ท่อพีวีซีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว ซึ่งเป็นบั้งไฟเล็กจะตกบั้งละ 1,200 บาทขึ้นไป ส่วนบั้งที่มีขนาดใหญ่กว่า ราคาที่สูงขึ้นตามขนาด เช่น บั้งไฟแสน ขนาดท่อ 5-6 ราคาอยู่ที่ 13,000-20,000 บาท บั้งไฟล้าน ขนาดท่อ 8 ราคา 35,000 บาท

ค่ายบั้งไฟที่มีชั้นมีชื่อในจังหวัดอุดรธานี ได้แก่ ค่ายวัฒนากร ค่ายนครลำดวน ค่ายคมเดช ค่ายสิริมงคล ค่ายน้องมินท์ ค่ายอัมภวัน เป็นต้น

ส่วนเจ้าของค่ายใหญ่ หมายถึง ช่างทำบั้งไฟ ที่เป็นเจ้าของโรงงานทำบั้งไฟเอง และผู้ที่ถือหุ้น ค่ายใหญ่มีอยู่ 4 ค่าย ได้แก่

- 1) ค่ายเทพเวลา ของ “ช่างลอง” บ้านแสนแก้ว อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด
- 2) ค่ายเทพพนม ของ “ช่างพงษ์” บ้านแสนแก้ว อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด
- 3) ค่ายเจ้าพ่อเมืองแสน ของ “ช่างทา” บ้านแสนแก้ว อ.พนมไพร จ.ร้อยเอ็ด
- 4) ค่ายสุริโยไท ของ “ช่างพจน์” บ้านหมากเลื่อม ต.ลำภู อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู

3 ค่ายแรก เป็นค่ายแบบมีผู้ถือหุ้นและนายทุนของค่าย ในแต่ละค่ายมีผู้ถือหุ้นตั้งแต่ 30 คนขึ้นไป ส่วนค่ายสุริโยไท เป็นเจ้าของเพียงคนเดียว คือ ช่างพจน์ หรือนายสุพจน์ สามารถ ในแต่ละค่ายมีคนงานตั้งแต่ 50-100 คน สำหรับค่ายสุริโยไทมี 50 คน ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ลูกๆ หลานๆ ของเจ้าของค่าย ดังนั้น จึงทำให้ค่ายอยู่ได้ ถึงแม้จะไม่มียานเข้าก็ตาม

จำนวนของค่ายบั้งไฟ เฉพาะในภาคอีสานทั้งค่ายเล็กและค่ายใหญ่ จากการสัมภาษณ์พบว่า มีอยู่ราว 30,000 ค่าย โดยเขตอีสานเหนือและใต้มีเท่าๆ กัน นอกจากนี้ยังมีค่ายบั้งไฟที่อยู่นอกภาค ได้แก่ ค่ายบั้งไฟในเขตภาคเหนือ มีอยู่ราว 200-300 ค่าย ซึ่งบางค่ายมีเพียงคนเดียวที่สามารถทำบั้งไฟได้หรือเป็นช่างบั้งไฟก็เป็นเจ้าของค่ายได้ (สัมภาษณ์. 13 กุมภาพันธ์ 2555) ข้อมูลจากเรดาร์ระบุว่า มีอยู่ราว 5,000-6,000 ค่าย (สัมภาษณ์. 7 พฤษภาคม 2555) แต่จากการสำรวจทางเว็บไซต์ พบว่ามีอยู่ 105 ค่าย ในพื้นที่ 12 จังหวัด คือ หนองบัวลำภู หนองคาย บึงกาฬ อุดรธานี ขอนแก่น ร้อยเอ็ด มหาสารคาม มุกดาหาร อำนาจเจริญ ศรีสะเกษ ยโสธร อุบลราชธานี ซึ่งพบมากในจังหวัดศรีสะเกษ มีถึง 12 ค่าย และ ที่อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวน 9 ค่าย (<http://www.bangfaithailand.pantown.com>. สืบค้น 25

พฤษภาคม 2555) ค่ายบั้งไฟชื่อดังในหมู่นักพนันในเขตอีสานใต้ มี 2 ค่าย คือ ค่ายแอ๊ดเทวดา อำเภอมหาชนะชัย จ.ยโสธร และ ค่ายถึงเจริญ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ (สัมภาษณ์. 26 ธันวาคม 2554)

อย่างไรก็ตาม จำนวนค่ายบั้งไฟไม่อาจจะระบุให้แน่นอนได้ โดยเฉพาะค่ายบั้งไฟเล็กได้เพิ่มขึ้นในทุกสนาม เนื่องจากค่ายบั้งไฟสามารถเกิดขึ้นได้หลายช่องทาง เช่น ค่ายหนึ่งๆ อาจตั้งชื่อหลายชื่อด้วยเหตุผลไม่ต้องการให้คนรู้ว่าเป็นบั้งไฟของค่ายเดิม หรือมีผู้ซื้อบั้งไฟไปแล้วตั้งชื่อค่ายขึ้นใหม่เป็นของผู้ซื้อ หรือผู้ที่ไม่มียุทธศาสตร์สำคัญในการทำบั้งไฟ คือ บล็อกบั้งไฟ จึงนำท่อและส่วนผสมไปจ้างอัด แล้วนำมาประกอบ ก็สามารถตั้งเป็นค่ายบั้งไฟได้ และโดยสาเหตุอื่นๆ

3.4.5 บุคคลอื่นๆ ภายในสนาม (บ่อน)

1) เจ้าของร้านอาหารและเครื่องดื่ม

ภายในสนามบั้งไฟที่บรรจุคนจำนวนมากและใช้เวลาอยู่ในสนามทั้งวัน ย่อมต้องเกิดหิวกระหาย จึงเกิดธุรกิจขายอาหาร เครื่องดื่มและกับแกล้ม คอบคูปกับสนามบั้งไฟทุกสนามเพื่อให้บริการแก่นักพนัน โดยเขียนพนันที่เข้าโต๊ะก็ซื้ออาหารและเครื่องดื่มเตรียมไว้บนโต๊ะ ส่วนนักพนันรายย่อย ถ้าไม่นั่งดื่ม-กินที่ร้าน ก็ถือเดินรับประทาน ที่สำคัญเมื่อเขียนพนันชนิดที่เรียกกันว่า เขียนยั้ง เมื่อเล่นพนันได้ก็มักใช้จ่ายมือเติบ โดยซื้ออาหารและเครื่องดื่มแบบไม่อั้น จนนักธุรกิจร้านค้าในสนามบั้งไฟบางรายถึงกับตั้งชื่อร้านเอาใจเขียนพนันประเภทนี้ ว่า “ย่าเขียนยั้ง” การขายอาหารและเครื่องดื่มให้แก่ักพนันในสนาม จึงเป็นธุรกิจที่ทำรายได้ จึงมีผู้ค้าเข้าเช่าที่เปิดร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม และส่วนใหญ่มักเคลื่อนย้ายเกาะกลุ่มไปกับผู้จัดในทุกที่ๆ มีการแข่งขันบั้งไฟ ร้านค้าเหล่านี้ บางร้านก็ดูแลการให้เข้าโต๊ะและขายโปยค่ายบั้งไฟไปพร้อมกัน

ในเขตอีสานเหนือ ร้านค้าในสนามบั้งไฟส่วนใหญ่ ได้แก่ผู้ที่คุ้นเคยกับบ่อนในยุคต้นๆ ของการมีบ่อนอาชีพ ได้แก่ บ่อนเกาะลมโซย อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี เนื่องจากบ่อนบั้งไฟมักตั้งอยู่ห่างไกล และค่อนข้างเปลี่ยว คนที่คุ้นเคยกับบ่อนเท่านั้นจึงจะสามารถเข้าไปค้าขายในบ่อนได้ และคนกลุ่มนี้มีอาชีพขายอาหารในบ่อนเพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่จึงได้แก่คนในอำเภอบ้านดุง สังเกตได้จากชื่อร้าน และชื่อที่อยู่ของเจ้าของกระษะน้ำแข็ง

2) กลุ่มร้านค้ารอบนอก

นอกจากร้านขายอาหาร เครื่องดื่ม ซึ่งตั้งอยู่ในใจกลางของสนามโดยปะปนอยู่กับ “โต๊ะ” ของเขียนพนันแล้ว ยังมีร้านค้าที่ตั้งอยู่รอบนอกแต่อยู่ภายในสนามเดียวกัน ซึ่งขายทั้งสินค้าอุปโภคและบริโภค ได้แก่ ร้านขายเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย โดยเฉพาะหมวกที่ใช้ปักปิดใบหน้า ซึ่งร้านค้าในบ่อนส่วนใหญ่เป็นพวกที่ติดตามทีมเรดาร์ เรียกว่าเป็นร้านเจ้าประจำ

3) แม่ค้าจากหมู่บ้าน

ภายในบ่อนบุญในเทศกาล เป็นช่วงเวลาที่ในพื้นที่มีผลผลิตจากป่า จึงมีชาวบ้านที่เข้าบ่อน เพื่อขายสินค้าประเภทพืชผักและอาหารพื้นบ้าน เช่น หน่อไม้ ไข่แดง เห็ดป่า ผักหวาน เป็นต้น โดยรวม ตัวกันบรรทุกสินค้าใส่รถปิกอัพ แล้วออกเดินตระเวนขายสินค้าให้แก่ักพนัน

4) คนเดินโพย

ในเขตอีสานใต้ ซึ่งมีนักพนันจำนวนมาก ทางผู้จัดมักหารายได้โดยการทำเอกสารที่เด็ด หรือ โพย แสดงซื้อขายและประวัติการทำเวลาจากสนามอื่นๆ เพื่อประกอบการตัดสินใจเล่นพนัน จึงต้องมีคนเดิน โพยเพื่อจำหน่ายให้แก่ักพนันทั่วสนาม

3.4.6 ผู้ที่เกี่ยวข้องในการให้อภัย

1) เจ้าหน้าที่ตำรวจ

เจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีตำแหน่งตั้งแต่ผู้บังคับการตำรวจภูธร ภาค จนถึงระดับผู้กำกับ และนายตำรวจ สัญญาบัตร ถือได้ว่าเป็นผู้มีบทบาทหลัก คือ การบังคับใช้กฎหมายการพนัน ทั้งนี้ โดยสามารถจับกุมได้ทั้ง โดยการแจ้งความ และพบเห็นการกระทำความผิดซึ่งหน้า ดังนั้น ผู้จัด หรือผู้ที่ต้องการจัดให้เล่นการพนันบั้งไฟจึงต้อง “ส่งส่วย” ให้แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อมิให้การจัดการเล่นการพนันไม่ถูกรบกวน หรือทำให้รู้ ค่าใช้จ่ายที่แน่นอน ไม่ต้องจ่ายพร่ำเพรื่อหรือจ่ายเป็นรายย่อย เพราะการถูกรบกวนจากเจ้าหน้าที่ตำรวจถือ เป็นการลดความน่าเชื่อถือของผู้จัดต่อเซียนพนัน หากถูกรบกวนหรือถูกจับค่าสนาม จะกระทบต่อการจัดครั้งต่อไปอย่างแน่นอน เพื่อมิให้เกิดการรบกวน ผู้จัดจึงต้องจ่ายหรือส่งส่วยในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับล่างสุดไป จนถึงระดับบนสุดของสายการบังคับบัญชา ซึ่งการส่งส่วย มักเพิ่มจำนวน “ค่าส่วย” อยู่ตลอดเวลา จนสร้างความลำบากใจแก่ผู้จัด จึงปรากฏว่า ผู้จัดหลายๆ คนมักเข้าไปอยู่ในเครือข่ายของนายตำรวจ เพื่อรับประกันว่า จะไม่ถูก “ไถ” หรือเพิ่มค่าส่วย และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บรรดาผู้จัด ตลอดจนเจ้าของค่ายบั้งไฟต้องการที่จะ “ยก” การพนันบั้งไฟ “ขึ้นบนดิน” หรือทำให้ถูกกฎหมาย เนื่องจาก “ค่าส่วย” คือค่าใช้จ่ายหลักของผู้จัด โดยเฉพาะส่วยตำรวจ หากสามารถแก้ไขปัญหการเรียกส่วยเกินจำนวนที่พอจ่ายได้ ผู้จัดก็ปิดประตูขาดทุน ส่วยของฝ่ายตำรวจ ถือว่าเป็นเงินจำนวนมากที่สามารถซื้อขาดผลกำไร/ขาดทุนของผู้จัด ส่วนใหญ่คิดกันที่ร้อยละ 10-20 ของรายได้ของผู้จัด เช่น ผู้จัดเก็บบัตรผ่านประตูได้ 3 ล้าน ต้องส่งส่วยให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ ถึง 1-2 แสนบาท

3) เจ้าหน้าที่ฝ่ายการปกครอง

เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง ตั้งแต่ผู้ว่าราชการจังหวัดจนถึงนายอำเภอ มีบทบาทกำกับดูแลความสงบ ฝ่ายพลเรือน บรรดากิจกรรมอันจะก่อให้เกิดความไม่สงบ ย่อมเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของฝ่ายปกครอง ดังนั้น ฝ่ายปกครองจึงเป็นฝ่ายที่ผู้จัดไม่อาจมองข้ามได้ จำเป็นต้องส่งส่วยด้วยเช่นกัน เพราะหากไม่มีการส่งส่วยก็จะเป็นอุปสรรคในการจัดงาน และจะส่งผลถึงความน่าเชื่อถือของผู้จัดได้เช่นกัน

3.4.7 ระบบอุปถัมภ์และฝ่ายการเมือง

นักการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติมีส่วนอย่างสำคัญในการดำเนินการจัดการแข่งขันบั้งไฟในบุญบั้งไฟ นัยว่าเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีอันดีของประชาชน เป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน ช่วยเหลือชุมชน ในทางตรงข้าม หากนักการเมืองไม่เข้าร่วมในการจัดแข่งขัน ก็ส่งผลกระทบต่อคะแนนนิยม ส่วนใหญ่ นักการเมืองระดับชาติมักสนับสนุนให้นักการเมืองระดับท้องถิ่นที่อยู่ในเครือข่ายเป็นผู้จัดงาน หรือสนับสนุนการจัดงานแข่งขันบั้งไฟ นักการเมืองที่อยู่ในเขตที่มีเข้มข้นของการเล่นพนันบั้งไฟ ได้แก่ เขตพื้นที่รอยต่อระหว่าง จ.อุบลราชธานี จ.ศรีสะเกษ และ จ.ยโสธร จะต้องเข้าสนามบั้งไฟ ทั้งเพื่อพบปะผู้คนและให้การสนับสนุนการแข่งขัน ทำให้มีข่าวการพัวพันของการเมืองกับการแข่งขันบั้งไฟจึงมีขึ้นเป็นระยะๆ บางครั้งก็ก่อให้เกิดการกระทำความผิดพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง เช่น กรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) จังหวัดอุบลราชธานี ระบุว่าในเขตพื้นที่รอยต่อ 3 จังหวัด อาจมีการทุจริตการเลือกตั้งด้วยการซื้อเสียง ผ่านกระบวนการการเล่นพนันบั้งไฟ (<http://www.guideubon.com/news>. สืบค้น 30 พฤษภาคม 2554)

ในกรณีบ่อนบั้งไฟแบบบ่อนบุญ ผู้จัดมักได้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เช่น หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาล โดยมีทีมเรดาร์ เป็นฝ่ายประสานงานกับเจ้าหน้าที่และทำหน้าที่จ่ายใต้โต๊ะ บุคลากรที่เข้าไปอยู่ในบ่อนส่วนใหญ่จึงเป็นพนักงานของ อปท. ที่เข้าไปให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่นักพนัน เช่น จัดการจราจร เก็บค่าผ่านประตู ดูแลและเก็บค่าใช้บริการห้องน้ำ

บทที่ 4

เศรษฐกิจการเมืองเรื่องการพนันบั้งไฟ

4.1 ต้นทุนและรายได้ในการจัดพนันบั้งไฟ

ภาคอีสานเป็นภาคที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ เนื้อที่และประชากรคิดเป็นสัดส่วน 1 ใน 3 ของประเทศ และการแข่งขันบั้งไฟ ถือว่าเป็นงานบุญที่มีวัดเป็นเจ้าภาพหรือศูนย์กลาง เมื่อการพนันได้เข้าครอบงำงานบุญบั้งไฟ จึงทำให้การพนันบั้งไฟมีจำนวนครั้งเท่ากับจำนวนหมู่บ้าน หรือมากกว่า เพราะในหมู่บ้านหนึ่งๆ มักมีหลายวัด ที่สำคัญ กฎกติกาของการพนันบั้งไฟไม่ซับซ้อนเหมือนการพนันชนิดอื่น เพียงใช้เวลาสังเกต หรือเพียงสอบถามวิธีการเล่นก็สามารถเล่นพนันบั้งไฟได้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้จำนวนของนักพนันบั้งไฟเพิ่มจำนวนขึ้นทุกปี และการเพิ่มจำนวนของนักพนันบั้งไฟถือเป็นรายได้สำคัญของผู้จัด โดยเฉพาะในสนามในเขตอีสานใต้ ขณะเดียวกัน ด้วยจำนวนที่เพิ่มขึ้นของนักพนันก็ทำให้ “เงินใต้โต๊ะ” ขยับตัวสูงขึ้น ซึ่งนั่นหมายถึง ต้นทุนของผู้จัดก็เพิ่มขึ้นด้วย

ในการคำนวณต้นทุนและรายได้ของผู้จัด จำเป็นต้องเข้าใจในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ผู้จัด หรือ โปรโมเตอร์ ในการจัดให้มีการพนันบั้งไฟ มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่
 - 1.1 ผู้จัดประเภทบุคคลภายนอกที่เข้าไปเหมาบุญ
 - 1.2 ผู้จัดที่เป็นบุคคลภายในในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน
2. บ่อนพนันบั้งไฟจำแนกได้ 2 แบบ ได้แก่
 - 2.1 บ่อนบุญ หรือบ่อนในเทศกาล
 - 2.2 บ่อนอาชีพ หรือบ่อนนอกเทศกาล
3. เขตพื้นที่ที่กำหนดขนาดของบั้งไฟ มี 2 เขต ได้แก่
 - 3.1 เขตพื้นที่อีสานเหนือ เป็นบั้งไฟขนาดเล็ก หรือบั้งไฟเล็ก
 - 3.2 เขตพื้นที่อีสานใต้ เป็นบั้งไฟขนาดใหญ่ หรือบั้งไฟใหญ่

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงแยกวิเคราะห์ต้นทุนและรายได้ในการดำเนินการตามประเภทของผู้จัด ตามประเภทของบ่อน และตามเขตพื้นที่ โดยข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์ผู้จัด ทั้งผู้จัดที่เป็นกรรมการหมู่บ้านและผู้จัดที่เป็นทีมเรดาร์ หรือกรรมการจับเวลา ดังนี้

4.1.1 ต้นทุนในการจัดบุญบั้งไฟ

4.1.1.1 ต้นทุนของผู้จัดในเขตอีสานเหนือ ประเภทในเทศกาล

ผู้จัดที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน

รายจ่ายสำหรับผู้จัดระดับหมู่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน มักมีภาระต้นทุนมากกว่าผู้จัดประเภทรับเหมาบุญ เนื่องจากต้องใช้จ่ายในด้านพิธีกรรมและมหรสพเพิ่มเข้าเป็นต้นทุน อันเป็นต้นทุนที่อยู่นอกเหนือจากต้นทุนในการดำเนินการที่เกี่ยวกับการแข่งขันบั้งไฟ ที่สำคัญ ยังต้องมีต้นทุนในการจ้างทีมเรดาร์อีกด้วย

ต้นทุนที่ผู้จัดที่เป็นกรรมการหมู่บ้านจำเป็นต้องจ่าย ได้แก่ เงินรางวัลที่ 1-3 ซึ่งบั้งไฟท้อ 1 รางวัลที่ 1 อยู่ที่ 1,000 บาท ที่ 2 - 700 บาท และที่ 3 อยู่ที่ 500 บาท ส่วนบั้งไฟท้อ 2-3 รางวัลที่ 1 อยู่ที่ 5,000 บาท รางวัลที่ 2 อยู่ที่ 3,000 บาท และรางวัลที่ 3 อยู่ที่ 2,000 บาท และค่าจ้างกรรมการจับเวลา อยู่ระหว่าง 4,500-5,000 บาทต่อวันต่อทีม ดังรายละเอียดต้นทุนจากตัวอย่าง ดังนี้

ต้นทุนของการจัดงานบุญบั้งไฟในช่วงเทศกาล ของคณะกรรมการหมู่บ้าน กรณี บ้านพันดอน ต.พันดอน อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี มีดังนี้

4.1 ตารางต้นทุนกรรมการหมู่บ้าน ในช่วงเทศกาล

รายการค่าใช้จ่าย	บาท	หมายเหตุ
ค่าจ้างทีมเรดาร์	4,500	บาท/วัน
เงินรางวัล (3 รางวัล สูตร 5-3-2)	10,000	บาท/งาน
ค่าบั้งไฟบูชา (3 บั้งๆ ละ 1,100)	3,300	บาท/งาน
ค่าพิธีกรรม ให่วัว ปล่อย (รวมงานเบิกบุญบ้านด้วย)	10,000	บาท/งาน
ค่าน้ำดื่มที่จุดบั้งไฟ (1 รถ)	400	บาท/งาน
ค่าสายไฟจุดชนวน (15 เมตร)	120	บาท/งาน
ค่าเครื่องเสียง	800	บาท/งาน
ค่ากรรมการดูแลงาน	1000	บาท/งาน
ค่ารถขนโต๊ะ เต้นท์ เก้าอี้ (1 คัน)	200	บาท
ค่าเช่าหม้อเบตเตอร์ (2 ใบ)	40	บาท
ค่าทำขวัญที่บั้งไฟตกใส่บ้านเรือนชาวบ้าน	ไม่แน่นอน	บาท
ค่าพัฒนาหมู่บ้าน	20,000	
รวมประมาณการต้นทุน	50,360	

ผู้จัดที่เป็นผู้รับเหมาบุญหรือทีมเรดาร์

การจัดงานบุญบั้งไฟการรับเหมาบุญ ส่วนใหญ่เป็นทีมเรดาร์ แต่ก็มีเป็นจำนวนน้อยที่เป็นบุคคลอื่น ซึ่งได้แก่คนในหมู่บ้านอาจเป็นนักพนันบั้งไฟ โดยจัดร่วมกับทีมเรดาร์ การคำนวณต้นทุนจึงคิดจากผู้จัดที่เป็นทีมเรดาร์เป็นหลัก

การเข้าจัดงานบุญบั้งไฟ หรือการเหมาบุญมีสาเหตุมาจากการจุดบั้งไฟมักเกิดอุบัติเหตุ ทำให้ผู้จัดที่เป็นกรรมการหมู่บ้านไม่มีเงินสำหรับการนี้ นอกจากนี้ ค่าใช้จ่ายในการจัดบุญบั้งไฟถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงสำหรับหมู่บ้าน ตลอดจนชาวบ้านขาดทักษะความชำนาญในการบริหารจัดการให้งานบุญดำเนินไปอย่างราบรื่น การเหมาบุญ ที่เป็นการเหมาจ่าย หมายถึง ผู้รับเหมาจะจ่ายเงินให้กับทางวัดหรือชุมชนในจำนวนที่ตกลงกัน โดยชาวบ้านไม่ต้องลงทุน และเหมาจ่ายหากเกิดอุบัติเหตุ โดยกรรมการหมู่บ้านไม่ต้องรับผิดชอบ จึงทำให้การเหมาบุญได้รับความนิยมมากขึ้นเป็นลำดับ

การเหมาบุญยังทำให้หมู่บ้านขนาดเล็กที่ไม่สามารถจัดงานบุญบั้งไฟได้ ให้สามารถจัดบุญบั้งไฟได้ทุกปี แต่การเหมาบุญ ก็ทำให้งานบุญกลายเป็นบ่อนการพนันบั้งไฟไปโดยปริยาย เมื่อมีการพนันเข้า

เกี่ยวข้องกับงานบุญ จึงทำให้มีการจัดการแข่งขันบั้งไฟถี่ขึ้น เพราะการแห่บุญแต่ละครั้งหมายถึงการเพิ่มรายได้ของผู้จัด และความถี่ของงานบุญบั้งไฟ ในอีกทางหนึ่ง ได้กลายเป็นแหล่งฝึกหัดทักษะหลายด้าน เช่น ฝึกทักษะการเป็นผู้จัด ฝึกฝนการเป็นเรดาร์ ฝึกฝีมือในการเป็นช่างบั้งไฟ และฝึกการก้าวขึ้นเป็นเซียนพนัน

ดังนั้น การจัดแข่งบั้งไฟจึงเป็นแหล่งเพาะและขยายฐานของบุคลากรในวงการพนันบั้งไฟ ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างความมั่นคงด้านรายได้ให้แก่ผู้จัด เพราะจำนวนคนที่เข้าร่วมการแข่งขันบั้งไฟ คือ รายได้หลักของผู้จัด จากการเก็บบัตรผ่านประตูหรือค่าจอดรถ

การรับเหมาจัดงานบุญบั้งไฟ สอดรับกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดงานของชุมชน เพราะชาวบ้านมีปัญหาหนี้สิน มีงานบุญประจำเดือนตามฮีต 12 รวมทั้งงานบวช งานแต่งงาน งานศพ ที่ต้องบริจาคเงินอยู่แล้ว การเรียกรับเงินเพื่อนำไปเป็นเงินรางวัลบั้งไฟ จึงเป็นภาระหนักของชุมชน เมื่อมีผู้จัดเสนอตัวขอรับเหมาจัดงาน โดยรับผิดชอบทั้งค่าใช้จ่ายและความเสียหายอันเกิดจากอุบัติเหตุ และวัดและชุมชนยังได้เงินจากการแห่บุญอีกด้วย ดังกรณี บ้านเชียงกรม ต.นาม่วง อ.ประจักษ์ศิลปาคม จ.อุดรธานี มีนายสง่า (นามสมมุติ) รับเหมาบุญตั้งแต่ปี 2547 ทำให้สามารถจัดบุญบั้งไฟได้ทุกปี ทั้งๆ ที่ชาวบ้านไม่มีความพร้อม ชาวบ้านคนหนึ่งระบุถึงข้อดีของการแห่บุญ ว่า

“เดี๋ยวนี้ชาวบ้านทำบั้งไฟไม่เก่ง ทำให้เกิดอุบัติเหตุง่าย ทั้งบั้งไฟแตก บางครั้งตกฐานแล้ววิ่งไล่ชนคนบาดเจ็บ หรือไม่ก็ตกถูกบ้านเรือนโดยไม่มีผู้รับผิดชอบ แต่ถ้าชาวบ้านตกลงให้มีการรับเหมาจัดงาน การแข่งขันก็จะเป็นระบบระเบียบ มีกรรมการจับเวลา มีกรรมการกลาง มีกรรมการรักษาความปลอดภัยคอยชูธงเขียว-แดง ให้สัญญาณปล่อยบั้งไฟ และบั้งไฟที่เข้าแข่งขันล้วนมาจากค่ายทำบั้งไฟที่มีความชำนาญสูง ทำให้ไม่ค่อยเกิดอุบัติเหตุ” (สัมภาษณ์. 7 พฤษภาคม 2550)

การแห่บุญ นอกจากจะทำให้มีบุญบั้งไฟมากขึ้นแล้ว ยังทำให้มีการจัดงานบุญบั้งไฟเลยกำหนดจากเดือน 6 โดยจัดกันตั้งแต่เดือนเมษายนจนถึงเดือนกรกฎาคม และหลายหมู่บ้านจัดการแข่งขันบั้งไฟกันตลอดทั้งปี เช่น ในเขตจังหวัดอุดรธานี ได้แก่ สนาทมเกาะลมโหย ในเขต อ. บ้านดุง จ.อุดรธานี เนื่องจากเป็นชัยภูมิที่เหมาะสม เพราะเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่ และฐานจุดตั้งอยู่บนเกาะกลางน้ำ บั้งไฟมักจะตกน้ำเสียเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งอยู่ห่างไกลชุมชน จึงไม่ส่งเสียงรบกวนและก่ออันตราย แต่ตั้งแต่ปี 2551 สนาทมดังกล่าวต้องปิดตัวลงเนื่องจากนายอำเภอ ซึ่งรู้กันว่าเป็น “คนของประชาธิปไตย” ไม่ยอมให้เปิดสนาม จนกระทั่งเกิดการเดินขบวนขับไล่ให้ออกนอกพื้นที่ และหลังจาก “รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร” เข้าบริหารประเทศ นายอำเภอคนดังกล่าวก็ถูกย้ายไปพื้นที่อื่น (สัมภาษณ์. 8 กุมภาพันธ์ 2555) เซียนพนันในสนามต่างโจษจันกันว่า การพนันบั้งไฟจะกลับมาสู่สนามเกาะลมโหย บ้านดุง ตามเดิม

อย่างไรก็ตาม การแห่บุญของผู้จัดมีเป้าหมายสำคัญ คือ เพื่อกำไรสูงสุด ดังปรากฏว่า ในบางหมู่บ้านที่เป็นหมู่บ้านใหญ่ มีเงินบริจาคนมาก ผู้จัดมักมีผลกำไรให้วัดเป็นผู้จ่ายเงินรางวัลและค่าจ้างกรรมการจับเวลา และหากผู้จัดได้กำไรมากก็จะแบ่งเข้าวัด แต่ถ้าขาดทุนผู้จัดต้องรับผิดชอบเอง แต่โอกาสขาดทุนมีน้อย ยกเว้นต้องจ่ายค่าชดเชยความเสียหายจากอุบัติเหตุ ซึ่งไม่เกิดขึ้นบ่อยนัก (สัมภาษณ์. 7 พฤษภาคม 2550)

ต้นทุนที่ผู้จัดประเภทผู้รับเหมาบุญที่ต้องจ่าย โดยไม่อาจตัดผ่อนหรือขอลดได้ คือ การจ่ายใต้โต๊ะทั้งสายป่า หมายถึง เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ และสายยาว หมายถึง เจ้าหน้าที่ระดับสูงกว่าระดับอำเภอ ซึ่งอีสานเหนือได้จ่ายเป็นรายเดือนๆละประมาณ 30,000 บาท ที่สำคัญ ผู้จัดที่เป็นผู้รับเหมาบุญ มักมีความรู้สึกลึกๆ ว่าตนได้กระทำผิดฮึด-คองประเพณี ที่จัดให้มีการเล่นการพนัน จึงจัดให้มีพิธีกรรมเพื่อขอขมาในทุกครั้งที่เข้ารับงาน ดังรายละเอียด ดังนี้

4.2 ต้นทุนของผู้รับเหมาบุญ ในเทศกาลในเขตอีสานเหนือ

รายการค่าใช้จ่าย	บาท	หมายเหตุ
เงินใต้โต๊ะสายป่า	10,000	บาท/วัน
เงินใต้โต๊ะสายยาว	10,000	บาท/วัน
เงินรางวัลบั้งไฟ (3 รางวัล สูตร 5-3-2)	10,000	บาท/งาน
ค่าพิธีกรรม	600	บาท/งาน
ค่าการพัฒนาชุมชน มอบให้หมู่บ้าน	20,000	บาท/วัน
ค่าทีมกรรมการจับเวลา	5,000	บาท/วัน
รวม ประมาณการต้นทุน	55,600	บาท

4.1.1.2 ต้นทุนของผู้จัดในเขตอีสานใต้ ประเภทในเทศกาล

การจัดงานบุญบั้งไฟในเทศกาล ในความเป็นจริงก็คือ บ่อนบุญ นั่นเอง ดังนั้น แม้จะเป็นงานบุญประเพณี แต่เมื่อมีการพนันอย่างเอิกเกริก ก็ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งตำรวจและฝ่ายปกครองเข้าเรียกรับผลประโยชน์จากผู้จัด ซึ่งต้นทุนสำคัญและเป็นค่าใช้จ่ายที่เป็นภาระหนักสุดของผู้จัด คือ เงินใต้โต๊ะ และมีการเรียกเพิ่มจำนวนขึ้นในทุกปี และรายได้สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ คือ การเก็บค่าผ่านประตู การเรียกเงินเพิ่มถือเป็นตัวแปรสำคัญต่อการกำไร-ขาดทุนของผู้จัด บางครั้งการเรียกเงินเพิ่มและผู้จัดไม่ยอมจ่ายก็ทำให้การดำเนินงานติดขัด จนในบางงานผู้จัดถึงกับประกาศผ่านเครื่องขยายเสียง เพื่อขอความเห็นใจจากเจ้าหน้าที่ ว่าหากไม่อนุญาตให้จำหน่ายบัตรเข้างาน และไม่อนุญาตเล่นการพนันได้ ก็ไม่รู้ว่าจะหาเงินที่ไหนมาใช้นี้จำนวน 400,000 บาท ที่ได้จ่ายเป็นค่าดำเนินงานไปแล้ว (สำนักข่าวเนชั่นอีสาน. 2554)

4.3 ต้นทุนของบ่อนบุญหรือบ่อนในเทศกาลในเขตอีสานใต้

รายการค่าใช้จ่าย	บาท	หมายเหตุ
เงินใต้โต๊ะสายป่า	100,000	บาท/วัน
เงินใต้โต๊ะสายยาว	100,000	บาท/วัน
ค่าซื้อบั้งไฟ (ประมาณ 15 บั้ง)	116,000	ไม่แน่นอน
บั้งไฟแสน ขนาด 5 นิ้ว 8,000 บาท		
ขนาด 6 นิ้ว 18,000 บาท		
บั้งไฟล้าน ขนาด 8 นิ้ว 30,000 บาท		
บั้งไฟก๊อ ขนาด 12 นิ้ว 60,000 บาท		

ค่าการพัฒนาชุมชน มอบให้หมู่บ้าน	15,000 - 20,000	บาท/วัน
ค่าพิธีกรรม	500	บาท/งาน
ค่าเบี้ยเลี้ยง กรรมการหมู่บ้าน	2,000- 6,000	บาท/วัน
ค่าทีมงานกรรมการจับเวลา(เรดาร์)	5,000	บาท/วัน
รวม ประมาณการต้นทุน	338,000 - 347,000	

สถานการณ์ปัญหาการพนันในบ่อนบุญในเทศกาลในเขตอีสานใต้ทวีความรุนแรงขึ้น เป็นลำดับ ดังปรากฏเป็นข่าวทางสื่อจำนวนมาก จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีชื่อทางการด้านพนันบั้งไฟ ที่สำคัญได้เกิดกรณีการเล่นการพนันของพระสงฆ์อย่างโจ่งแจ้ง และมีจำนวนมาก ทางจังหวัดจึงได้ค้นคิดวิธีการแก้ไขปัญหา โดยกำหนดมาตรการต่างๆ นานา ตั้งแต่การห้ามไม่ให้มีการจัดงานบุญบั้งไฟ ห้ามมีการเล่นการพนัน เป็นต้น กระบวนการแก้ไขปัญหาจึงประสบความยุ่งยากและซับซ้อนยิ่งขึ้น เมื่อฝ่ายการเมืองอยู่เบื้องหลังวงพนันบั้งไฟ การโยกย้ายของผู้ว่าราชการจังหวัดศรีสะเกษ ผู้ซึ่งเอาจริงเอาจังกับการปราบปรามการพนันบั้งไฟเป็นที่โจษจันของประชาชนในจังหวัดว่า สาเหตุของการโยกย้ายมีที่มาจากการปราบปรามการพนันบั้งไฟ

ขณะเดียวกัน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ก็พยายามค้นคิดวิธีแก้ไขปัญหา ดังกรณีเทศบาลตำบลหนองแคว อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งจัดงานเพื่อฟื้นฟูประเพณีบุญเดือน ๖ หรือบุญบั้งไฟ ซึ่งทำให้เห็นว่า หากเอาจริงกับการแก้ไขปัญหาจะสามารถลดต้นทุนให้แก่ชุมชนได้เป็นจำนวนมาก ดังรายละเอียด ดังนี้

4.4 ต้นทุนของผู้จัดในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยการสนับสนุนของเทศบาลตำบล

รายการค่าใช้จ่าย	บาท	หมายเหตุ
ค่าซื้อบั้งไฟ (เทศบาลสนับสนุนบ้าน 10,000 บาท บั้ง มี 17 หมู่บ้าน)	170,000	บาท
-แล้วแต่ขนาดของบั้งไฟและแหล่งที่ซื้อ ซึ่งหมู่บ้านจะจัดซื้อจากค่ายทำบั้งไฟ		
บั้งไฟหมื่น ขนาด 3 นิ้ว 6,000 – 7,000 บาท		
4 นิ้ว 10,000 บาท		
บั้งไฟแสน ขนาด 5 นิ้ว 10,000 - 16,000 บาท		
ขนาด 6 นิ้ว 20,000 บาท		
ค่าจ้างทีมเรดาร์	3,500	บาท/วัน
เงินรางวัล มี 2 - ประเภท		
- ขบวนแห่สวยงาม 4 รางวัล 10,000 – 7,000 – 5,000-3,000 บาท	25,000	
- ความสูงของบั้งไฟ 3 รางวัล 10,000 – 7,000 – 5,000 บาท	22,000	
ค่าพิธีกรรม	1,000	บาท/งาน

ค่าเบี้ยเลี้ยงตำรวจชุมชนรักษาการณ์	1,000	บาท/งาน
รวม ประมาณการต้นทุน	222,500	

4.1.1.3 ต้นทุนของผู้จัดในเขตอีสานเหนือ ประเภทนอกเทศกาล

การจัดการแข่งขันบั้งไฟนอกเทศกาล หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การเปิดบ่อนบั้งไฟ ซึ่งเป็นบ่อนอาชีพ มีการจัดตลอดทั้งปี โดยผู้จัดเป็นทีมเรดาร์ ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 5 ราย แบ่งพื้นที่กันกระจายจนทั่วพื้นที่อีสานเหนือ เช่น อุดรธานี หนองบัวลำภู ชัยภูมิ หนองคาย บึงกาฬ เลย สกลนคร เป็นต้น ต้นทุนส่วนใหญ่ยังอยู่ที่การจ่ายเงินใต้โต๊ะ ซึ่งในการจัด มี 2 แบบคือ จัดโดยหมู่บ้านดำเนินการโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน และอีกแบบ ทีมคนนอกจัดเอง ซึ่งการจัดเองโดยไม่อิงหมู่บ้านจะไม่มีต้นทุนให้กับหมู่บ้าน ดังรายละเอียด ดังนี้

4.5 ตารางต้นทุนบ่อนอาชีพหรือบ่อนนอกเทศกาลในเขตอีสานเหนือ

รายการค่าใช้จ่าย	บาท	หมายเหตุ
เงินใต้โต๊ะสายป่า	10,000	บาท/วัน
เงินใต้โต๊ะสายยาว	10,000	บาท/วัน
เงินรางวัลบั้งไฟ (3 รางวัล สูตร 5-3-2)	10,000	บาท/วัน
ค่าพิธีกรรม	500	บาท/งาน
ค่าการพัฒนาชุมชน มอบให้หมู่บ้าน	20,000	บาท/วัน
ค่าทีมเรดาร์	5,000	บาท/วัน
รวม ประมาณการต้นทุน	55,500	บาท/วัน

4.1.1.4 ต้นทุนของผู้จัดในเขตอีสานใต้ ประเภทนอกเทศกาล

เนื่องจากเขียนพนันสนามบั้งไฟในเขตอีสานใต้นิยมแข่งขันบั้งไฟใหญ่ นัยว่าสามารถมองเห็นได้ง่าย จึงทำให้มีการโกงกันยากกว่าบั้งไฟเล็ก ส่วนใหญ่บ่อนนอกเทศกาลมักตั้งอยู่รอยต่อของจังหวัดยโสธร ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าทาม ริมฝั่งแม่น้ำมูล โดยระยะทางจากริมแม่น้ำถึงเขตชุมชนกินระยะทางถึง 4-5 กิโลเมตร ทำให้ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ชุมชน และยังมิดชิดอีกด้วย

ผู้จัดที่เข้าไปดำเนินการตั้งบ่อน ต้องได้รับการขออนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านในละแวกนั้น โดยมีวัตถุประสงค์หน้าฉาก เพื่อนำเงินรายได้มอบให้สาธารณะ แต่วัตถุประสงค์ซ่อนเร้น คือ เล่นการพนัน ต้นทุนที่ต้องใช้จ่ายจำนวนมากยังเป็น เงินใต้โต๊ะ ดังรายละเอียด ดังนี้

4.6 ต้นทุนของบ่อนอาชีพหรือบ่อนนอกเทศกาลในเขตอีสานใต้

รายการค่าใช้จ่าย	บาท	หมายเหตุ
เงินใต้โต๊ะสายป่า	100,000	บาท/วัน
เงินใต้โต๊ะสายยาว	100,000	บาท/วัน
ค่าพิธีกรรม	500	บาท
ค่าซื้อบั้งไฟ (ประมาณ 15บั้ง)	116,000	ไม่แน่นอน บาท

บั้งไฟแสน ขนาด 5 นิ้ว 8,000 บาท		
ขนาด 6 นิ้ว 18,000 บาท		
บั้งไฟล้าน ขนาด 8 นิ้ว 30,000 บาท		
บั้งไฟก๊อ ขนาด 12 นิ้ว 60,000 บาท		
ค่าเบี้ยเลี้ยงกรรมการหมู่บ้านที่มาช่วยเก็บค่าผ่านประตู (ประมาณ 20- 30 คนๆ ละ 200 บาท)	2,000- 6,000	บาท/วัน
ค่าการพัฒนาชุมชน มอบให้หมู่บ้าน	15,000 - 20,000	บาท/วัน
ค่าทีมงานกรรมการจับเวลา(เรดาร์)	5,000	บาท/วัน
ค่าผลิตใบโปย	500	
รวมประมาณการต้นทุน	339,000 - 348,000	

4.1.2 รายได้ในการจัดบุญบั้งไฟ

รายได้ของผู้จัดในเขตอีสานใต้มีความแตกต่างจากรายได้ของผู้จัดเขตอีสานเหนือ เนื่องจากเป็นสนามใหญ่กว่า คือ มีพื้นที่กว้างขวาง มีนักพนันจำนวนมาก และนักพนันเล่นพนันด้วยจำนวนเงินที่มากกว่า ดังคำพูดที่ให้ภาพของความแตกต่างนี้ได้ชัดเจน ว่า “อีสานเหนือเป็นสนามเงินพันเงินหมื่น อีสานใต้เป็นสนามเงินล้าน” รายได้ของผู้จัดอีสานใต้จึงเป็นกอบเป็นกำมากกว่า และรายได้บางรายการที่ผู้จัดอีสานใต้มี แต่ผู้จัดในเขตอีสานเหนือกลับไม่มี ดังนี้

รายได้ของผู้จัดในเขตอีสานใต้ บ่อนในเทศกาล

1) ค่าบัตรผ่านประตู

สำหรับสนามบั้งไฟในเขตอีสานใต้ ค่าบัตรผ่านประตูถือว่าเป็นรายได้หลักของผู้จัด ทั้งผู้จัดที่เป็นกรรมการหมู่บ้านและผู้จัดที่เป็นเรดาร์ แต่ในเขตอีสานเหนือ ค่าบัตรผ่านประตูไม่ได้เป็นรายได้หลักของผู้จัด จะเห็นได้จากในบางสนามของอีสานเหนือไม่มีการเก็บค่าบัตรผ่านประตูเสียด้วยซ้ำ แต่รายได้หลักของผู้จัดอยู่ที่ “ค่าหาง” หรือค่าธรรมเนียมในการนำบั้งไฟขึ้นจุด ซึ่งสนามในเขตอีสานใต้ไม่มีการเก็บ

สนามในเขตอีสานใต้ จำนวนนักพนัน จึงหมายถึงความอยู่รอดของผู้จัด เมื่อนักพนันเพิ่มจำนวนมากขึ้น ก็เป็นการสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้จัด เพราะรายได้ของผู้จัด คือ ค่าบัตรผ่านประตู ซึ่งจะเพิ่มขึ้นตามจำนวนของนักพนัน และอัตราค่าบัตรผ่านประตูมักเพิ่มให้สูงขึ้น โดยในปี 2553 ค่าบัตรผ่านประตูอยู่ที่ 200 บาทต่อคน แต่เมื่อปี 2554 บางพื้นที่ได้เพิ่มค่าบัตรผ่านประตูสูงขึ้นถึง 400 บาทต่อคน ซึ่งในแถบสุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร นักพนันที่ซื้อบัตรผ่านประตูมีจำนวน 1,000 คนขึ้นไป (สัมภาษณ์. 17 มีนาคม 2555)

2) ค่าเช่าโต๊ะ

ค่าเช่าโต๊ะก็เป็นอีกรายการของรายได้ของผู้จัดในเขตอีสานใต้ที่เขตอีสานเหนือไม่มี เนื่องจากค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะค่า “เงินใต้โต๊ะ” ที่ถูกเรียกเก็บเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การเก็บค่าเช่าโต๊ะจึงเป็นทางออกทางหนึ่ง

ของผู้จัดในเขตอีสานใต้ และเป็นการลดความเสี่ยงต่อการขาดทุนของผู้จัด โดยผู้จัดจะจัดหา “โต๊ะ” สำหรับนั่งหลบแดดและรับแทงพนัน โดย “โต๊ะ” ดังกล่าวประกอบด้วยร่มแบบร่มชายหาด 1 คัน เตี้ยงผ้าใบ 2 ตัว หรือเก้าอี้พลาสติก 2-4 ตัว พร้อมโต๊ะรองเขียน 1 ตัว เหมือนชุดนั่งตากอากาศที่มีอยู่ตามแหล่งท่องเที่ยวชายหาด โดยคิดค่าเช่าโต๊ะละ 100 บาท ซึ่งในทางปฏิบัติ มักมีผู้รับเหมาจัดโต๊ะเพื่อบริการแก่เขียนพนัน ซึ่งในแต่ละสนามมีผู้รับเหมาจัดโต๊ะประมาณ 5 ราย จำนวนโต๊ะรายละ 100 ชุด ผู้รับเหมาคิดค่าเช่ากับนักพนันชุดละ 100 บาท โดยเสียค่าให้แก่ผู้จัดชุดละ 50 บาท

3) ค่าเช่าร้านค้า

การตั้งแผงค้าหรือร้านค้าภายในบริเวณสนามบั้งไฟ ได้แก่ ร้านอาหาร เครื่องดื่ม สินค้าอุปโภคบริโภค อื่นๆ ในเขตอีสานใต้ คือ รายได้อีกรายการหนึ่งของผู้จัด แต่สนามบั้งไฟในเขตอีสานเหนือไม่มีการเก็บค่าเช่าหรือเก็บก็แต่น้อย โดยค่าเช่าร้านที่ผู้จัดในเขตอีสานใต้เรียกเก็บ **อยู่ที่วันละ บาท**

4) โปย

โปย หรือแผ่นกระดาษที่พิมพ์ประวัติผลงาน หรือ “ฟอร์ม” ของค่ายในรอบปีของค่ายบั้งไฟ ก็เป็น รายได้อีกรายการหนึ่งของผู้จัดในเขตอีสานใต้ ซึ่งมีขายอยู่เกือบทุกสนาม ในราคาแผ่นละ 20 บาท แต่ในสนามเขตอีสานเหนือไม่มี หรือมีก็เพียงบ่อนนอกเทศกาลบางบ่อนเท่านั้น โดยขายในราคาแผ่นละ 10 บาท ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะความถี่ของการจัดที่มีอยู่เกือบทุกวันในรอบปี และเขียนพนันก็ติดตามไปเล่นพนันในทุกสนาม ทำให้เขียนพนันอีสานเหนือรู้ฟอร์มของค่ายบั้งไฟเป็นอย่างดี ไม่จำเป็นต้องอ่านจากโปย

การขายโปยในสนามบั้งไฟในเขตอีสานใต้มีทั้งให้เด็กเดินโปย และวางขายตามร้านอาหารและเครื่องดื่ม

รายได้ของผู้จัดในเขตอีสานใต้ บ่อนในเทศกาล

รายได้ของผู้จัดประเภทบุคคลภายนอกที่เข้าไปเหมาบุญ ซึ่งในแต่ละสนามจะมีผู้เข้าร่วมเฉลี่ยประมาณ 1,000-5,000 คนขึ้นไป หากมีการจัดงานที่ตรงกันหลายหมู่บ้าน จำนวนคนในสนามบั้งไฟจะอยู่ที่สนามละประมาณ 1,000 คน ซึ่งสามารถประมาณรายได้มีดังนี้

4.7 รายได้ของบ่อนบุญหรือบ่อนในเขตอีสานใต้ ประเภทในเทศกาล

รายการ	บาท	หมายเหตุ
ค่าผ่านประตู (คนละ 20 ยกเว้นคนขับ)	20,000	บาท/วัน
ค่าเข้าสนาม (คนละ 300)แล้วแต่สนาม(บางสนาม400บาท)	300,000	
ค่าโต๊ะให้เช่า (โต๊ะ/เก้าอี้/ร่ม) (ชุดละ 500X50 บาท	25,000	บาท/วัน
ค่าที่ร้านอาหาร-เครื่องดื่ม/ร้านเครือข่าย	2,000	บาท/วัน
เงิน ที่ได้จากเขียนพนันที่ได้พนัน (โดยเสนาหา)	ไม่แน่นอน	
ค่าใช้บริการห้องน้ำ(คนละ5 บาทเฉลี่ยคนเข้าห้องน้ำ1000คน)	5,000	บาท/วัน
ค่าโปย (แผ่นละ 20 บาท 1,000 แผ่น)	20,000	บาท
รวมประมาณการรายได้	372,000	

2) รายได้ของผู้จัดที่เป็นบุคคลภายในในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน ในกรณี ตำบลหนองแค ไม่มีรายได้ เนื่องจากการจัดเพื่อฟื้นฟูประเพณีจึงสนับสนุนงบประมาณให้แต่ละหมู่บ้านได้เข้าร่วมงานบุญ

รายได้ของผู้จัดในเขตอีสานใต้ บ่อนนอกเทศกาล

รายได้ของผู้จัดประเภทบุคคลภายนอกที่เข้าไปดำเนินการตั้งบ่อน โดยการขออนุญาตของคณะกรรมการหมู่บ้าน มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเงินรายได้มอบให้สาธารณะ แต่วัตถุประสงค์ซ่อนเร้น คือ เล่นการพนัน ซึ่งในแต่ละสนามจะมีผู้เข้าร่วมเฉลี่ย ประมาณ 1,000-5,000 คนขึ้นไป หากมีการจัดงานที่ตรงกันหลายหมู่บ้าน คนในสนามบั้งไฟจะประมาณสนามละ 3,000 คน ในปัจจุบันไม่มีการจัดนอกเทศกาล เนื่องจากการเข้มงวดของเจ้าหน้าที่ ซึ่งสามารถประมาณรายได้มีดังนี้

4.8 รายได้ของบ่อนอาชีพในเขตอีสานใต้ ประเภทนอกเทศกาล

รายการ	บาท	หมายเหตุ
ค่าผ่านประตู (คนละ 20 ยกเว้นคนขับ)	60,000	บาท/วัน
ค่าเข้าสนาม (คนละ 300)แล้วแต่สนาม(บางสนาม400บาท)	900,000	บาท/วัน
ค่าโต๊ะให้เช่า (โต๊ะ/เก้าอี้/ร่ม) (ชุดละ 500X50 บาท)	25,000	
ค่าที่ร้านอาหาร-เครื่องดื่ม/ร้านเครือข่าย	2,000	บาท/วัน
เงิน ที่ได้จากเขียนพนันที่ได้พนัน (โดยเสนาหา)	ไม่แน่นอน	
ค่าใช้บริการห้องน้ำ(คนละ5 บาทเฉลี่ยคนเข้าห้องน้ำ1000คน)	5,000	บาท/วัน
ค่าโปย (แผ่นละ 20 บาท 1,000 แผ่น)	20,000	บาท
รวมประมาณการรายได้	1,012,000	

รายได้ของผู้จัดในเขตอีสานเหนือ ประเภทในเทศกาล

ในเทศกาล หมายถึง ช่วงเวลาที่สามารถแอบอ้างได้ว่าอยู่ในช่วงของบุญบั้งไฟ คือ ตั้งแต่เดือนเมษายน-เดือนกรกฎาคม เป็นช่วงที่ผู้จัดมักได้แก่ กรรมการหมู่บ้าน และผู้รับเหมาบุญ ซึ่งอาจเป็นทีมเรดาร์รับเหมาเอง หรือเป็นบุคคลอื่น เช่น ที่สนามบั้งไฟบ้านหนองบัวเงิน ต.อุบลมุง มีนายภ ชัย (นามสมมติ) เป็นผู้รับเหมา และหากเป็นผู้รับเหมาอื่น ทีมเรดาร์เป็นเพียงกรรมการจับเวลา และรับค่าตัวจากงานจับเวลา

รายได้หลักของผู้จัดที่เป็นกรรมการหมู่บ้าน และผู้รับเหมางานบุญ ได้จากเงินค่าลงทะเบียนบั้งไฟที่เสนอตัวเข้าแข่งขัน บั้งไฟเล็ก ขนาดที่เรียกว่า “ท้อ 1” คือ ขนาดของท้อมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว ยาว 40 นิ้ว ค่าลงทะเบียนหรือค่าสมัครบั้งละ100 บาท บั้งท้อ 2 และท้อ 3 บั้งละ 200 บาท ซึ่งแต่ละครั้งจำนวนบั้งไฟมีมากกว่า 80 บั้งขึ้นไป ปัจจุบัน (ปี 2555) บั้งไฟเล็กทุกขนาด ค่าลงทะเบียนอยู่ที่บั้งละ 300 บาท

รายได้ของบ่อนบุญในเขตอีสานเหนือ ประเภทในเทศกาล

รายได้ของผู้จัดที่เป็นบุคคลภายในในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน มีดังนี้

4.9 รายได้ของผู้จัดที่เป็นบุคคลภายในในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน

รายการ	บาท	หมายเหตุ
เงินบริจาคจากทุกหมู่บ้าน (ก่อนวันงาน)	ไม่แน่นอน	บาท
เงินบริจาค (ในวันงาน)	ไม่แน่นอน	
เงินบริจาคจากเซียนยั้ง (เรตาร์ขอให้)		
ค่าลงทะเบียนบั้งไฟ (70 บั้งๆ ละ 300)	21,000	บาท/วัน

รายได้ของผู้จัดในเขตอีสานเหนือ ประเภทนอกเทศกาล

นอกเทศกาล หมายถึง ช่วงเวลาที่ไม่สามารถแอบอ้างได้ว่าอยู่ในช่วงของบุญบั้งไฟ คือ ทุกเดือน ยกเว้นเดือนเมษายน-เดือนกรกฎาคม เป็นช่วงที่ผู้จัดคือทีมเรตาร์ และรายได้หลักของผู้จัดได้จากเงิน ค่าลงทะเบียนบั้งไฟ ปัจจุบัน (ปี 2555) บั้งไฟเล็กทุกขนาด ค่าลงทะเบียนอยู่ที่บั้งละ 300 บาท

รายได้ของผู้จัดประเภทบุคคลภายนอกที่เข้าไปดำเนินการตั้งบ่อน โดยการขออนุญาตของ คณะกรรมการหมู่บ้าน มีวัตถุประสงค์หน้าฉาก เพื่อนำเงินรายได้มอบให้สาธารณะ แต่วัตถุประสงค์ซ่อนเร้น คือ เล่นการพนัน มีดังนี้

รายได้ของบ่อนอาชีพหรือบ่อนในเขตอีสานเหนือ ประเภทนอกเทศกาล

4.10 รายได้ของผู้จัดที่เป็นบุคคลภายนอก

รายการ	บาท	หมายเหตุ
เงินที่ได้จากเซียนพนันที่ได้พนัน	ไม่แน่นอน	บาท
ค่าลงทะเบียนบั้งไฟ (70 บั้งๆ ละ 300)	21,000	บาท/วัน

4.2 ประมาณการวางเงินพนัน

จากการสัมภาษณ์ เรตาร์ หรือกรรมการผู้จับเวลา (7 พฤษภาคม 2555) พบว่าการวางเงินและจำนวน คนเล่นการพนัน สามารถแบ่งเป็นช่วงในเทศกาลและนอกเทศกาล ดังนี้

ในเทศกาล จำนวนคนเล่นการพนันในสนามประมาณ 400 คน สามารถแบ่งนักพนันออกได้ เป็น 3 ระดับโดยการแบ่งระดับมาจากเกณฑ์ประมาณการวางเงินพนันของนักพนัน กล่าวคือระดับนักพนันราย ใหญ่ โดยวงเงินมากที่สุดอยู่ ที่หลักหมื่นขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 20 นักพนันระดับกลางที่มีวงเงินพนัน

ประมาณ 500 ขึ้นไป ประมาณ ร้อยละ 30 และนักพนันระดับรายย่อย มีวงเงินพนันประมาณ 100 บาทขึ้นไป ประมาณร้อยละ 50

ส่วนนอกเทศกาล จำนวนคนเล่นพนันในสนามประมาณ 200 คน สามารถแบ่งนักพนันออกได้เป็น 2ระดับ คือระดับนักพนันรายใหญ่ โดยวงเงินมากที่สุดอยู่ ที่หลักพันถึงหมื่น คิดเป็นร้อยละ 40 นักพนันระดับรายย่อย มีวงเงินพนันประมาณ 100 บาทขึ้นไป ประมาณร้อยละ 60

4.11 ตารางจำนวนคนเล่นพนันบั้งไฟในอีสานเหนือ ช่วงในเทศกาล

ประเภท นักพนัน	ลักษณะจำเพาะ	ประมาณการ จำนวนเงิน (บาท)	ประมาณการนักการ พนัน 400 คน	
			(ร้อยละ)	คน
รายใหญ่ “ขาใหญ่”	เล่นการพนันด้วยวงเงินระดับสูง ได้แก่ เซียน	10,000 ขึ้นไป	20	80
ระดับกลาง “เซียน ระดับกลาง”	เล่นการพนันด้วยวงเงินระดับกลาง มีทั้ง ข้าราชการ นักการเมือง พ่อค้า ชาวบ้านที่ เป็นเซียนพนัน	500 ขึ้นไป	30	120
รายเล็ก “เซียนราย ย่อย”	เล่นการพนันด้วยวงเงินต่ำ กลุ่มชาวบ้าน ทั่วไป แม่บ้าน เด็ก เยาวชน คนชรา	100 ขึ้นไป	50	200

4.12 ตาราง จำนวนคนเล่นพนันบั้งไฟในอีสานเหนือ นอกเทศกาล

ประเภท นักพนัน	ลักษณะจำเพาะ	ประมาณการ จำนวนเงิน (บาท) ในเทศกาล	ประมาณการนักการ พนัน 200 คน	
			(ร้อยละ)	คน
รายใหญ่ “ขาใหญ่”	เล่นการพนันด้วยวงเงินระดับรายใหญ่มีทั้ง ข้าราชการ นักการเมือง พ่อค้า ชาวบ้านที่ เป็นเซียนพนัน	10,000 ขึ้นไป	40	80
รายเล็ก “เซียนราย ย่อย”	เล่นการพนันด้วยวงเงินต่ำ กลุ่มชาวบ้าน ทั่วไป แม่บ้าน เด็ก เยาวชน คนชรา	500 ขึ้นไป	60	120

ส่วนอีสานใต้ จากการสัมภาษณ์ คณะกรรมการหมู่บ้านในเขตพื้นที่อีสานใต้ (วันที่ 26 ธันวาคม 2554) พบว่า จำนวนนักเล่นการพนันบั้งไฟ หากประมาณการในสนามบ่อนบั้งไฟต่อหนึ่งสนาม สามารถจำแนกผู้เข้าไปในสนามประมาณ 1000 คนคิดเป็นร้อยละ กลุ่มที่ใหญ่ที่สุดเป็นกลุ่มชาวบ้านทั่วไป เช่น กลุ่ม

แม่บ้าน ผู้สูงอายุ คือเป็น ร้อยละ 50 โดยประมาณการวงเงินที่เล่นประมาณ 100 บาทขึ้นไป ส่วนกลุ่มคนที่มีวงเงินเล่นสูงประมาณวงเงินตั้งแต่ 100,000 บาทขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 20 ดังนี้

4.13 ตารางจำนวนคนเล่นพนันบั้งไฟในอีสานใต้ (ในเทศกาล)

ประเภท นักพนัน	ลักษณะจำเพาะ	ประมาณการ จำนวนเงิน (บาท)	ประมาณการ นักการพนัน 1000 คน	
			(ร้อยละ)	คน
รายใหญ่ “ขาใหญ่”	เล่นการพนันด้วยวงเงินระดับสูง มีทั้งข้าราชการ นักการเมือง พ่อค้า	100,000 ขึ้นไป	20	200
ระดับกลาง “เขียน ระดับกลาง”	เล่นการพนันด้วยวงเงินระดับกลาง มีทั้งข้าราชการ นักการเมือง พ่อค้า ชาวบ้านที่เป็นเขียนพนัน	10,000 ขึ้นไป	30	300
รายเล็ก “เขียนราย ย่อย”	เล่นการพนันด้วยวงเงินต่ำ กลุ่มชาวบ้านทั่วไป แม่บ้าน เด็ก เยาวชน คนชรา	100 ขึ้นไป	50	500

การประมาณการวงเงินพนัน ในเขตพื้นที่อีสานเหนือและอีสานใต้ มีฐานการคิดประมาณวงเงินพนันคือ นำเอา มีดังนี้

ประมาณการในรอบ 1 ปี เขตพื้นที่ อีสานเหนือ

จากการสัมภาษณ์ กรรมการผู้จับกล่าวว่า (7 พฤษภาคม 2555) “ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมาทำงานเป็นกรรมการจับเวลา มีวันหยุดเพียง 10 กว่าวัน ที่ได้กลับไปเยี่ยมครอบครัว” ซึ่งในเขตพื้นที่อีสานเหนือมีกรรมการจับเวลาหรือเรตาร์ 5 คน

ขณะที่ ข้อมูลจาก เว็บไซต์ ชมรมคนรักบั้งไฟไทยแลนด์ (วันที่ 15 มิถุนายน 2554 – 25 พฤษภาคม 2555) พบว่ามีการแจ้งกำหนดการเปิดสนามเล่นประมาณจำนวน 152 วัน

ในการการประมาณการวงเงินการพนัน ได้นำเอาฐานจำนวนวันจากการสัมภาษณ์กรรมการจับเวลา มาคำนวณประมาณการวงเงิน โดยในรอบปีคาดว่าจะมีการเล่นการพนันจำนวน 350 วัน แบ่งออกเป็น 2 ช่วง ช่วงการเปิดสนามในช่วงเทศกาล (เมษายน – กรกฎาคม) ประมาณ 123 วัน นอกเทศกาล ประมาณ 227 วัน ส่วนจำนวนคนมาจากระดับของนักพนัน

4.14 ตาราง ประมาณการวงเงินการพนันบั้งไฟ อีสานเหนือ				
นอกเทศกาล				
จำนวนคน	ประเภท นักพนัน	จำนวนวงเงิน	ประมาณการวงเงินในแต่ละวัน (จำนวนผู้คนXรอบXวงเงินแต่ละกลุ่ม)	ประมาณการในรอบปี
200	80	10000	28,000,000	
	120	500	2,100,000	
รวมประมาณการวงเงิน ต่อ วัน			30,100,000	

ในรอบปีมีจำนวนวันเปิดสนามประมาณ 227 วัน			227	
รวมวงเงินประมาณ การนอกเทศกาล ในรอบ 1 ปี (จำนวน 227 วัน)				6,832,700,000
ในเทศกาล				
จำนวน	ประเภท นักพนัน	จำนวนวงเงิน	ประมาณการวงเงินในแต่ละวัน (จำนวนผู้คนXรอบXวงเงินแต่ละกลุ่ม)	
400	80	10000	56,000,000	
	120	500	4,200,000	
	200	100	1,400,000	
รวมประมาณวงเงินพนัน ต่อ วัน			61,600,000	
ในรอบปีมีจำนวนวันเปิดสนาม ประมาณ 123 วัน			123 วัน	
รวมวงเงินประมาณ การในเทศกาล (เมษายน - กรกฎาคม)				7,576,800,000
รวมประมาณการวงเงินในรอบ 1 ปี(ในและนอกเทศกาล) สนามอีสานเหนือ				14,409,500,000

จะเห็นได้ว่าประมาณการวงเงินพนันในอีสานเหนือ ในรอบ 1 ปี มีเงินหมุนเวียนประมาณ 14,409,500,000 ล้านบาท หากแยกเป็นมีการเล่นในเทศกาล (เมษายน – กรกฎาคม) ประมาณ 123 วัน มีวงเงินพนันประมาณ 7,576,800,000 บาท นอกเทศกาล ประมาณ 227 วัน วงเงินพนันประมาณ 6,832,700,000.00 บาท

ประมาณการในรอบ 1 ปี เขตพื้นที่ อีสานตอนล่าง

สนามบั้งไฟที่ถือว่าเป็นสนามใหญ่มีอยู่ในเขตอีสานใต้ เนื่องจากนักพนันอีสานใต้ไม่นิยมเล่นบั้งไฟเล็ก เพราะสามารถโกงกันได้ง่าย ไม่เหมือนบั้งไฟใหญ่ที่ขึ้นและลงก็เห็นกันได้ชัด ยากแก่การโกง เมื่อการขึ้น-ลงของบั้งไฟไม่สามารถโกงเวลาได้ จึงทำให้นักพนันมั่นใจ และสามารถทุ่มเงินเล่นด้วยความมั่นใจ

เนื่องจากบั้งไฟใหญ่มีจำนวนน้อยกว่าบั้งไฟเล็กในสนามเล็ก ดังนั้น นักพนันจึงต้องทุ่มในทุกครั้งที่เล่น หากคิดคำนวณจากจำนวนการตั้งโต๊ะพนันที่วางไว้ให้เข้ามีร่มกันแดดพร้อมเก้าอี้ 2-4 ตัว อย่างน้อย 300 โต๊ะ จำนวนบั้งไฟในแต่ละวันเฉลี่ย 15 บั้ง นักพนันในสนามประมาณเฉลี่ย 500 คน สามารถแบ่งประเภทนักพนันตามระดับวงเงินพนัน ได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้เล่นรายใหญ่ หรือ ขาใหญ่ ผู้เล่นระดับกลาง และผู้เล่นรายย่อย ซึ่งวงเงินพนัน หนึ่งในแสนขึ้นไป มีประมาณ 100 คน วงเงินพนันระดับ หนึ่งในหมื่น บาท ขึ้นไป มีประมาณ 150 คน และวงเงินระดับ 100 บาท ขึ้นไปมีจำนวนประมาณ 250 คน ดังนั้นการคิดประมาณวงเงินพนันคือ นำเอา (จำนวนผู้คนXรอบที่เล่นXวงเงินแต่ละกลุ่ม)x จำนวนวันในรอบปี

ในรอบปีมีสนามเล่นในระหว่างเดือนเมษายน ถึง กรกฎาคม ประมาณ 122 วัน มีประมาณการวงเงินพนันประมาณ 42,181,500,000 บาทต่อปี ดังตาราง

4.15 ตาราง ประมาณการวงเงินพนัน ในเขตพื้นที่อีสานใต้

ในเทศกาล				
จำนวน	ประเภท	จำนวนวงเงิน	ประมาณการวงเงินในแต่ละวัน (จำนวนผู้คนXรอบXวงเงินแต่ละกลุ่ม)	บาท
1000	200	100000	300,000,000.00	
	300	10000	45,000,000.00	
	500	100	750,000.00	
ประมาณการวงเงินพนันต่อวัน			345,750,000.00	
ในรอบปีมีจำนวนวันเปิดสนาม ประมาณ 122 วัน			122	
รวมประมาณการวงเงินพนันอีสานล่างในรอบ 1 ปี				42,181,500,000

จะเห็นได้ว่าประมาณการวงเงินพนันในแต่ละวัน ในพื้นที่อีสานเหนือ ในช่วงเทศกาลมีวงเงินพนันประมาณการวันละ 60 ล้านบาท นอกเทศกาลประมาณวันละ 30 ล้านบาท

ส่วนอีสานล่างในช่วงเทศกาลมีวงเงินพนันประมาณการวันละ 300 ล้านบาท

ดังนั้น ประมาณการวงเงินพนันบั้งไฟ ในภาคอีสานในรอบ 1 ปีรวม ทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ มีประมาณการวงเงินพนันในจำนวน 56,591,000,000 ล้านบาท

4.3 ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการผลิตบั้งไฟ

1) ธุรกิจดินประสิว

บรรดาวัสดุอุปกรณ์ในการทำบั้งไฟถือว่าเป็นสิ่งสำคัญของการพนันบั้งไฟ ทั้งนี้ เนื่องจากหากขาดสิ่งดังกล่าวแล้ว การทำบั้งไฟ และการเล่นการพนันอาจต้องเปลี่ยนไป และในบรรดาธุรกิจเหล่านี้มีธุรกิจที่ทำรายได้เป็นกอบเป็นกำ นั่นคือ บริษัทค้าดินประสิว ซึ่งเป็นที่รู้จักของค่ายบั้งไฟมีอยู่ 3 ราย ได้แก่ ตราพระอาทิตย์ ตรา 3A และตราม้าบิน

ในจำนวนนี้ ตราม้าบินถือว่าเป็นดินประสิ่วที่แพงที่สุด ราคาถังละ 890 บาท ส่วนตราพระอาทิตย์และตรา 3A ราคา 830 และ 800 บาท ตามลำดับ ซึ่งในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ถือว่าเป็นช่วงเตรียมการก่อนจะเข้าสู่เทศกาลบุญบั้งไฟ ทุกค่ายบั้งไฟจึงสั่งดินประสิ่วให้พร้อม โดยค่ายสุริโยไท มีคำสั่งซื้อจำนวน 1,300 ถัง ซึ่งใช้ไม่คุ้มปี จะต้องสั่งเพิ่มอีก

การสั่งซื้อเป็นล็อตใหญ่ของค่ายบั้งไฟ และซื้อในรอบปีหลายครั้ง ทำให้เห็นว่า ธุรกิจดินประสิ่วต้องอาศัยค่ายบั้งไฟและงานบุญบั้งไฟไม่มากนักน้อย

2) ธุรกิจท่อพีวีซี

ท่อพีวีซี ถือเป็นหัวใจของการทำบั้งไฟ และท่อพีวีซีที่ช่างทำบั้งไฟเลือกใช้จะเป็นท่อที่มีความเหนียว ทนทาน และราคาย่อมเยา ค่ายใหญ่มักสั่งเป็นล็อต แต่ค่ายเล็กจะซื้อแบบซื้อปลีก ยี่ห้อที่เป็นที่นิยม คือ ไทย สแตนดาร์ด ไปป์

“ยี่ห้อนี้ดูเหมือนเขาจะผลิตมาเพื่อให้ช่างทำบั้งไฟนำไปใช้ เพราะผมไม่เคยเห็นมีใครเขาใช้ทำท่อ ประปา เคยเห็นแต่พวกช่างบั้งไฟซื้อ ผมว่าถ้าค่ายบั้งไฟเล็กทำบั้งไฟ บริษัทนี้ต้องเลิกกิจการแน่ๆ เลย” (สัมภาษณ์. 2 เมษายน 2555)

3) ธุรกิจปุ๋ยโปแตสเซียม

ค่ายบั้งไฟ เริ่มมีการทดลองใช้ปุ๋ยโปแตสเซียม โดยเฉพาะค่ายบั้งไฟเล็ก เนื่องจากปุ๋ยโปแตสเซียมมีคุณสมบัติที่สามารถใช้ทดแทนดินประสิวได้ ทั้งราคาก็ถูกกว่าดินประสิวเป็น 2 เท่า วิธีใช้ก็ทำโดยวิธีเดียวกันกับการใช้ดินประสิว แต่เนื่องจากยังเป็นวัสดุใหม่ ค่ายบั้งไฟจึงยังคันคอดสูตรการผสมปุ๋ยโปแตสเซียมกับส่วนผสมอื่นที่ลงตัวยังไม่ได้

ปุ๋ยโปแตสเซียมที่นำเข้าจากประเทศอิสราเอล ของบริษัท Haifa Chemicals Ltd. ยี่ห้อ MULTI-K PRILLS

4) ธุรกิจบล๊อคบั้งไฟ

บล๊อค คือ โครงเหล็กที่มีความแข็งแรงทนทานต่อการกระแทกด้วยแรงของไฮดรอลิก (Hydraulic Power) เป็นตัวยึดเลาบั้งไฟให้ติดอยู่กับที่เพื่อบรรจุดินปืน และมีส่วนที่ใช้บรรจุซากและเครื่องอัด โดยต่อเข้ากับไฮดรอลิก บล๊อคเป็นรางสำหรับการบรรจุดินปืนเข้าเลา หรือตัวบั้งไฟ หากเป็นบล๊อคบั้งไฟใหญ่ ซึ่งมีความสูง จำเป็นต้องสร้างนั่งร้านที่สูง และยังขุดให้เป็นหลุมลึกเพื่อการเหวี่ยงตัว

การผลิตบั้งไฟในยุคปัจจุบัน ถือว่า บล๊อค หรือแม่พิมพ์สำหรับกดอัดดินปืนเข้าสู่เลาบั้งไฟ ซึ่งการทำบล๊อคบั้งไฟพัฒนามาจากการที่ช่างบั้งไฟนำเอาความคิดไปปรึกษากับโรงกลึง เพื่อให้โรงกลึงสร้างบล๊อคให้ตรงกับความต้องการของช่างบั้งไฟ

จนในที่สุด ได้มีโรงกลึงได้หันเข้ามาทำบล๊อคให้กับค่ายบั้งไฟ โดยเรียกราคาส่งสูง เนื่องจากต้องใช้เหล็กที่มีความหนาเป็นพิเศษ เพื่อให้ทนทานต่อการกระแทกกระทั้นของแรงไฮดรอลิก และยังต้องเสี่ยงในกรณีที่ค่ายบั้งไฟสั่งทำแล้วไม่เอา โรงกลึงจึงเรียกราคาที่สูง และมัดจำครึ่งราคา ดังนั้น การทำค่ายบั้งไฟจึงเป็นธุรกิจที่ต้องลงทุนสูง โดยเริ่มแรกของค่ายสุริโยไท ต้องใช้ทุนสำหรับซื้อบล๊อคเพียงอย่างเดียวกว่าล้านบาท

ขณะเดียวกัน ทางโรงกลึงจากที่ไม่เคยข้องแวะกับการจุดบั้งไฟก็มีความจำเป็นต้องเข้าไปศึกษาถึงสนาม เพื่อทำความเข้าใจกับการทำบั้งไฟ และนำข้อผิดพลาดของบั้งไฟไปสร้างบล๊อคที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โรงกลึงที่เอาใจใส่ในการทำบล๊อคในเขตจังหวัดอุดรธานี คือ โรงกลึงแหลมทอง ตั้งอยู่ที่อำเภอนหนองวัวซอ จ.อุดรธานี

คายน้องมายด์ (ชื่อสมมติ) ซึ่งเป็นค่ายขนาดเล็ก และเป็นค่ายระดับต้นๆ ของอีสานเหนือ ใช้บล็อกจากโรงกลึงที่รู้จักกันที่ อ.โนนสัง จ.หนองบัวลำภู ในราคาที่ถือว่าไม่แพง เนื่องจากรู้จักกัน เครื่องนี้ซื้อเมื่อ 7 ปีที่แล้ว (พ.ศ. 2544) บล็อกนี้ถือว่าเป็นบล็อกที่สมบูรณ์แบบ เพราะเป็นบล็อกที่ดัดแปลงมาจากบล็อกรุ่นแรก กล่าวคือ บล็อกรุ่นแรกตัวบังคับการอัดของไฮดรอลิกเป็นแบบคั่นโยก เหมือนกับคั่นโยกของรถแบ็กโฮ (Back Hoe)

แต่บล็อกรุ่นที่สมบูรณ์แบบ คือ รุ่นที่การบังคับไฮดรอลิกเป็นปุ่มสวิตช์ และมีเกจวัดความดันมีหน่วยเป็นปอนด์ สามารถตั้งความดันของไฮดรอลิกได้ ราคาของบล็อกพร้อมการดัดแปลงตกราวๆ 7-8 หมื่นบาท ซื้อมาไม่ถึงปีก็สามารถคืนทุนได้

5) ธุรกิจเผาถ่าน

ในอดีต ถ่านที่นำไปทำดินปืนต้องมีการคัดสรรเป็นอย่างดี เพื่อให้ได้ถ่านไม้ที่ทำให้ดินปืนมีความแรง แต่ไม่ทำให้แตกระเบิด เช่น ไม้มะขาง เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน เนื่องจากความขาดแคลนไม้ ช่างทำบั้งไฟจึงใช้ถ่านโดยไม่เลือกชนิดของไม้ แม้แต่ไม้ยูคาลิปตัสก็ต้องใช้ ซึ่ง นายสน (นามสมมติ) เจ้าของค่ายดังจังหวัดหนองบัวลำภู บอกว่า ชนิดของไม้ที่ใช้เผาถ่านไม่สำคัญ ขึ้นอยู่กับการผสมสูตร ระหว่างผงถ่านกับดินประสิว ซึ่งแต่ละค่ายจะหวงสูตรของตนโดยไม่ยอมแพร่กระจายให้คนภายนอกรู้ เขาซื้อถ่านจากชาวบ้านที่ตกลงซื้อขายกันเป็นประจำจำนวน 5 ครอบครัวยุคในหมู่บ้านใกล้เคียง โดยผู้เผาถ่านจะบดถ่านเป็นผงถ่านส่งให้ค่าย

ส่วนค่ายบั้งไฟเล็ก หรือค่ายที่ผลิตบั้งไฟที่ใช้ท่อพีวีซีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3 นิ้วลงมา มีความจำเป็นต้องพิถีพิถันในการเลือกถ่าน เพราะบั้งไฟเล็กจำเป็นต้องได้ดินปืนที่มีส่วนผสมของถ่านที่ให้ความแรง และในสัดส่วนที่พอเหมาะ บั้งไฟจึงจะขึ้นได้สูง ส่วนใหญ่ใช้ถ่านที่เผาจากต้นสะเคาง หรือ มะขาง ซึ่งเป็นไม้ที่ให้ผงถ่านที่มีความแรง และขึ้นเฉพาะที่

ดังนั้น การจะได้ถ่านไม้ดังกล่าวจึงต้องมีการสั่งเผา และผูกกันเป็นปี โดยต้นไม้นี้มักขึ้นตามเขตที่เคยเป็นป่าดงมาก่อน แถบเขตติดต่อของจังหวัดอุดรธานีกับหนองคาย

6) ธุรกิจหางบั้งไฟและอุปกรณ์แยงรูปบั้งไฟ

บั้งไฟทุกบั้งจำเป็นต้องมีหาง และหางบั้งไฟต้องใช้ไม้ไผ่ที่มีความเหนียว สามารถต้ม เผา ลน ดัดได้ง่าย และมีขนาดไม่ใหญ่มาก ได้แก่ ไม้ไผ่สีสุก จึงมีผู้ทำธุรกิจปลูกไม้ไผ่สีสุกขาย เพื่อทำเป็นหางบั้งไฟเป็นการเฉพาะ ส่วนใหญ่อยู่จังหวัดอำนาจเจริญ และไม้ลาว ที่เข้าไทยทางอำเภอเขมราฐ จ.อุบลราชธานี ส่วนใหญ่ของผู้ที่ขายไม้หางบั้งไฟมักพ่วงอุปกรณ์ทำบั้งไฟที่ทำจากพืชอื่นๆ ด้วย เช่น ทางของต้นลาน สำหรับทำไม้แยงรูปบั้งไฟ เป็นต้น

4.4 ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดแข่งขันบั้งไฟ

4.4.1 โต๊ะให้เช่า

โต๊ะที่ให้บริการในปอนเป็นโต๊ะเตี้ย สำหรับวางอาหาร เครื่องดื่ม และรองเขียน จำนวน 1 ตัว นอกจากนี้ยังมีรูปแบบที่ใช้ตามชายหาดเมืองท่องเที่ยว จำนวน 1 คัน และเก้าอี้พลาสติก จำนวน 2 ตัว แต่บางปอนเก้าอี้เป็นแบบเก้าอี้เอนนอนแบบชายหาด จำนวน 2 ตัว โดยคิดค่าเช่า 100 บาท

4.4.2 ร้านอาหารและเครื่องดื่ม

ทุกสนามบั้งไฟ ต้องมีร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม จึงเป็นธุรกิจที่ทำรายได้ จึงมีผู้ค้าเช่าเช่าที่เปิดร้านขายอาหารและเครื่องดื่ม และส่วนใหญ่มักเคลื่อนย้ายเกาะกลุ่มไปกับผู้จัดในทุกที่ๆ มีการแข่งขันบั้งไฟ

4.4.3 บัตรจดบันทึกการรับแทงพนัน

บัตรสำหรับจดบันทึกการรับแทงพนัน เป็นบัตรที่มี 2 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นต้นขั้วของบัตร ส่วนที่ 2 เป็นส่วนสำหรับฉีกให้แก่คู่พนัน โดยผู้ออกบัตรเป็นผู้ยึดถือต้นขั้วบัตรเอาไว้ บัตรนี้เป็นของเขียนยังที่รับแทงจากเขียนไล่ ในบัตรจะลงบันทึก ระบุ จำนวนเงินที่รับแทง พร้อมลงลายมือชื่อของเจ้าของบัตรกำกับ ในอดีตมีการนำเอาบัตรจดรถที่มีขายอยู่ทั่วไปมาประยุกต์ใช้ โดยใช้เขียนทางด้านหลังของบัตร แต่ปัจจุบัน มีการพิมพ์บัตรเพื่อใช้ในการเล่นการพนันบั้งไฟโดยเฉพาะ โดยด้านล่างของบัตรระบุว่า “เพียง-จาว หาย-จาว” หมายถึง เพียง คือ เสมอราคายังที่ตั้งไว้ เช่น ราคายังที่ตั้งไว้เป็น 250 วินาที ถ้าบั้งไฟทำได้เท่ากับ 250 วินาทีพอดี ถือว่า จาว หรือ เจ้า หรือไม่มีการจ่ายเงิน ส่วน หาย-จาว หมายถึง บั้งไฟหายไปจากการส่องกล้องเห็นของทีมเรดาร์ ถือว่า เจ้า ไม่มีการจ่ายเงิน

เพื่อรับแทงมากขึ้น เขียนยังบางคนจะจ้างผู้ที่ไวใจได้ หรือเป็นญาติพี่น้อง ให้ช่วยรับแทง จากเขียนไล่ โดยเขียนยังเป็นผู้กำหนด “ราคาเปิด” ให้กับลูกจ้างได้รับซื้อตามราคาที่กำหนด บางครั้งผู้จัด หรือโปรโมเตอร์เองก็ใช้คนอื่นให้ออกรับแทงโดยการจดบันทึกในบัตรรับแทงด้วยเช่นกัน

4.4.4 โปยบั้งไฟ

ในสนามใหญ่ทางอีสานใต้บางสนาม ผู้จัดจะจัดทำคู่มือ หรือ โปย เพื่อประกอบการตัดสินใจของเขียนพนัน โดยเฉพาะการกำหนดราคาพื้นฐานของเขียนยัง เนื่องจากในโปยจะระบุราคาเปิดพื้นฐานของบั้งไฟของค่ายต่างๆ ว่า ครั้งล่าสุดเปิดราคาเท่าใด ขณะเดียวกัน ก็เป็นคู่มือประกอบการตัดสินใจไล่ของเขียนไล่ เพื่อจะได้ไม่ต้องเสียเปรียบ

4.4.5 ประกันภัย

ในสนามใหญ่มักมีการประกันภัยให้แก่ทุกคนที่เข้าอยู่ภายในสนาม หากเกิดอุบัติเหตุอันเกี่ยวเนื่องกับการจุดบั้งไฟ ผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยเป็นเงิน ทั้งนี้ การประกันภัยไม่ได้ทำในรูปของสัญญาประกันภัย ประเภทประกันวินาศภัย และผู้รับประกันก็คือคณะผู้จัดนั่นเอง ไม่ใช่บริษัทประกันภัยที่จดทะเบียนต่อเจ้าพนักงาน

แต่ที่จัดให้มีประกันภัยก็เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักพนัน รวมทั้งผู้ชมบั้งไฟทั่วไป ที่สำคัญ ก็เพื่อแสดงให้เห็นนักพนันเห็นว่า ผู้จัดมีมาตรฐานด้านความปลอดภัย ซึ่งจะสะท้อนไปถึงความมีระดับของโปรโมเตอร์ โดยประสงค์ต่อผลให้มีการเพิ่มจำนวนนักพนันในการจัดให้มีการเล่นพนันในโอกาสต่อไป ซึ่ง

บริษัทที่รับประกันภัยงานบุญบั้งไฟ เช่น บริษัทวิริยะประกันภัย จำกัด บริษัทเจ้าพระยาประกันภัยจำกัด บริษัทวิริยะประกันภัย จำกัด เป็นต้น

ธีรวัฒน์ ธรรมโรจน์ ตัวแทนบริษัทวิริยะประกันภัย จำกัด (สัมภาษณ์. 9 สิงหาคม 2555) กล่าวว่า เริ่มรับทำประกันภัยเมื่อปี 2550 ขณะนั้นมีบริษัทประกันทำอยู่ก่อนแล้ว คือ บริษัทเจ้าพระยาประกันภัยจำกัด แต่เนื่องจาก บ.เจ้าพระยาเรียกเบี้ยประกันสูงมาก และยังมีเงื่อนไขยุ่งเหยิง ที่สำคัญ คือ ผู้เอาประกันต้องระบุรายชื่อค่ายบั้งไฟให้ละเอียด ถ้าหากบั้งไฟที่เกิดอุบัติเหตุไม่อยู่ในรายชื่อที่ระบุก็ไม่คุ้มครอง

ธีรวัฒน์ย้ายเข้าอยู่อยุธยาใหม่ ๆ จึงเสนอส่วนกลาง (คณะกรรมการบริษัท) ขอทำประกันบั้งไฟในจังหวัดอยุธยา ส่วนกลางอนุมัติจึงเริ่มรับประกัน โดยคิดเบี้ยประกันที่ 7,500 บาท วงเงินเอาประกัน 1 ล้านบาท ปรากฏว่าในครั้งแรกบั้งไฟเกิดระเบิด ต้องจ่ายถึง 300,000 บาท บริษัทจึงประชุมให้ปรับค่าเบี้ยประกันให้สูงขึ้น เป็น 15,000 บาทต่อวัน และในช่วงดังกล่าว บริษัทวิริยะประกันภัย จำกัด ก็เปิดรับประกันบั้งไฟ ทำให้ตัวแทนประกันถูกแย่งลูกค้า ทำให้ทำยอดขายไม่ได้ตามเป้า จึงได้ปรับค่าเบี้ยประกันขึ้นอีกเป็น 17,042 บาทต่อวัน แต่ถ้าหากมีงานจุดบั้งไฟต่อเนื่อง 2 วัน และทำประกัน 2 วัน ก็คิดเบี้ยประกันกันที่ 8,000 บาทเศษต่อวัน

ในกรมธรรม์ประกันภัยของบริษัทวิริยะประกันภัย จำกัด (มหาชน) ระบุเงื่อนไขสำคัญ คือ ขอบเขตการรับผิดชอบอยู่ที่รัศมี 10 กิโลเมตรโดยวัดจากฐานจุด และไม่ได้แยกความรับผิดชอบ โดยกำหนดจ่ายเงินประกันเป็น ในบริเวณงาน และนอกบริเวณงาน ซึ่งจ่ายลดหลั่นกัน ประกันภัยของวิริยะฯ คิดเท่านั้น ไม่ว่าจะอยู่ในบริเวณงานหรือนอกบริเวณงาน ขอให้อยู่ในรัศมี 10 กิโลเมตร

รัศมีดังกล่าวเป็นรัศมีที่ยอมรับกัน เพราะบั้งไฟมักไม่ตกไกลเกินระยะทางดังกล่าว ธีรวัฒน์เล่าว่า เคยมีอุบัติเหตุบั้งไฟตกใส่บ้านชาวบ้านในเขตอำเภอเมืองใน จ.อุบลราชธานี ในรัศมี 9.50 กิโลเมตร

วิริยะฯ โดยธีรวัฒน์ ถือเป็นเจ้าแรกที่มีการเปิดตัวในการรับประกันบั้งไฟอย่างเปิดเผย โดยการติดประกาศด้วยป้ายขนาดใหญ่ (billboard) ในเขตจังหวัดที่มีการแข่งขันบั้งไฟ ในปัจจุบัน วิริยะฯ มีตัวแทนที่รับประกันบั้งไฟอยู่ในหลายจังหวัด ได้แก่ อุบลราชธานี ยโสธร ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ และมุกดาหาร แต่การรับประกันสามารถรับได้ทั่วประเทศที่มีการแข่งขันบั้งไฟ

4.4.5.1 ประเภทของการประกันภัย

การรับประกันบั้งไฟเป็นประกันภัยประเภทประกันวินาศภัย โดยการรับผิดชอบต่อความเสียหายต่อบุคคลภายนอก และความเสียหายต่อทรัพย์สิน เช่นเดียวกับการประกันป้ายโฆษณา เมื่อถูกลมพัดตกใส่คนและทรัพย์สินเสียหาย เพียงแต่ต่างกันที่รับประกันป้ายโฆษณาทำสัญญาเป็นปี แต่ประกันภัยบั้งไฟทำเฉพาะช่วงที่มีการจุดบั้งไฟ ถ้าทำสัญญาประกันอุบัติเหตุ เรียกว่า อุบัติเหตุเอื้ออารี โดยทำสัญญาเป็นปี เสียค่าเบี้ยประกันปีละ 550 บาท ทุนประกัน 300,000 บาท

การรับประกันภัยทำโดยผู้เอาประกันเดินทางไปทำสำนักงานเอง โทรศัพท์แจ้ง และตัวแทนเดินทางไปทำสัญญาประกันในหมู่บ้านที่จัดงานบุญบั้งไฟ ดังนั้น จึงไม่ต้องเสียเงินให้กับผู้จัดงาน

การรับประกันภัยของวิริยะฯ รับทำประกันเฉพาะป้อนในเทศกาล อยู่ระหว่างปลายเดือนมีนาคม-เดือนกรกฎาคม

4.4.5.2 ผู้เอาประกัน

ผู้เอาประกันได้แก่ คณะกรรมการหมู่บ้าน วิริยะฯ กำหนดจำนวนผู้เอาประกัน 6-10 คน ซึ่งสัญญาประกันจะไม่รับผิดชอบต่อผู้เอาประกันทั้งหมด ในปีนี้ (2555) ชีรวัดน์ (วิริยะฯ ยโสธร) มีลูกค่า 150 รายเศษ

4.4.5.3 การเกิดอุบัติเหตุ

การเกิดอุบัติเหตุจากการจุดบั้งไฟจนเป็นเหตุให้บริษัทประกันภัยต้องจ่ายค่าสินไหมทดแทนมีอยู่ทุกงาน ร้อยละ 80 เป็นอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นกับบ้านเรือนและรถยนต์

4.4.6 รับจํานำและปล่อยเงินกู้

ในสนามใหญ่ที่มีการเล่นพนันได้-เสียกันเป็นล้าน มักมีการรับจํานำทรัพย์สินโดยมีการตั้งโต๊ะภายในบ่อนบั้งไฟ นั้นเอง เป็นการให้บริการสำหรับผู้เสียพนันที่ต้องการแก้มือได้ทันทวงที่ ทรัพย์สินที่รับจํานำได้แก่ รถยนต์ และเครื่องประดับที่ทำจากทองคำ ซึ่งผู้ที่จะเข้าไปเปิดรับจํานำในบ่อนได้จึงได้แก่ผู้ที่เข้าไปเล่นพนัน และมีพื้นฐานในการรับจํานำทรัพย์สินอยู่ก่อนแล้ว เมื่อเข้าไปคลุกคลีในบ่อนจึงมองเห็นช่องทาง ผู้รับจํานำจึงได้แก่เจ้าของกิจการร้านทอง

กฎของการจํานำ คือ ต้องไถ่จํานำภายในวันที่มีการจําของ เมื่อเจ้าของทรัพย์สินไม่มีเงินไถ่ภายในวันนั้นก็ถือว่าทรัพย์สินนั้นหลุดจํานำ แต่ส่วนใหญ่เจ้าของทรัพย์สินมักไม่ยอมให้ทรัพย์สินหลุด เนื่องจากเพดานของการจํานำอยู่ที่ 50,000 บาทเท่านั้น จำเป็นอยู่เองที่เจ้าของทรัพย์สินจะต้องดิ้นรนหาทางนำเงินมาไถ่จํานำ ซึ่งต้องจ่ายดอกเบี้ยร้อยละ 20

4.4.7 รับจ้างติดคุก

เนื่องจากการจัดการพนันบั้งไฟ แม้จะมีการจ่ายหรือส่งส่วยกันเป็นปกติ แต่อาจมีเหตุการณ์ไม่คาดคิดเกิดขึ้นได้เสมอ ส่วนใหญ่มักเกิดขึ้นกับเขตที่คาบเกี่ยวกันของสถานีตำรวจหลายสถานี ทำให้ไม่สามารถ “เคลียร์” ได้หมด หรือบางครั้ง ผู้จัด หรือคณะกรรมการหมู่บ้านก็ “ลักไก่” โดยไม่จ่าย หรือจ่ายน้อย หรือฝ่ายตำรวจมีความจำเป็นต้อง “สร้างภาพ” ผู้จัดหรือคณะกรรมการหมู่บ้านจึงต้องจัดเตรียมคนไว้สำหรับให้ตำรวจจับกุม บางหมู่บ้านมีการประกาศรับสมัครทางเครื่องขยายเสียง รายได้สำหรับการถูกจับกุมคิดเป็นวันละ 2,000 บาท ในงานบุญหนึ่งๆ มักจัดเตรียมไว้ตั้งแต่ 5 - 10 คนขึ้นไป

4.5 โครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟ

ในการจัดให้มีการเล่นการพนันบั้งไฟ ระบบอุปถัมภ์ได้เข้ามามีบทบาทในการเอื้ออำนวยเห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้อาจให้คุณให้โทษในการจัดให้มีการเล่นการพนัน ทั้งนี้เนื่องจากการจุดบั้งไฟไม่มีบทบัญญัติในกฎหมาย แต่มีการนำกฎหมายอื่นมาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยระบุไว้ในเอกสารการขออนุญาตเพียงว่า “ดินป็นชนิดมีควัน” และเนื้อหาในใบอนุญาตที่ออกโดยสถานีตำรวจระดับอำเภอ ได้กำหนดหน้าที่ในการแจ้งแก่ ศูนย์ควบคุมการบิน ให้เป็นหน้าที่ของผู้ขออนุญาต โดยอำนวยความสะดวกเพียงระบุหมายเลขโทรศัพท์ไว้ในท้ายหนังสือเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติ ไม่ว่าการจัดให้มีการพนันบั้งไฟ

แบบในเทศกาลหรือนอกเทศกาลแล้วต้องจ่ายเงินให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งสิ้น โดยแบ่งเงินออกเป็น 3 ส่วน ส่วนที่ 1 ให้แก่ฝ่ายตำรวจ ส่วนที่ 2 ให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง (ปลัดอาวุโส) และส่วนที่ 3 ต้องจ่ายให้แก่เจ้าหน้าที่ระดับสูงในส่วนกลาง ดังรายละเอียด ดังนี้

สายป่า เงินที่ต้องจ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ ได้แก่สถานตำรวจ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง คิดกันวันละ 5,000 -50,000 บาท (อีสานเหนือ 5,000 บาท/งาน อีสานใต้ 50,000 บาท/วัน) คุณด้วยจำนวนวันที่ทำการแข่งขัน เงินทั้งสองส่วนมีจำนวนเท่ากัน เงินส่วนนี้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านหรือโปรโมเตอร์ที่จะต้องนำส่งเอง การส่งเงินให้แก่ตำรวจและฝ่ายปกครองระดับท้องถิ่นนี้เรียกกันว่า “สายป่า”

สายยาว แม้การจัดให้มีการเล่นการพนันบั้งไฟจะจัดในเทศกาล ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเงินรายได้เป็นการกุศล โดยมอบให้แก่ทางวัด แต่เนื่องจากการจัดให้มีการเล่นพนันโดยแอบแฝง หรืออ้างงานบุญ ประเพณี ผู้จัด หรือโปรโมเตอร์ ซึ่งนอกจากจะจ่ายให้แก่สายป่าแล้ว ยังต้องเจียดเงินอีกส่วนหนึ่งไว้สำหรับจ่ายให้กับฝ่ายตำรวจหรือฝ่ายปกครองที่อยู่ในระดับการบังคับบัญชาที่สูงกว่าระดับอำเภอ ได้แก่ กองกำกับ การจังหวัด และกองบังคับการตำรวจภาค ซึ่งในภาคอีสานมี 2 กองบังคับการ ได้แก่ กองบังคับการ ตำรวจภูธร ภาค 3 ในเขตอีสานใต้ และกองบังคับการตำรวจภูธร ภาค 4 ในเขตอีสานเหนือ เรียกกันในกลุ่มผู้จัดว่า “สายยาว”

ในทางปฏิบัติ การจ่ายเงินให้แก่สายยาว คณะกรรมการหมู่บ้านจะจ่ายเงินผ่านทิมเรดาร์ เนื่องจากเรดาร์ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่เคยเป็นผู้จัดการพนันมาก่อน จึงคุ้นเคยและรู้วิธีในการส่งเงิน ตลอดจนมีหมายเลขบัญชีของสายยาวทุกระดับ โดยคิดเป็นวัน ๆ ละ 5,000 -50,000 บาท (อีสานเหนือ 5,000 บาท/งาน อีสานใต้ 50,000 บาท/วัน) บาท คุณด้วยจำนวนวัน

จะเห็นว่า เรดาร์ หรือกรรมการจับเวลา เป็นตัวเชื่อมและตัวการสำคัญในการส่งเงินให้แก่สายยาว จึงพบว่า เรดาร์รายดังๆ มักมี “แบ็กอัพ” หรือผู้คุ้มครองที่อยู่เบื้องหลังเป็นนายตำรวจระดับสูง และเรดาร์เองยังฉวยใช้ความสัมพันธ์นี้ให้เป็นประโยชน์แก่ตน ซึ่งทำให้การจัดการสนามบั้งไฟเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่มีการรบกวนจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ นักพนันก็สามารถเล่นพนันได้อย่างไม่เป็นกังวล กรณีที่มีตำรวจเข้าไปในงาน โดยแต่งเครื่องแบบเต็มยศ เรดาร์ก็จะประกาศทางเครื่องขยายเสียงเชิญให้ออกจากสนาม หรือไม่ก็ให้เปลี่ยนเครื่องแต่งกายเป็นพลเรือน สะท้อนให้เห็นระดับความสัมพันธ์ได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่คุ้มครองบ่อนพนันบั้งไฟยังมีการ หมุนเงินที่ได้จากบ่อน โดยนำกลับเข้าไปเล่นการพนัน โดยผ่านเครือข่ายของเรดาร์ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการโกงกัน เพราะมีการ “สั่ง” เนื่องจากกลุ่มแบ็กอัพมีอิทธิพลเหนือเรดาร์ และความมั่นใจในแบ็กอัพของเรดาร์ ทำให้เรดาร์สามารถพูดวิจารณ์วิเคราะห์สถานการณ์รอบข้าง โดยเฉพาะกิจกรรมการพนันเท่านั้น อย่างตรงไปตรงมา โดยเฉพาะวิจารณ์การเข้าบ่อนของพระสงฆ์

4.5.1 กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟ

4.5.1.1 นักการเมือง

กลุ่มบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่มีอิทธิพลและฉวยใช้บ่อนการพนันบั้งไฟเพื่อประโยชน์ทั้งเป็นตัวเงินและคะแนนความนิยม ได้แก่ นักการเมือง

การเข้าสู่บ่อนการพนันบั้งไฟของนักการเมืองเข้าไปในรูปของการสนับสนุนกิจกรรมงานบุญ ถือว่าเป็นการช่วยทำนุบำรุงพระศาสนา และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งผู้ที่เป็นผู้แทนของประชาชน จะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างสำคัญ เพราะหากนักการเมืองไม่เข้าร่วมกิจกรรมแล้ว ประชาชนในเขตเลือกตั้งก็จะถือว่า ผู้แทนของตนไม่สนใจงานกุศลของพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลถึงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง รูปแบบและกระบวนการสนับสนุนงานบุญบั้งไฟเริ่มจากหวัคะแนของนักการเมืองในพื้นที่เสนอตัวจะขอเงินสนับสนุนจากนักการเมืองมาให้หมู่บ้าน หรือชาวบ้านยื่นขอเสนอของเงินสนับสนุนจากหวัคะแนของนักการเมือง เมื่อการจุดบั้งไฟได้เป็นกิจกรรมที่มีการพนันเต็มรูปแบบ หรือเป็นบ่อนบุญ การเข้าไปส่งเสริมบุญประเพณีของนักการเมือง จึงเท่ากับการสนับสนุนการพนันไปโดยปริยาย และพบว่า นักการเมืองในเขตจังหวัดที่เป็นรัศมีการเล่นพนันสูงสุด หรือเขตรอยต่อของจังหวัดในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ให้การสนับสนุนผู้จัดหรือโปรโมเตอร์ ซึ่งชาวบ้านทั่วไปก็รับรู้ กันว่า ผู้จัดคนใดเป็น “เด็ก” ของนักการเมืองคนใด นอกจากนี้ นักการเมืองท้องถิ่น รวมทั้งการฝากเล่นพนันบั้งไฟด้วย

4.5.1.2 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้ประโยชน์จากบ่อนการพนัน โดยเฉพาะบ่อนบุญ ทั้งนี้ เนื่องจากการจัดบุญบั้งไฟเป็นการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี และการจัดบุญในเขตพื้นที่รับผิดชอบจึงถือว่า อปท. เป็นเจ้าภาพงาน ที่จะต้องให้การสนับสนุนทั้งงบประมาณ และกำลังคน เมื่อการจัดงานแข่งขันบั้งไฟเป็นบ่อนเต็มรูปแบบ การส่งเสริมสนับสนุนของ อปท. จึงเท่ากับการสนับสนุนการพนันไปด้วย ดังนั้น จึงมี อปท. บางแห่งริเริ่มการจัดบุญบั้งไฟโดยไม่มีการเล่นการพนันเป็นหลัก แต่ได้จัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมจากหมู่บ้านในเขตพื้นที่ให้ส่งบั้งไฟมาเข้าร่วมแข่งขัน ส่งขบวนพ้อนรำมาประกวด รวมทั้งการประกวดการตกแต่ง (การเอ้) บั้งไฟ ซึ่งทุกกิจกรรมล้วนแต่ต้องใช้งบประมาณ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ต้องใช้เงินเป็นตัวล่อ

4.5.1.3 ผู้นำชุมชน

จุดเริ่มของการจัดงานบุญบั้งไฟเริ่มที่การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้าน เพื่อกำหนดวันจุดบั้งไฟ ดังนั้น ผู้นำชุมชนจึงมีบทบาทในงานบุญโดยตำแหน่งและในทางปฏิบัติ เพราะผู้ที่จะต้องไปติดต่อประสานงานหรือยื่นขออนุญาตต่อทางการก็คือ ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือกำนัน เมื่อบุญบั้งไฟกลายเป็นการบ่อนบุญ บทบาทของผู้นำชุมชนอย่างหนึ่งก็คือ การติดต่อทีมเรดาร์ที่มีชื่อเสียง กล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ ทีมเรดาร์ที่จ้างต้องเป็นที่ยอมรับของค่ายบั้งไฟดังและเขียนพนันบั้งไฟ หรือมีค่ายบั้งไฟนำบั้งไฟเข้าร่วมมาก และมีเขียนพนันตามเข้าไปเล่นพนันกันมาก เมื่อผู้เล่นพนันมีจำนวนมากก็จะทำให้มีรายได้ในการจัดงานมากเป็นเงาตามตัว ทั้งนี้ เพราะรายได้หลักของการจัดบ่อนบุญมาจากการเก็บค่าผ่านประตู ซึ่งรายได้จะเพิ่มขึ้นตามจำนวนของคนเข้าไปในงาน ในปัจจุบัน ความยิ่งใหญ่ของงานบุญบั้งไฟ หรือบ่อนบุญ

วัดกันจากการที่มี “นักพนันมือหนัก” หรือ “เซียนยั้ง” เข้าไปเล่น เพราะเซียนยั้งเหล่านี้จะเป็นกลไกสำคัญทำให้วงพนันคึกคัก และมีเงินสะพัดล่อใจให้นักพนันประเภทมือสมัครเล่นให้ตัดสินใจกระโดดเข้าร่วมวงได้ง่าย

การจัดงานได้ยิ่งใหญ่ คือ มีค่ายบั้งไฟดั่ง และเซียนพนันเข้าร่วมมาก ถือเป็นบารมีหรือความกว้างขวางของผู้นำชุมชน จึงปรากฏว่า ผู้นำชุมชนที่สามารถดึงเอาเรดาร์ระดับดารา มีค่ายบั้งไฟมีชื่อ และเซียนพนันมือหนักตามมา ได้กลายเป็นทัศนคติของชาวบ้านที่ประเมินผู้นำชุมชนว่าผู้ใดมีบารมีหรือกว้างขวางหรือไม่ ขณะเดียวกัน ความยิ่งใหญ่ก็ทำรายได้ให้แก่ทางวัดและชุมชนได้มากเช่นกัน

4.5.1.4 พระสงฆ์

พระสงฆ์กับบุญบั้งไฟ ถือเป็นของคู่กันมาทุกยุคทุกสมัย เนื่องจากพระเป็นผู้นำทางด้านการประดิษฐ์คิดค้นการทำบั้งไฟ เจ้าของบั้งไฟดั่งในอดีตจึงมีพระรวมอยู่ด้วย และด้วยบุญบั้งไฟถือว่าเป็นงานที่เรียกว่า “เล่น-กิน” คือเล่นสนุกสนานและกินอย่างเต็มที่ เป็นการส่งท้ายก่อนเข้าสู่ฤดูทำนา ดังนั้น พระสงฆ์ที่เข้าร่วมการจุดบั้งไฟจึงได้รับการอนุโลม โดยประเพณีของชาวอีสานอนุญาตให้พระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างขรวาส โดยไม่ถือว่าผิดพระธรรมวินัย ถึงขนาดมีการผลิตหมวกผ้าสีเหลืองที่เรียกว่า “หว่อม” ให้พระสงฆ์ได้สวม เพื่อสื่อสัญลักษณ์แก่ผู้พบเห็นว่า พระรูปดังกล่าวได้รับการรับรู้จากญาติโยมแล้วว่า สามารถเล่นสนุกในบุญบั้งไฟได้

เมื่อกาลเวลาผ่านไป ขณะที่ประเพณีบุญบั้งไฟก็เปลี่ยนไปในทางที่ทำให้มีการเล่นพนันกันอย่างขวาง พระสงฆ์ยังคงเกาะติดกับกิจกรรมจุดบั้งไฟไม่ห่าง จึงปรากฏทั้งพระที่เป็นเจ้าของค่าย และพระที่เป็นนักพนันบั้งไฟ

ประเพณีและวัฒนธรรมของอีสาน ที่ยึดหยุ่นให้กับพระสงฆ์ในบุญบั้งไฟตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้กลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่พระสงฆ์ใช้อย่าง เมื่อบุญบั้งไฟกลายเป็นบ่อนบุญ การปรากฏตัวของพระสงฆ์จึงเป็นที่ครหาของผู้พบเห็น บ้างก็กระแหนะกระแหนว่า “เล่นไปเลย เสียก็ไม่ใช่ไร ไปนั่งเทศน์เอาเดี๋ยวเดียวก็ได้เงินแล้ว” ซึ่งถือว่าเป็นคำดูถูกพระสงฆ์อย่างยิ่ง เพราะคำพูดในทำนองนี้ หมายถึงว่า แทนที่จะนำเงินที่ได้จากการทำบุญทำทานของชาวบ้านไปสร้างประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา กลับนำไปเล่นพนัน ในอีกทางหนึ่ง เป็นการกระทำที่เอาเปรียบสังคมของพระ ผู้ที่ถือว่าตนได้สละแล้วทุกสิ่งทุกอย่างเพื่ออุทิศให้แก่พระศาสนา

พระส่วนใหญ่ที่เข้าไปในบ่อนบุญทางอีสานได้มักเป็นพระต่างถิ่น จึงยากแก่การควบคุมของฝ่ายปกครองสงฆ์ และอีกประการหนึ่ง พระที่เล่นการพนันบั้งไฟส่วนใหญ่มักเป็นพระผู้ใหญ่ของจังหวัดและอำเภอ ทำให้การติดตามและปราบปรามการเล่นพนันทำได้ยาก ใช้แต่ประชาชนชาวบ้านเท่านั้นที่ครหาเมื่อได้เห็นภาพของพระสงฆ์เข้าไปบ่อนบั้งไฟ แม้พระสงฆ์ด้วยกันก็ไม่พอใจ เพราะทำให้เสียภาพลักษณ์ของพระโดยรวม แต่ก็เป็นเรื่องยากที่พระวินัยธรจะออกติดตามไปตามบ่อน เพราะเป็นทิวโคจร หรือเมื่อเข้าประตูบ่อนก็ถูกตีขลุมว่าเป็นพระนักพนันเหมือนๆ กัน

ส่วนในบ่อนอาชีพหรือบ่อนนอกเทศกาลในเขตอีสานเหนือนั้น จำนวนพระที่เข้าไปในฐานะเจ้าของค่ายบั้งไฟและนักพนันก็มีเป็นจำนวนไม่น้อย คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ 10 ของนักพนันทั้งหมด หรือบ่อนที่มีนักพนันประมาณ 200 คน จะมีพระสงฆ์อยู่ถึง 20 รูป และพระทั้งหมดเป็นพระในเขตอีสานเหนือ

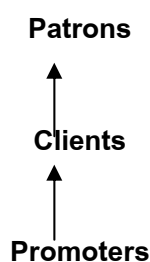
4.5.2 โครงข่ายความสัมพันธ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟ

4.5.2.1 โครงข่ายความสัมพันธ์ของฝ่ายตำรวจ/ฝ่ายปกครอง

โครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟถือเป็นระบบอุปถัมภ์ที่เกิดขึ้นภายใต้ความเหลื่อมต่างทางสังคม โดยเครือข่ายของกลุ่มคนที่มีสังกัดที่ขึ้นต่อกันเป็นชั้นๆ โดยการยึดผู้อุปถัมภ์ (Patrons) ที่เป็นตัวบุคคลและตำแหน่งหน้าที่การให้คุณให้โทษในสายงานของข้าราชการ เช่น ข้าราชการตำรวจในระดับภาค และฝ่ายปกครองในระดับจังหวัด และตำแหน่งหรือระดับชั้นของระบบพรรคการเมือง เช่น นักการเมืองระดับชาติในจังหวัด ที่มีผู้ถูกอุปถัมภ์ (Clients) ได้แก่ ข้าราชการตำรวจในระดับจังหวัดและอำเภอ ข้าราชการปกครองระดับอำเภอ และนักการเมืองท้องถิ่นใน อบต. ซึ่งเป็นไปทั้งในลักษณะที่ Clients ให้กับ Patrons เช่น ข้าราชการตำรวจและข้าราชการฝ่ายปกครอง และในลักษณะที่ Patrons ให้กับ Clients เช่น ฝ่ายการเมือง ซึ่งระบบอุปถัมภ์ทั้งสองกลุ่ม แสดงให้เห็นถึงเครือข่ายทางสังคมที่ต่างกัน โดยฝ่ายตำรวจและฝ่ายปกครองมีอำนาจต่อรองในการให้คุณให้โทษในการปรับยศ ปลด ย้าย โดยมีเป้าหมายร่วมอยู่ที่ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ส่วนระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายการเมืองเป็นไปในลักษณะเกื้อกูลช่วยเหลือกันโดยมีเป้าหมายร่วมที่การได้รับเลือกตั้งจากประชาชนในเขตเลือกตั้ง ซึ่งทั้งสองระบบอุปถัมภ์มีความเป็นกลุ่มและวัฒนธรรมเดียวกัน ทั้งนี้ โดยมีผู้จัด หรือ Promoters เป็นฐานรองรับหรือเป็นฐานตั้งต้นของระบบอุปถัมภ์ของโครงสร้างฝ่ายข้าราชการ ส่วนฐานรองรับของระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายการเมืองมีคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นฐาน โดยมีเป้าหมายเพื่อหวังผลด้านคะแนนเสียงในการเลือกตั้งของกลุ่ม ซึ่งระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายการเมืองอาจมีหลายกลุ่มตามจำนวนของกลุ่มหรือพรรคการเมืองที่มีสิทธิลงสมัครรับเลือกตั้ง ดังแผนภูมิ ดังนี้

โครงสร้างระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายข้าราชการ

(ตำรวจและฝ่ายปกครอง)

ระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายข้าราชการเริ่มต้นจากผู้จัด (Promoters) ต้องนำ “เงินใต้โต๊ะ” เข้าบัญชีธนาคาร ซึ่งเป็นบัญชีเฉพาะการพนันบั้งไฟในเขตของข้าราชการตำรวจชั้นผู้น้อย (Clients) ในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด จากนั้นตำรวจชั้นผู้น้อยทั้งสองระดับก็จัดการถ่ายโอนเงินในบัญชีให้กับผู้บังคับบัญชาในระดับสูงในระดับภาค

โครงสร้างระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายการเมือง

Patrons

Clients

คณะกรรมการหมู่บ้าน

ส่วนระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายการเมืองเริ่มต้นจากที่นักการเมืองระดับชาติในเขตเลือกตั้งและจัดให้มีการพนันบั้งไฟนำเงินมอบให้กับนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ฝ่ายการเมืองในระดับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) โดยเรียกเงินจำนวนนี้ว่า เงินบริจาคสนับสนุนบุญประเพณีบั้งไฟ เพื่อนำเงินดังกล่าวไปมอบให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านที่จัดงาน เพื่อให้ชาวบ้านได้รับรู้ว่า ส.ส. ของตนได้ให้ความสำคัญและสนับสนุนการจัดงานบุญประเพณี และปรากฏว่าในหลายพื้นที่ บรรดาผู้จัด (Promoters) มักอยู่ในสังกัดของนักการเมืองท้องถิ่น

ต้นตอของระบบอุปถัมภ์ของการพนันบั้งไฟเกิดขึ้นเนื่องจากการจัดแข่งขันบั้งไฟไม่มีกฎหมาย ดังจะเห็นได้จากการขออนุญาตไม่ได้ระบุโดยตรงว่า ขออนุญาตในการจัดบั้งไฟ แต่ในทางปฏิบัติมีการเพิ่มเติมในใบขออนุญาตว่า “ดินเป็นชนิดมีควัน” การไม่มีกฎหมายรองรับดังกล่าวยังส่งผลเชื่อมโยงไปถึงการจัดให้มีการพนันบั้งไฟด้วย ซึ่งก็ไม่มีกฎหมายบัญญัติให้มีการอนุญาตด้วยเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งการจัดบั้งไฟและการพนันบั้งไฟ ทุกฝ่ายก็รับรู้ว่าเป็นเรื่องที่ผิดกฎหมาย และต้องขออนุญาต ทั้งนี้ เพราะการจัดบั้งไฟมักเกิดอุบัติเหตุเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนอยู่เนืองๆ และทุกครั้งในการจัดบั้งไฟก็มักมีการเล่นการพนันบั้งไฟตามมา ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงสร้างความมั่นใจและเป็นหลักประกันให้แก่ตนเอง ด้วยการนำเงินหรือผลประโยชน์อันเกิดจากการจัดบั้งไฟและการพนันบั้งไฟไปมอบให้กับผู้มีบารมีทั้งหลาย ที่รู้ว่า ผู้มีบารมีดังกล่าวไม่อาจคุ้มครองได้ตามกฎหมายก็ตาม ดังจะเห็นได้จากการที่บริษัทประกันภัยหลายบริษัท ได้เข้าไปมีบทบาทในการรับความเสี่ยงให้แก่ผู้จัดและคณะกรรมการหมู่บ้าน

ด้วยการรับรู้ระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ไม่อาจคุ้มครองความเสี่ยงได้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดและการพนันบั้งไฟโดยอาชีพ เช่น ผู้จัด (Promoters) จึงพยายามหาช่องทางในอันที่จะให้มีการกฎหมายรองรับในการจัดและการพนันบั้งไฟด้วยการเปิดเป็นบ่อนเสรี หรือนำบ่อนบั้งไฟขึ้นใต้ดิน เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายในระบบอุปถัมภ์ดังกล่าว ขณะที่ระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายตำรวจและฝ่ายปกครองไม่มีแนวคิดในการทำให้บ่อนบั้งไฟเป็นบ่อนบนดินหรือบ่อนเสรี ทั้งนี้ เป็นเพราะถึงบ่อนพนันบั้งไฟอยู่ใต้ดินหรือบนดิน ระบบอุปถัมภ์ดังกล่าวยังได้รับผลประโยชน์อยู่ดี ส่วนระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายการเมืองมีท่าทีต้องการให้เปิดเป็นบ่อนเสรี โดยใช้ฐานของการรวมกันเป็นหนึ่งในอาเซียน (AEC) ในปี พ.ศ. 2558 โดยใช้คำขวัญว่า “บั้งไฟสู่อาเซียน” (สัมภาษณ์. 10 กุมภาพันธ์ 2555) เพียงแต่ยังไม่มั่นใจว่า หากนำเสนอแนวคิดไปจะได้รับการต้อนรับหรือต่อต้านจากมหาชน จึงยังไม่เปิดเผยมากนัก

ความสัมพันธ์ระหว่าง Patrons, Clients และ Promoters ของฝ่ายข้าราชการ โดยเฉพาะตำรวจเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอีสานใต้ ไม่ได้เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันเฉพาะกิจการบั้งไฟเท่านั้น เนื่องจากพื้นฐานของผู้จัดมักเป็นนักพนันไม่เฉพาะบั้งไฟเท่านั้น หากยังเป็นนักพนันระดับเซียนในการพนันหลายประเภท เช่น

ไก่อชน ไฟ ไฮโล ทั้งนี้ การพนันดังกล่าวแล้วแต่จำเป็นต้องมี “ผู้คุมครอง” ทั้งสิ้น ส่วนระบบอุปถัมภ์ของฝ่ายการเมืองนั้น ทั้ง Patrons และ Clients ต่างก็อยู่ในระบบอุปถัมภ์ของโครงสร้างของระบบเลือกตั้งเดิมอยู่แล้ว เพียงแต่ใช้กิจกรรมประเพณีบุญบั้งไฟเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการเลือกตั้งของกลุ่ม โดยการเรียกคะแนนเสียงด้วยการสนับสนุนด้านการเงินแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน ขณะเดียวกันกลุ่มการเมืองอื่นๆ ต่างก็ทำในลักษณะเดียวกัน คือ ให้การสนับสนุนด้านการเงินในการจัดงาน จึงเกิดการแข่งขันกันอยู่ในที่

4.5.2.2 โครงข่ายความสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดกับนักพนัน

นักพนันที่ได้ชื่อว่าเป็นเซียนพนัน ในเขตอีสานเหนือกับผู้จัด มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเดียวกัน เพียงแต่ต่างที่บทบาทหน้าที่เท่านั้น จนอาจถือได้ว่าเป็นคนกลุ่มเดียวกัน สามารถสื่อสารหรือพูดภาษาเดียวกันได้เข้าใจ อีกทั้งจำนวนนักพนันก็มีจำนวนน้อย ระดับ 100-400 คน ทั้งนี้ เป็นเพราะการจัดให้มีการแข่งขันบั้งไฟเพื่อเล่นการพนันในเขตอีสานเหนือมีความถี่สูง จนแทบกล่าวได้ว่ามีทุกวัน เช่น ใน 1 ปี ผู้จัดคนหนึ่งๆ มีวันหยุดเพียง 5-10 วันเท่านั้น ความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่ในแนวระนาบเดียวกัน ไม่มีผู้ใดเป็น Patron และ Client อีกทั้งไม่มีการใช้บาร์มีผู้คุมครอง มีเพียงผลประโยชน์ร่วม คือ ขอให้มีการจัดการแข่งขันและอย่าให้มีตำรวจรบกวน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนผู้จัดและนักพนันเป็นเพียงการร่วมกิจกรรมเดียวกัน มีความไว้วางใจและความคาดหวังว่า ผู้จัด ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ “เรดาร์” จะตัดสินบั้งไฟด้วยความเที่ยงตรง “ไม่มีนอกมีใน” และเพื่อให้ตอบสนองต่อความคาดหวัง เรดาร์จึงจัดตำแหน่งหรือกำหนดเขตในการทำการตัดสินเป็นสัดส่วน ไม่ให้มีเซียนพนันหรือบุคคลอื่นเข้าไปยุ่งย่ามในเขตที่ทีมเรดาร์อยู่ทำหน้าที่ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็มีความเปราะบางยิ่ง หากมีการตัดสินที่ค้านสายตาของเซียนพนัน ก็เป็นอันว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวก็พังทลายลง ส่งผลให้อาชีพเรดาร์ หรืออาชีพผู้จัดล้มเหลวและพังไปด้วย ระดับความสัมพันธ์ระหว่างผู้จัด (เรดาร์) กับนักพนันสามารถวัดได้จาก การที่เรดาร์ประกาศทางเครื่องขยายเสียง เพื่อขอบริจาคจากนักพนันให้ช่วยบริจาคเข้ากองกฐินหรือผ้าป่าฯ ของหมู่บ้าน อันเป็นที่ตั้งของสนามบั้งไฟก็มักมีเซียนพนันบริจาคเป็นอันมาก

ส่วนในเขตอีสานใต้ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดกับนักพนันไม่มีความใกล้ชิดเหมือนในเขตอีสานเหนือ ทั้งนี้ เนื่องจากสนามบั้งไฟในอีสานใต้มีความกว้างใหญ่ และจำนวนผู้คน que เข้าสนามมีเป็นจำนวนมาก อีกทั้งวงเงินพนันที่สูง ได้สร้างความเคร่งเครียดให้แก่นักพนัน บรรยากาศความเป็นกันเองจึงไม่มีเหมือนเขตอีสานเหนือ ส่วนใหญ่นักพนันมักรู้จักผู้จัด หรือ “เรดาร์” จากทางเสียงเครื่องขยายเสียงในสนามเท่านั้น

4.5.2.3 โครงข่ายความสัมพันธ์ในหมู่นักพนัน

พื้นฐานของนักพนันส่วนใหญ่มาจากความชื่นชอบในบั้งไฟ อย่างที่มีคำกล่าวในหมู่นักพนันในทำนองที่ว่า “วันใดไม่ได้กลืนหมี่ (ดินปืน) จะนอนไม่หลับ” หรือ “แค่ได้กลืนหมี่ก็ชื่นใจ” ความสนุกสนานตื่นเต้นจากเสียงบั้งไฟ กลืนดินปืน การทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าของบั้งไฟ ตลอดจนการได้-เสียจากการเล่นพนันได้เป็นเสน่ห์ดึงดูดคนกลุ่มหนึ่งให้อยู่ในสนามตั้งแต่เริ่มแข่งขันตั้งแต่ 13.00 น. จนถึงเวลา 18.00 น. โดยประมาณ โดยไม่หนีออกไปที่อื่น และเป็นอยู่อย่างนั้นเกือบทุกวัน และด้วยจำนวนนักพนันที่น้อย จึงทำให้เกิดความสนิทสนมกันในหมู่นักพนันด้วยกัน และทุกคนแทบจะเคย “จับ” หรือเล่นได้-เสียกันจนครบกันทุกคน

ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันจึงเกิดขึ้นได้ง่าย เช่น การให้อาศัยรถไปสนาม การไปรับ-ส่ง การหยิบยืมเงินเล็กๆ น้อยๆ การขอเงินคืนเมื่อเล่นเสีย หรือแม้แต่การพูดจาหยอกล้อเล่นหัวระหว่างการแทงพนัน เป็นต้น ความสัมพันธ์ในหมู่นักพนันบั้งไฟอาจอนุมานได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์ร่วมกัน คือ ขอให้ได้เล่นการพนันโดยไม่ถูกรบกวน

4.6 ผลกระทบจากการพนันบั้งไฟ

คำพูดที่ว่า “ไม่มีใครร่ำรวยจากการพนัน” ยังคงเป็นสัจพจน์ที่ใช้ได้กับการพนันบั้งไฟ เนื่องจากการพนันบั้งไฟได้เกิดผลกระทบต่อนักพนันในหลายๆ ด้าน จนที่สุดก็สิ้นเนื้อประดาตัว นอกจากนี้ ผลกระทบจากการพนันบั้งไฟยังส่งผลต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวม ซึ่งเกิดผลกระทบ 2 ด้านพร้อมๆ กัน คือ ผลกระทบทางภาวีสัย (Objective) และผลกระทบทางอัตวิสัย (Subjective) แต่อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจากการพนันบั้งไฟที่เกิดขึ้นทั้งสองด้านก็ยังเป็นเหมือนเหรียญที่มีอยู่ 2 ด้าน กล่าวคือ ในผลกระทบที่เกิดขึ้นหากพิจารณาให้ดียังเป็นที่ตั้งผลกระทบในทางบวก และผลกระทบในทางลบ ดังนี้

4.6.1 ผลกระทบทางภาวีสัย

ได้แก่ผลกระทบจากการพนันบั้งไฟที่เกิดขึ้นต่อสังคม วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม โดยเกิดเป็นผลกระทบขึ้นมี 2 ทาง ได้แก่ 1) ผลกระทบทางภาวีสัยทางตรง และ 2) ผลกระทบทางภาวีสัยทางอ้อม ดังนี้

4.6.1.1 ผลกระทบทางภาวีสัยทางตรง

ผลกระทบจากการพนันบั้งไฟที่เกิดกับสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมในทางตรง ยังเกิดขึ้นได้อีก 2 ด้าน ได้แก่ ด้านบวก และด้านลบ

(1) ผลกระทบทางภาวีสัยทางตรงด้านบวก

การระดมทุน

การพนันบั้งไฟเป็นช่องทางหนึ่งสำหรับการระดมทุนในการพัฒนาชุมชน เช่น การสร้างวัด ถาวรวัตถุ สร้างโรงเรียน ซึ่งตามประเพณีอีสาน การระดมทุนเพื่อให้มีการปรับปรุงและพัฒนาชุมชน และทำนุบำรุงศาสนามีเพียงการระดมทุนจากบุญกฐินและผ้าป่า เท่านั้น

กระตุ้นให้มีนักประดิษฐ์

การจัดแข่งขันบั้งไฟที่มีอยู่เป็นอันมากและต่อเนื่อง ได้กระตุ้นให้มีผู้ประดิษฐ์บั้งไฟเพื่อทำการแข่งขันเพิ่มจำนวนขึ้นเป็นเงาตามตัว กอปรกับมีการพัฒนาด้านเทคนิคการผลิตที่ง่ายและสะดวกมากขึ้น จึงทำให้เกิดค่ายบั้งไฟเป็นอันมาก

(2) ผลกระทบทางภาวีสัยทางตรงด้านลบ

แหล่งอบายมุข

การพนันบั้งไฟ ทั้งบ่อนบุญและบ่อนนอกเทศกาล มักเกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจาก “การเบียดพนัน” ซึ่งมีขึ้นอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะบ่อนทางอีสานใต้ เนื่องจากมีเงินเอาพนันเป็นจำนวนมาก โดยเจ้าของโต๊ะที่เหมาช่วง หรือเขียนยัง เป็นฝ่าย “เบียด” หรือไม่ยอมจ่ายเมื่อเขียนไล่แทงพนันถูก

จึงเกิดเหตุร้ายต่าง ๆ ขึ้น ตั้งแต่การทะเลาะวิวาทชกต่อย กระทั่ง ไล่สังหารกันด้วยอาวุธปืนภายในสนามบั้งไฟ (สัมภาษณ์. 17 มีนาคม 2555)

4.6.1.2 ผลกระทบทางภววิสัยทางอ้อม

ผลกระทบจากการพนันบั้งไฟที่เกิดขึ้นกับสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมในทางอ้อม ยังเกิดขึ้นใน 2 ด้าน ได้แก่ ด้านบวก และด้านลบ ดังนี้

(1) ผลกระทบทางภววิสัยทางอ้อมด้านบวก

การสืบทอดประเพณี

แม้การพนันบั้งไฟ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบที่แอบแฝงการพนันเช่นในปัจจุบัน แต่ในอีกทางหนึ่ง การพนันบั้งไฟก็เป็นเหมือนการต่อลมหายใจให้กับประเพณีของอีสาน การเหลียวแล ด้วยการเหลียวแลเพื่อจัดประเพณีบุญบั้งไฟ ได้ทำให้ชุมชนอีสานยังมีการสืบทอดและรักษาประเพณีบุญบั้งไฟไว้ได้ ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้านเล็กหรือใหญ่ ก็สามารถจัดบุญบั้งไฟได้ แม้ว่าจะเป็นเพียงรูปแบบก็ตาม

(2) ผลกระทบทางภววิสัยทางอ้อมด้านลบ

บ่มเพาะนักพนันหน้าใหม่

การพนันบั้งไฟที่มีจำนวนสนามและจำนวนบั้งไฟมากขึ้น ทำให้เกิดนักพนันหน้าใหม่เข้าสู่การพนันบั้งไฟ กลุ่มนักพนันหน้าใหม่ที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเยาวชน ในกลุ่มแม่บ้านมักเริ่มด้วยการ “หาค่ากับข้าว” คือ เล่นด้วยเงินจำนวนน้อย และเล่นที่สนามใกล้บ้านก่อน จากนั้นก็ขยายรัศมีไปสู่สนามที่ไกลออกไป ส่วนเยาวชน แม้จะเป็นกลุ่มที่ไม่มีรายได้ เพราะยังไม่ได้ประกอบอาชีพ แต่เยาวชนก็ถูกดึงให้เข้าสู่วงจรพนันบั้งไฟไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ส่วนใหญ่มักถูกค่ายบั้งไฟชักชวนให้เป็นแรงงานในการผลิตบั้งไฟ เนื่องจากเยาวชนมีแรงกายและความคล่องแคล่ว ซึ่งในที่สุด ก็เป็นการนำเยาวชนเข้าสู่สนามบั้งไฟที่มีการพนัน ทั้งนี้ เพราะเป็นการสร้างความคุ้นเคยและฝึกหัดให้เล่นการพนันบั้งไฟ ในที่สุด เยาวชนกลุ่มนี้ก็เป็นกลุ่มที่มีโอกาสที่จะเป็นนักพนันบั้งไฟในอนาคต (สัมภาษณ์. 17 มีนาคม 2555)

ปัญหาทางเศรษฐกิจ

สนามบั้งไฟในขณะแข่งขันมักพลุกพล่านด้วยผู้คนจำนวนมาก ขณะเดียวกัน นักพนันบั้งไฟต้องใช้เงินสด โดยนักพนันมักถือธนบัตรออกเดิน “จับ” หาคู่พนันอย่างโจ่งแจ้ง การสะพัดของธนบัตร โดยเฉพาะธนบัตรฉบับละ 1,000 บาท จึงเป็นช่องทางสำหรับมิจฉาชีพ หรือกลุ่มปลอมแปลงธนบัตร นำธนบัตรปลอมออกจำหน่าย โดยการนำธนบัตรปลอมเข้าเล่นการพนัน ดังนั้น ทุกครั้งของการได้-เสียก็เท่ากับเป็นการแพร่กระจายของธนบัตรปลอมไปพร้อมกัน (สัมภาษณ์. 17 มีนาคม 2555)

ต้นเหตุของปัญหาสังคม

ปัญหาการขายตัว

การขายตัวอันเนื่องมาจากการพนันบั้งไฟมีอยู่ 2 แบบ คือ

1) การขายตัวของเชียนพนันหญิงที่หมดตัว ยอมขายตัวเพื่อใช้หนี้พนัน โดยใช้สถานที่ทั้งทุ่งนา ป่าละเมาะ และรีสอร์ท ซึ่งใกล้ๆ กับสนามบั้งไฟก็มีรีสอร์ทแทบทุกสนาม

2) การขายตัวของหญิงให้บริการ ในสนามบั้งไฟบางแห่ง โดยเฉพาะทางอีสานใต้มักมีหญิงให้บริการเข้าสนามเพื่อขายบริการกับนักพนัน

ปัญหาการฆ่าตัวตาย

เมื่อแก้ไขปัญหานี้สืบจากการพนันบั้งไฟไม่ตก เนื่องจากหนี้พนันบั้งไฟมักเป็นจำนวนเงินที่สูง นักพนันจึงเลือกวิธีหนีหนี้ด้วยการฆ่าตัวตาย ส่วนใหญ่ใช้วิธีผูกคอตาย (ประชุมกลุ่มย่อย. 16 พฤษภาคม 2555)

ปัญหาความเสื่อมทางวัฒนธรรม

1) ชาวบ้านเกิดความเบื่อหน่าย

เมื่องานบุญกลายเป็นการพนันและมีมากกว่าทศวรรษแล้ว ทำให้ประชาชนทั่วไปที่ไม่มีส่วนในการเล่นการพนัน หรือเป็นผู้ใฝ่ในธรรม และผู้ที่รักในวัฒนธรรม ทำให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ ซึ่งเป็นคนหนุ่มมากเกิดความเบื่อหน่าย รู้สึกว่าการทำบุญบั้งไฟกลับกลายเป็นการทำลายประเพณี ตลอดจนเกิดความเสื่อมศรัทธาในพระสงฆ์ ผู้ที่ควรตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัยและมีความเป็นอยู่อย่างสมณะ กลับนำเงินที่ได้จากความศรัทธาไปเล่นการพนัน ขณะเดียวกัน เมื่องานบุญบั้งไฟได้ถูกครอบงำและบริหารจัดการโดยกลุ่มผู้จัดและนักการพนัน ชาวชุมชนที่เคยมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดงานอย่างสำคัญในฐานะเจ้าภาพ ก็ถูกกีดกันให้เป็นเพียงผู้ชม หรือเป็น “คนนอก” ในหมู่บ้านของตนเอง

สร้างทัศนคติเห็นแก่เงินแก่ชุมชน

การจัดงานบุญบั้งไฟโดยการมอบให้กับผู้จัดเข้าจัดการ แสดงให้เห็นว่า การจัดงานบุญมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีรายได้เข้าวัดหรือเข้าชุมชน เป็นการให้ความสำคัญของเงินมากกว่าการแสดงออกถึงร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน หรือใช้บุญประเพณีเป็นเครื่องมือในการสร้างความรักสามัคคีของคนในชุมชน ในที่สุดก็กลายเป็นความเคยชิน และก่อค่านิยมขึ้นในใจของประชาชนชาวอีสาน ซึ่งเป็นค่านิยมที่ให้การยอมรับผู้ที่นำเงินมาให้ โดยไม่รับรู้ว่าเงินนั้นได้มาโดยวิธีการใด ทุจริตหรือสุจริต หรือแม้จะรู้ทั้งรู้ว่าเงินนั้นได้มาในทางมิชอบ แต่ก็ยังยอมรับ และค่านิยมนี้ยังส่งผลต่อทัศนคติในทางการเมืองในยุคปัจจุบันของคนอีสาน ที่นิยมพรรคการเมืองที่ใช้นโยบายประชานิยม โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว หรือยอมรับการคอร์รัปชัน ถ้าผู้ทุจริตนำเงินที่ทุจริตมาแบ่งให้

ปัญหายาเสพติด

สนามพนันบั้งไฟหลายสนามโดยเฉพาะสนามในอีสานใต้ ได้กลายเป็นตลาดรับ-ส่งยาเสพติด หรือเป็นแหล่งนัดพบของผู้ค้ายาเสพติด โดยคนในกระบวนการค้ายาเสพติดฉวยโอกาสที่มีคนหนุ่มมากภายในสนาม ทำการรับ-ส่งของกัน โดยไม่เป็นที่ผิดสังเกต ซึ่งผู้ค้ายาส่วนใหญ่มักเป็นตำรวจ (สัมภาษณ์. 26 ธันวาคม 2554)

4.6.2 ผลกระทบทางอ้อม

ได้แก่ผลกระทบจากการพนันบั้งไฟที่เกิดขึ้นต่อทั้งตัวนักพนันเองและครอบครัว โดยเกิดเป็นผลกระทบขึ้น 2 ทาง ได้แก่ 1) ผลกระทบทางอ้อมทางตรง และ 2) ผลกระทบทางอ้อมทางอ้อม ดังนี้

4.6.2.1 ผลกระทบทางอ้อมทางตรง

ผลกระทบจากการพ่นบั้งไฟที่เกิดขึ้นกับทั้งตัวนักพ่นเองและครอบครัวในทางตรง ยังเกิดขึ้นใน 2 ด้าน ได้แก่ ด้านบวก และด้านลบ ดังนี้

(1) ผลกระทบทางอ้อมทางตรงด้านบวก

การส่งเสริมการคิดค้นนวัตกรรม

การพ่นบั้งไฟเป็นเครื่องกระตุ้นให้มีการคิดค้นนวัตกรรมเพื่อการเอาชนะ ด้วยการทำให้บั้งไฟสามารถอยู่บนท้องฟ้า โดยใช้เวลาได้มากที่สุด จึงมีช่างบั้งไฟที่คิดค้นวิธีการ วัสดุ อุปกรณ์ที่สามารถทำให้บั้งไฟใช้เวลาได้มากกว่าที่เป็นอยู่ จนมีการพัฒนาและต่อยอดเป็นลำดับ ทำให้บั้งไฟใช้เวลาได้มากกว่าในอดีตหลายเท่าตัว

สร้างอาชีพ

การพ่นบั้งไฟเป็นการสร้างสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1) เจ้าของค่ายบั้งไฟ
- 2) ผู้ประกอบการผลิต/นำเข้าวัสดุในการทำบั้งไฟ เช่น ธุรกิจท่อประปา ธุรกิจนำเข้าดินประสิว ปุ๋ย ไปแตสเซียม
- 3) กลุ่มที่ประดิษฐ์อุปกรณ์ในการทำบั้งไฟ กลุ่มธุรกิจโรงกลึงสร้างบล็อกบั้งไฟ กลุ่มจัดหาไม้ไผ่สำหรับทำหาง กลุ่มประดิษฐ์ไม้และเหล็กสำหรับแยงรูปบั้งไฟ กลุ่มธุรกิจกาบ เทปกาว
- 4) กลุ่มแม่ค้าพ่อค้ารายย่อย เช่น ร้านอาหาร เครื่องดื่ม และธุรกิจน้ำแข็ง

(2) ผลกระทบทางอ้อมทางตรงด้านลบ

ปัญหาหนี้สินจากการจำหน่ายทรัพย์สิน

ในสนามบั้งไฟในอีสานใต้ มีการตั้งโต๊ะเพื่อรับจำหน่ายทรัพย์สินจากนักพ่น และนักพ่นนั้นก็เตรียมพร้อมสำหรับการจำหน่ายทรัพย์สิน ด้วยการนำเอกสารกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินติดตัวไปด้วย ทั้งโฉนดที่ดิน ทะเบียนรถยนต์ และทะเบียนรถจักรยานยนต์ ซึ่งการจำหน่ายชาวอีสานเรียกว่า “จำ” สำหรับการจำหน่ายรถยนต์ และจักรยานยนต์ เรียกว่า “จำจอด” หมายถึง การจำหน่ายที่เจ้าของทรัพย์สินต้องนำเอาทะเบียนรถ พร้อมกุญแจมอบให้แก่ผู้รับจำนำ และผู้จำนำไม่สามารถนำรถกลับบ้านได้ ต้องจอดรอไว้กับผู้รับจำนำจนกว่าจะมีเงินไถ่จำนำ และด้วยการรับจำนำกันในสนามบั้งไฟดังกล่าว ได้ทำให้ปัญหาหนี้สินมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการจำหน่ายรถจักรยานยนต์ เมื่อผู้จำนำๆ รถกับผู้รับจำนำแล้ว ไม่มีเงินไถ่จำนำ ก็ไปแจ้งความกับเจ้าหน้าที่ตำรวจว่ารถหาย การจับกุมกลุ่มโจรกรรมรถข้ามพรมแดนไทย-ลาว ที่อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ปรากฏว่ามีรถจักรยานยนต์ทะเบียนศรีสะเกษ 10 คัน ซึ่งเชื่อว่าเป็นรถที่มีการจำหน่ายกันในสนามบั้งไฟ (สัมภาษณ์. 4 มีนาคม 2555) เป็นต้น

ปัญหาหนี้สิน

- 1) ปัญหาหนี้สินจากการกู้ยืม

การพนันบั้งไฟเป็นการพนันที่ต้องใช้เงินพนันจำนวนที่สูงสำหรับระดับรายได้ของชาวอีสานทั่วไป ทำให้เงินที่เตรียมเข้าสนามไม่เพียงพอสำหรับเล่นพนัน หรือที่เรียกว่า สายป่านไม่ยาวพอ กอปรกับในสนามมีนายทุนเงินกู้ที่พร้อมจะให้กู้ยืม จึงมีการกู้ยืม และนำมาซึ่งปัญหาหนี้สินในที่สุด ดังกรณี จังหวัดศรีสะเกษ 1 ใน 3 จังหวัดในอีสานใต้ที่มีการเล่นการพนันบั้งไฟสูงสุด มีคดีในกรมบังคับคดีที่เป็นหนี้จากการเล่นพนันบั้งไฟประมาณ 20 ราย วงเงินตั้งแต่ 60,000-200,000 บาท และเป็นหนี้ของเจ้าหน้าที่รายเดียวกัน คือ นายทุนในอำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ แต่ในบันทึกมักอ้างมูลหนี้ว่าเป็นหนี้จากการลงทุนทางการเกษตร เป็นต้น (สัมภาษณ์. 4 มีนาคม 2555)

4.6.2.2 ผลกระทบทางอติวิสัยทางอ้อม

ผลกระทบจากการพนันบั้งไฟที่เกิดขึ้นกับทั้งตัวนักพนันเองและครอบครัวในทางอ้อม ยังเกิดขึ้นใน 2 ด้าน ได้แก่ ด้านบวก และด้านลบ ดังนี้

(1) ผลกระทบทางอติวิสัยทางอ้อมด้านบวก

สันติภาพ-สร้างเครือข่าย

ในหมู่นักการพนันบั้งไฟมักได้แก่ผู้ที่ชื่นชอบบั้งไฟเป็นพื้นฐานทั้งสิ้น ถึงกับกล่าวกันในหมู่นักพนันว่า “แค่ได้กลิ่นหม้อ (ดินปืน) ก็ชื่นใจ” การได้ชมบั้งไฟและได้เล่นพนัน “ติดปลายนม” ทำให้นักพนันเกิดความสุขใจ ขณะเดียวกัน นักพนันก็ได้อยู่ในหมู่นักที่คุ้นเคย คือนักพนันด้วยกัน ซึ่งเป็นคนหน้าเก่าๆ และคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม ซึ่งอาจมีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในด้านอื่นๆ ในอนาคต ทั้งช่วยเหลือกันด้านการประดิษฐ์บั้งไฟและด้านการดำเนินชีวิต

(2) ผลกระทบทางอติวิสัยทางอ้อมด้านลบ

ปัญหาครอบครัว

1) ในกรณีสามี-ภรรยาที่เป็นนักพนันด้วยกัน เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียพนัน ก็จะหยิบยืมเงินจากอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้ง และมีการหย่าร้างกันในที่สุด

2) ในสามีเป็นนักพนันแต่ภรรยาไม่เล่นการพนัน สามีเสียพนัน แต่ไม่กล้าบอกภรรยา เมื่อมีการทวงหนี้ ก็ให้ผู้ติดตามหนี้สินไปจู่โจมว่าที่ภรรยา กำลังเลี้ยงอยู่กลางทุ่งนา ภรรยาต้องหวั่นเกรงต้องตักน้ำให้วัวและเชือกผูกวัวกลับบ้าน ในที่สุด ก็หย่าร้างกัน

3) สามีเป็นกรรมการวัด เป็นผู้ถือเงินของวัด นำเอาเงินไปเล่นพนันบั้งไฟ แล้วเสียพนัน จนต้องขายที่นาใช้หนี้วัด จนชาวบ้านพูดกันว่า “บั้งไฟตกใส่ना ไหม้ทั้งที่นาและโหนด” ในที่สุดสามี-ภรรยาทั้งคู่ดังกล่าวก็ต้องหย่าร้างกัน (สัมภาษณ์. 4 มีนาคม 2555)

อย่างไรก็ตาม แม้ผลกระทบของการพนันบั้งไฟจะมีผลกระทบที่เป็นไปในทางบวกอยู่บ้าง แต่หากคำนึงถึงความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สิ่งที่ดีและมีคุณธรรมแล้ว จะเห็นได้ว่า ผลแห่งผลกระทบในทางบวกไม่ได้นำไปสู่ความสุขสงบของสังคม และห่างไกลจากการพันทุข์ตามหลักพุทธศาสนาที่บุญประเพณี บั้งไฟใช้เป็นฐานอ้างอิง ทั้งนี้ เนื่องจากเป้าหมาย (Ends) จะต้องสอดคล้องกับมรรควิธี (Means) (ชมรมพัฒนา

สังคม. 2534 : 75-76) ในเมื่อมรรควิธีไม่ถูกต้องด้วยหลักการทางพุทธศาสนาเนื่องจากการพินิจไฟคือ
อบายมุขอย่างหนึ่ง การที่จะก้าวให้ถึงซึ่งเป้าหมายตามหลักการทางพุทธศาสนาย่อมไม่มีทางเป็นไปได้

บทที่ 5

บทสรุป

1.บทสรุป

การวิจัยเรื่อง “โครงการ การศึกษาเรื่องสถานการณ์ พฤติกรรม และผลกระทบการพนันในประเทศไทย กรณีศึกษาการพนันในประเพณีบุญบั้งไฟ” ให้ความสำคัญ ในมิติทางเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม มีวัตถุประสงค์ ศึกษาวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และกระบวนการเล่นพนัน ของบุญบั้งไฟ ศึกษาต้นทุนและรายได้ของผู้จัด ประเมินการวงเงินพนัน รวมถึงผลกระทบที่เกิดจากการเล่นพนัน และการวิเคราะห์โครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟ รวมทั้งจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายต่อการจัดการการพนันบั้งไฟ

การวิจัยนี้ มีพื้นที่ศึกษาเป็น 2 เขต พื้นที่แรกอยู่ทางอีสานใต้ มีศูนย์กลางของการศึกษาอยู่ที่จังหวัดศรีสะเกษ และอีกพื้นที่หนึ่งอยู่ทางอีสานเหนือ มีศูนย์กลางของการศึกษาอยู่ที่จังหวัดอุดรธานี

ซึ่งมีวิธีการศึกษา โดย การเก็บข้อมูลจากเอกสาร การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม การเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) การใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ในพื้นที่ที่จัดให้เป็นบ่อนบั้งไฟขนาดเล็ก บ่อนบั้งไฟขนาดใหญ่ มีระยะเวลา 8 เดือน ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2554 ถึงเดือน มิถุนายน 2555

ผลการศึกษาพบว่า บุญบั้งไฟ มีที่มาจากกรอบทางจารีตประเพณีของชาวอีสานที่ยึดถือตามระบบฮีต 12 คอง 14 ซึ่งเป็นกุศโลบายที่ทำให้คนในชุมชนได้ก่อปรกักร่วมกันในทุกเดือนในรอบ 1 ปี ซึ่งในเดือน 6 ได้จัดให้มีบุญเดือน 6 หรือบุญบั้งไฟ เพื่อบูชาพระยาแถน โดยเชื่อว่าพระยาแถนเป็นผู้ที่สามารถบันดาลฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล แต่แก่นแท้ หรือหลักของการทำบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือน 6 คือ การทำบุญวันวิสาขบูชาในวันเพ็ญเดือน 6 อันเป็นวันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า

บั้งไฟในยุคต้นๆ ตัวบั้งไฟทำจากกระบอกไม้ไผ่ ปัจจุบันใช้เลาบั้งไฟทำจากท่อพีวีซี หรือพลาสติก ทำให้กระบวนการผลิตพัฒนาควบคู่ไปด้วย เช่น กระบวนการบรรจุดินปืนเข้าในกระบอกหรือเลาบั้งไฟ การบดอัดและบรรจุดินปืนด้วยแรงไฮดรอลิก ด้านฐานจุดเปลี่ยนจากฐานไม้ เรียกว่า ค้างบั้งไฟ หรือฮ้าน (ร้าน) บั้งมาเป็นฐานเหล็ก เรียกว่า “ฐานจุดบั้งไฟ” ฐานจุดบั้งไฟมักมีทั้งสองประเภทควบคู่กัน โดยค้างบั้งไฟใช้จุดบั้งไฟใหญ่ ส่วนฐานจุดมีไว้สำหรับจุดบั้งไฟเล็กซึ่งสามารถจุดพร้อมกันทีเดียวได้นับสิบบั้ง ทั้งนี้ เพื่อให้เอื้อให้การพนันบั้งไฟทำได้มากและถี่ขึ้น

บั้งไฟที่ใช้เล่นในปัจจุบัน จำแนกได้ 3 ประเภท บั้งไฟเล็ก บั้งไฟใหญ่ เรียกว่า บั้งไฟหมื่น และ บั้งไฟแสน และ บั้งไฟพิเศษ เรียกว่า บั้งไฟล้าน และบั้งไฟก๊อ (สิบล้าน)

การแข่งขันบั้งไฟไม่มีในกฎหมาย ในทางปฏิบัติ หมู่บ้านที่จัดงานบุญบั้งไฟ และเป็นสนามแข่งขันบั้งไฟ ต้องทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อนำผลการประชาคมให้คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือผู้จัด หรือผู้รับเหมาจัดงาน ใช้ประกอบในการขออนุญาตต่อฝ่ายปกครองและตำรวจ

การเล่นการพนันบั้งไฟ ปัจจุบันกติกาการพนันบั้งไฟ ใช้เกณฑ์การตัดสินใช้ระยะเวลาที่บั้งไฟลอยอยู่ในอากาศเป็นเกณฑ์ เชียนบั้งไฟเริ่มการเดิมพันได้-เสียด้วยการ “เปิดเวลาหน้าฐาน” ถูกกำหนดโดยผู้จัด ซึ่งได้ตกลงกับเชียนพนันที่เรียกว่า “เชียนยั้ง”

เงินที่เล่นพนันไม่มีการต่อรองเพื่อลดหรือเพิ่มจำนวนเงิน ทั้งเชียนยั้งและเชียนไล่จะลงเงินพนันในจำนวนที่เท่ากัน เช่น เชียนยั้งตั้งราคา 90 เงินพนัน 10,000 บาท ถ้าเชียนไล่จะเล่นพนันด้วยก็ต้องนำเงิน 10,000 บาทไปมอบให้เชียนยั้งเป็นผู้รักษา ถ้าบั้งไฟ “ผ่าน” หมายถึง ทำเวลาได้เกิน 290 วินาที เชียนยั้งก็ต้องจ่ายให้เชียนไล่ 20,000 บาท (รวมกับเงินพนันที่เชียนยั้งถือไว้) ,u

การจัดให้มีการพนันบั้งไฟ มีอยู่ 2 แบบ ได้แก่ บ่อนบุญ หรือบ่อนในเทศกาล และ บ่อนอาชีพ หรือบ่อนนอกเทศกาล โดย ผู้จัด หรือ โปรโมเตอร์ ในการจัดให้มีการพนันบั้งไฟ มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ ผู้จัดประเภทบุคคลภายนอกที่เข้าไปเหมาบุญ และผู้จัดที่เป็นบุคคลภายในในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้าน

ด้านต้นทุนและรายได้ในการดำเนินการตามประเภทของผู้จัด ตามประเภทของบ่อน และตามเขตพื้นที่ พบว่า ต้นทุนสำหรับผู้จัดระดับหมู่บ้านหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน มักมีภาระต้นทุนต้องใช้จ่ายในด้านพิธีกรรมและมหรสพเพิ่มเข้าเป็นต้นทุน และการจ้างทีมเรดาร์ การตั้งรางวัลในการแข่งขัน ในการจัดเพื่อฟื้นฟูประเพณีมีต้นทุนการสนับสนุนหมู่บ้านให้จัดหาบั้งไฟด้วย ต้นทุนที่ผู้จัดประเภทผู้รับเหมาบุญที่ต้องจ่าย โดยไม่อาจผิดผ่อนหรือขอลดได้ คือ การจ่ายใต้โต๊ะ เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ เจ้าหน้าที่ระดับสูงกว่าระดับอำเภอ

ด้านรายได้ของผู้จัดในเขตอีสานใต้มีความแตกต่างจากรายได้ของผู้จัดเขตอีสานเหนือ เนื่องจากเป็นสนามใหญ่กว่า คือ มีพื้นที่กว้างขวาง มีนักพนันจำนวนมาก และนักพนันเล่นพนันด้วยจำนวนเงินที่มากกว่า

ส่วนประมาณการวงเงินพนันพบว่า ประมาณการวงเงินพนันบั้งไฟ ในภาคอีสานในรอบ 1 ปีรวม ทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ มีประมาณการวงเงินพนันในจำนวน 56,529,400,000 ล้านบาท แยกเป็น อีสานเหนือ ในรอบ 1 ปี มีเงินหมุนเวียนประมาณ 14,409,500,000 ล้านบาท หากแยกเป็นมีการเล่นในเทศกาล (เมษายน – กรกฎาคม) ประมาณ 122 วัน มีวงเงินพนันประมาณ 7,515,200,000 บาท นอกเทศกาล ประมาณ 227 วัน วงเงินพนันประมาณ 6,832,700,000.00 บาท

และอีสานใต้ในรอบปีมีสนามเล่นในระหว่างเดือนเมษายน ถึง กรกฎาคม ประมาณ 122 วัน มีประมาณการวงเงินพนันประมาณ 42,181,500,000 บาทต่อปี

ผลกระทบที่เกิดขึ้นมีทั้งด้านบวกและด้านลบ กล่าวคือ ผลกระทบทางบวก เกิดการสร้างอาชีพ และรายได้ให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น เจ้าของค่ายบั้งไฟ กลุ่มที่ประดิษฐ์อุปกรณ์ในการทำบั้งไฟ กลุ่มธุรกิจโรงกลึงสร้างบล็อกบั้งไฟ กลุ่มจัดหาไม้ไผ่สำหรับทำหาง กลุ่มประดิษฐ์ไม้และเหล็กสำหรับแยงรูปบั้งไฟ กลุ่มธุรกิจทอ เทปพัน กลุ่มแม่ค้าพ่อค้ารายย่อย เช่น ร้านอาหาร เครื่องดื่ม และธุรกิจน้ำแข็ง ตลอดจน เป็นช่องทางหนึ่งสำหรับการระดมทุนในการพัฒนาชุมชน เช่น การสร้างวัด ถาวรวัตถุ สร้างโรงเรียน ยังเป็นการสืบทอดประเพณี และการพนันบั้งไฟเป็นเครื่องกระตุ้นให้มีการคิดค้นนวัตกรรมเพื่อการเอาชนะด้วยการทำให้บั้งไฟสามารถอยู่บนท้องฟ้า โดยใช้เวลาได้มากที่สุด

ส่วนผลกระทบทางลบ ทำให้เกิด แห้งอบายมุข ทำให้เกิดนักพนันหน้าใหม่ เกิดปัญหาหนี้สิน ปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นช่องทางสำหรับมิจฉาชีพ หรือกลุ่มปลอมแปลงธนบัตร โดยการนำธนบัตรปลอมเข้า

เล่นการพนัน เป็น ต้นเหตุของปัญหาสังคม เช่น ปัญหาครอบครัว ในกรณีสามี-ภรรยาที่เป็นนักพนันด้วยกัน เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียพนัน ก็จะหยิบยืมเงินจากอีกฝ่ายหนึ่ง แล้วนำไปสู่การทะเลาะเบาะแว้ง และมีการหย่าร้างกันในที่สุด ปัญหาการขายตัว ซึ่งการขายตัว มี 2 แบบ คือ การขายตัวของเซียนพนันหญิงที่หมดตัว ยอมขายตัวเพื่อใช้หนี้พนัน และ การขายตัวของหญิงให้บริการ ในสนามบั้งไฟบางแห่ง โดยเฉพาะทางอีสาน ได้มักมีหญิงให้บริการเข้าสนามเพื่อขายบริการกับนักพนัน

นอกจากนี้ยังเกิดปัญหาความเสื่อมทางวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนทั่วไป รู้สึกว่าการทำบุญบั้งไฟกลายเป็นการทำลายประเพณี ตลอดจน เกิดความเสื่อมศรัทธาในพระสงฆ์ สร้างทัศนคติเห็นแก่เงินแก่ชุมชน การจัดงานบุญบั้งไฟโดยการมอบให้กับผู้จัดเข้าจัดการ แสดงให้เห็นว่า การจัดงานบุญมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีรายได้เข้าวัดหรือเข้าชุมชน เป็นการให้ความสำคัญของเงินมากกว่าการร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน หรือใช้บุญประเพณีเป็นเครื่องมือในการสร้างความรักสามัคคีของคนในชุมชน มีปัญหายาเสพติด สนามแข่งบั้งไฟ กลายเป็นตลาดรับ-ส่งยาเสพติด เป็นแหล่งนัดพบของผู้ค้ายาเสพติด โดยฉวยโอกาสที่มีคนหมู่มาก รับ-ส่งของกัน โดยไม่มีใครสังเกตเห็น

ส่วนโครงข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นพนันบั้งไฟ พบว่า การเล่นพนันบั้งไฟมีผู้เกี่ยวข้องหลากหลาย เช่น ชาวบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน พระ ที่มั่งเจ้าน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาต นักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งมีความสัมพันธ์ในเชิงระบบอุปถัมภ์ เห็นได้จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้จัดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้อาจให้คุณให้โทษในการจัดให้มีการเล่นการพนัน

ทั้งนี้ เนื่องจากการจุดบั้งไฟไม่มีบทบัญญัติในกฎหมาย แต่มีการนำกฎหมายอื่นมาใช้บังคับโดยอนุโลม โดยระบุไว้ในเอกสารการขออนุญาตเพียงว่า “ดินปืนชนิดมีควัน” และเนื้อหาในใบอนุญาตที่ออกโดยสถานีตำรวจระดับอำเภอ ได้กำหนดหน้าที่ในการแจ้งแก่ ศูนย์ควบคุมการบิน ให้เป็นหน้าที่ของผู้ขออนุญาต โดยอำนวยความสะดวกเพียงระบุหมายเลขโทรศัพท์ไว้ในท้ายหนังสือเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติ ไม่ว่าการจัดให้มีการพนันบั้งไฟแบบในเทศกาลหรือนอกเทศกาลล้วนแล้วต้องจ่ายเงินให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งสิ้น โดยแบ่งเงินออกเป็น 3 ส่วน ส่วนที่ 1 ให้แก่ฝ่ายตำรวจ ส่วนที่ 2 ให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง (ปลัดอาวุโส) และส่วนที่ 3 ต้องจ่ายให้แก่เจ้าหน้าที่ระดับสูงในส่วนกลาง

หรือนักการเมืองท้องถิ่นที่สนับสนุนการจัดบั้งไฟในรูปของการสนับสนุนกิจกรรมงานบุญ ถือว่าเป็นการช่วยทำนุบำรุงพระศาสนา และส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งผู้ที่เป็นผู้แทนของประชาชนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างสำคัญ เพราะหากนักการเมืองไม่เข้าร่วมกิจกรรมแล้ว ประชาชนในเขตเลือกตั้งก็จะถือว่าผู้แทนของตนไม่สนใจงานกุศลของพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลถึงคะแนนเสียงในการเลือกตั้ง เป็นต้น

2 การฟื้นฟูวัฒนธรรมสุพนันบั้งไฟ

มีข้อเท็จจริงอยู่ข้อหนึ่ง คือ จำนวนนักพนันมีจำนวนน้อยกว่าประชาชนทั่วไป ดังนั้น จึงเกิดความรู้สึกของประชาชนผู้ที่ไม่ได้เล่นพนันบั้งไฟ คือ ต้องการรื้อฟื้นหรือฟื้นฟูประเพณีบุญบั้งไฟแบบที่เคยทำมาในอดีต ซึ่งใช้บุญบั้งไฟเป็นเครื่องมือเพื่อให้คนในชุมชนได้พบกัน ทำงานร่วมกัน และเกิดความรักสามัคคีกัน อันเป็นวัตถุประสงค์ที่อยู่เบื้องหลังของพิธีกรรมของฮีต 12 คอง 14 ส่งผลให้บ้านเมืองของอีสานเกิดความสงบร่มเย็น

มีความพยายามดำเนินการเพื่อให้การจัดงานบุญบั้งไฟให้เป็นไปตามประเพณีในหลายพื้นที่ เช่น ที่อำเภอราษีไศล จ.ศรีสะเกษ พื้นที่ที่มีชื่อทางด้านการเล่นบั้งไฟ เทศบาลตำบลหนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ โดย อบท. ในพื้นที่ได้จัดงบประมาณแจกจ่ายให้หมู่บ้านในเขตปกครองหมู่บ้านละ 10,000 บาท เพื่อให้จัดซื้อบั้งไฟ และจัดให้มีการประกวดขบวนพ้องรำ และประกวดความสวยงามของการตกแต่งตัวบั้งไฟ

การดำเนินการก็ยังใช้เงินงบประมาณจาก อบท. เป็นหลัก ชาวบ้านเป็นเพียงเข้าร่วมรายการที่มีผู้เตรียมการไว้แล้ว โดยไม่มีส่วนร่วมคิด อีกทั้งบั้งไฟยังต้องซื้อจากค่ายบั้งไฟอยู่ดี เนื่องจากกำหนดเงินรางวัลให้แก่บั้งไฟของหมู่บ้านที่ทำเวลาได้สูงสุด 3 ลำดับ ซึ่งนวัตกรรมการผลิตบั้งไฟในปัจจุบันได้ก้าวหน้าไปมาก ทั้งเปลี่ยนแปลงวัสดุและอุปกรณ์ ซึ่งช่างบั้งไฟที่เคยทำไม่อาจตามทัน จึงต้องซื้อจากค่าย

ชาวบ้านที่เข้าร่วมก็เนื่องจากได้เงินมาดำเนินการ และมีเงินรางวัลในกิจกรรมอื่นๆ เป็นปัจจัยดึงดูดการร่วมงานบุญบั้งไฟของชาวบ้านจึงแตกต่างจากอดีตโดยสิ้นเชิง และไม่ต่างอะไรกับการจุดบั้งไฟเพื่อการพนัน ที่สำคัญ แม้จะดำเนินการโดย อบท. และมีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูประเพณี แต่ก็ยังมีการเล่นการพนันอยู่เหมือนเดิม เนื่องจากยังมีการจับเวลา

แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่าการเล่นบั้งไฟประเพณีวัฒนธรรม สามารถลดจำนวนวันการเล่นการพนันได้ ตำบลหนองแค มีจำนวน 17 หมู่บ้าน เดิมมีการจัดงานบุญบั้งไฟเกือบทุกบ้านประมาณ เมื่อได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลและกำหนดให้มาจัดบุญในบั้งไฟร่วมกัน กำหนดให้มีการจุดบั้งไฟเพียง 1 วัน ทำให้การเล่นพนันจาก 10 กว่าวันเหลือเพียงวันเดียวเท่านั้น ทำให้ลดการเกิดนักพนันหน้าใหม่เกิดขึ้น

ส่วนที่บ้านพันดอน ต. พันดอน อ.กัมพูงาบ จ.อุดรธานี ชาวบ้านมีความเห็นว่า การพนันบั้งไฟโดยการจัดการอย่างเป็นอยู่เป็นการทำลายประเพณีอันดีงาม จึงต้องการให้มีการรื้อฟื้นประเพณีให้เห็นเหมือนในอดีต คือ มีการทำบั้งไฟของคุ้มต่างๆ แล้วนำมาจุดแข่งขันกัน

ขณะเดียวกัน ชาวบ้านทุกหลังคาทำอาหารเพื่อต้อนรับแขกจากหมู่บ้านอื่น ถึงขนาดขอให้มีการหมกสาโทไว้ดื่มในช่วงงานบุญด้วย

แต่ข้อเสนอดังกล่าวก็ต้องมาสะดุดกับข้อเท็จจริงที่ว่า ในอดีตที่ทำได้เนื่องจากคนในชุมชนไม่อพยพย้ายถิ่นเหมือนในปัจจุบัน การอยู่ติดถิ่นทำให้ชุมชนมีกำลังคน โดยเฉพาะคนหนุ่ม-คนสาว ซึ่งถือว่าเป็นวัยที่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนเมื่อมีคนหนุ่ม-คนสาวอยู่ในชุมชนมากจึงทำให้บรรยากาศมีความสนุกสนาน

แต่ปัจจุบัน ชุมชนมีแต่เด็กและคนแก่ คนหนุ่ม-คนสาวต่างหนีออกจากชุมชน ทั้งเพื่อการศึกษาและการทำงาน ต่อเมื่อมีงานบุญจึงกลับชุมชน ซึ่งคนเหล่านี้เมื่อมาถึงชุมชนมักจับกลุ่มกันกินดื่มสรวลเสเฮฮา เมื่อครบกำหนดลาก็ออกจากถิ่น แม้มีความคิดที่จะรื้อฟื้น แต่พื้นฐานทางสังคมของชุมชนไม่เอื้ออำนวย

2 การฟื้นฟูวัฒนธรรมสู่พนันบั้งไฟ

มีข้อเท็จจริงอยู่ข้อหนึ่ง คือ จำนวนนักพนันมีจำนวนน้อยกว่าประชาชนทั่วไป ดังนั้น จึงเกิดความรู้สึกของประชาชนผู้ที่ไม่ได้เล่นพนันบั้งไฟ คือ ต้องการรื้อฟื้นหรือฟื้นฟูประเพณีบุญบั้งไฟแบบที่เคยทำมาในอดีต ซึ่งใช้บุญบั้งไฟเป็นเครื่องมือเพื่อให้คนในชุมชนได้พบกัน ทำงานร่วมกัน และเกิดความรักสามัคคีกัน อันเป็นวัตถุประสงค์ที่อยู่เบื้องหลังของพิธีกรรมของฮีต 12 คอง 14 ส่งผลให้บ้านเมืองของอีสานเกิดความสงบร่มเย็น

มีความพยายามดำเนินการเพื่อให้การจัดงานบุญบั้งไฟให้เป็นไปตามประเพณีในหลายพื้นที่ เช่น ที่อำเภอราษีไศล จ.ศรีสะเกษ พื้นที่ที่มีชื่อทางด้านงานพนันบั้งไฟ เทศบาลตำบลหนองแค อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ โดย อบท. ในพื้นที่ได้จัดงบประมาณแจกจ่ายให้หมู่บ้านในเขตปกครองหมู่บ้านละ 10,000 บาท เพื่อให้จัดซื้อบั้งไฟ และจัดให้มีการประกวดขบวนพ่อน้ำ และประกวดความสวยงามของการตกแต่งตัวบั้งไฟ

การดำเนินการก็ยังใช้เงินงบประมาณจาก อบท. เป็นหลัก ชาวบ้านเป็นเพียงเข้าร่วมรายการที่มีผู้เตรียมการไว้แล้ว โดยไม่มีส่วนร่วมคิด อีกทั้งบั้งไฟยังต้องซื้อจากค่ายบั้งไฟอยู่ดี เนื่องจากกำหนดเงินรางวัลให้แก่บั้งไฟของหมู่บ้านที่ทำเวลาได้สูงสุด 3 ลำดับ ซึ่งนวัตกรรมการผลิตบั้งไฟในปัจจุบันได้ก้าวหน้าไปมาก ทั้งเปลี่ยนแปลงวัสดุและอุปกรณ์ ซึ่งช่างบั้งไฟที่เคยทำไม่อาจตามทัน จึงต้องซื้อจากค่าย

ชาวบ้านที่เข้าร่วมก็เนื่องจากได้เงินมาดำเนินการ และมีเงินรางวัลในกิจกรรมอื่นๆ เป็นปัจจัยดึงดูดการร่วมงานบุญบั้งไฟของชาวบ้านจึงแตกต่างจากอดีตโดยสิ้นเชิง และไม่ต่างอะไรกับการจุดบั้งไฟเพื่อการพนัน ที่สำคัญ แม้จะดำเนินการโดย อบท. และมีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูประเพณี แต่ก็ยังมีการเล่นการพนันอยู่เหมือนเดิม เนื่องจากยังมีการจับเวลา

แต่อย่างไรก็ตามยังพบว่าการเล่นพนันประเพณีวัฒนธรรม สามารถลดจำนวนวันการเล่นการพนันได้ ตำบลหนองแค มีจำนวน 17 หมู่บ้าน เดิมมีการจัดงานบุญบั้งไฟเกือบทุกบ้านประมาณ เมื่อได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลและกำหนดให้มาจัดบุญในบั้งไฟร่วมกัน กำหนดให้มีการจุดบั้งไฟเพียง 1 วัน ทำให้การเล่นพนันจาก 10 กว่าวันเหลือเพียงวันเดียวเท่านั้น ทำให้ลดการเกิดนักพนันหน้าใหม่เกิดขึ้น

ส่วนที่บ้านพันดอน ต. พันดอน อ.กุ่มกวาง จ.อุตรธานี ชาวบ้านมีความเห็นว่า การพนันบั้งไฟโดยการจัดการอย่างเป็นอยู่เป็นการทำลายประเพณีอันดีงาม จึงต้องการให้มีการรื้อฟื้นประเพณีให้เห็นเหมือนในอดีต คือ มีการทำบั้งไฟของคุ้มต่างๆ แล้วนำมาจุดแข่งขันกัน

ขณะเดียวกัน ชาวบ้านทุกหลังคาทำอาหารเพื่อต้อนรับแขกจากหมู่บ้านอื่น ถึงขนาดขอให้มีการหมกสาโทไว้ดื่มในช่วงงานบุญด้วย

แต่ข้อเสนอดังกล่าวก็ต้องมาสะดุดกับข้อเท็จจริงที่ว่า ในอดีตที่ทำได้เนื่องจากคนในชุมชนไม่อพยพย้ายถิ่นเหมือนในปัจจุบัน การอยู่ติดถิ่นทำให้ชุมชนมีกำลังคน โดยเฉพาะคนหนุ่ม-คนสาว ซึ่งถือว่าเป็นวัยที่เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนเมื่อมีคนหนุ่ม-คนสาวอยู่ในชุมชนมากจึงทำให้บรรยากาศมีความสนุกสนาน

แต่ปัจจุบัน ชุมชนมีแต่เด็กและคนแก่ คนหนุ่ม-คนสาวต่างหนีออกจากชุมชน ทั้งเพื่อการศึกษาและการทำงาน ต่อเมื่อมีงานบุญจึงกลับชุมชน ซึ่งคนเหล่านี้เมื่อมาถึงชุมชนมักจับกลุ่มกันกินดื่มสรวลเสเฮฮา เมื่อครบกำหนดลาก็ออกจากถิ่น แม้มีความคิดที่จะรื้อฟื้น แต่พื้นฐานทางสังคมของชุมชนไม่เอื้ออำนวย

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการปฏิบัติ

3.1.1 ข้อเสนอต่อการฟื้นฟูประเพณี

- ควรเปลี่ยนทัศนคติเป้าหมายของบุญบั้งไฟใหม่ เป้าหมายไม่ใช่การระดมทุนเข้าสู่ชุมชนหรือวัด ให้กลับไปสู่เป้าหมายเดิมบุญประเพณีบั้งไฟให้ชัดเจนเพื่อบูชาพระยาแถน ผู้ที่สามารถบันดาลฝนให้ตกต้องตาม

ฤดูกาล หรือแก่นแท้ หลักของการทำบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือน 6 คือ การทำบุญวันวิสาขบูชา การระดมทุนของชุมชนต้องไปจัดหาจากบุญประเพณีอื่นๆ เช่น บุญกฐิน บุญผ้าป่า เป็นต้น

- องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท) ควรจัดงบประมาณสนับสนุนชุมชนในการฟื้นฟู
- เจ้าหน้าที่ที่รักษากฎหมายต้องไม่ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ และไม่แสวงหาผลประโยชน์จากการพนันบั้งไฟ

3.2 ข้อเสนอทางนโยบาย

1. ควรปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม ที่ส่งผลให้ต่อการทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน จนทำให้คนในชุมชนเกิดอพยพแรงงานไปทำมาหากินต่างถิ่น
2. ควรแก้ไขปัญหาทางสังคมของประชาชนในภาคอีสาน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญคือการอพยพแรงงาน จนก่ออุปนิสัยให้เป็นนักพนันนานาชนิด อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการก้าวเข้าสู่การเป็นนักพนันบั้งไฟ การขจัดปัญหาการอพยพโยกย้ายถิ่น คือ หัวใจสำคัญในการรื้อฟื้นบุญบั้งไฟ เพราะหากรื้อฟื้นเพียงรูปแบบก็จะประสบปัญหาการขาดบุคลากร โดยเฉพาะคนหนุ่ม-คนสาว อันเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนา
3. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นมูลเหตุให้เกิดการพนันบั้งไฟ เพื่อนำผลการศึกษาไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้มีการลด ละ เลิกการพนันบั้งไฟ
4. ควรศึกษาแนวทางของการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณี โดยให้รู้ว่า แท้จริงแล้ว วัฒนธรรมประเพณี โดยเฉพาะฮีต 12 ซึ่งมีบุญบั้งไฟบรรจุอยู่นั้น มิใช่เป็นเพียงพิธีกรรม หรือเป็นเพียงรูปแบบ คือ การจุดบั้งไฟถวายแด่นางพญาของฮีต คือ การทำให้คนในชุมชนได้พบกัน ทำงานร่วมกัน และเกิดความรักสามัคคีกัน
5. ควรปรับทัศนคติของคนในสังคม ที่ว่า การต๋อยอดจากการพนันบั้งไฟไปสู่การสร้างนวัตกรรมในมิติอื่นเป็นเรื่องน่าขบขันและเหลวไหล เพราะการต๋อยอดสามารถทำได้จริงหากมีการสนับสนุนเพียงพอ ช่างบั้งไฟอาจสร้างเครื่องบินเล็กสำหรับพ่นยาปราบศัตรูพืช หรือเครื่องบินสำหรับตรวจการณ์สภาพของระบบนิเวศในท้องถิ่นและเฝ้าระวังการทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
6. ควรศึกษาแนวทางการต๋อยอดนวัตกรรมบั้งไฟ จะเห็นได้ว่า กระบวนการผลิตบั้งไฟเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วยการตั้งสมมติฐาน การสังเกต การคำนวณ การทดสอบทดลองการทำงานเป็นหมู่คณะ (ทีม) ที่สำคัญ ดินปืน และแรงขับของดินปืน มีการนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านการทหาร ยานยนต์ ยานอวกาศ สมควรที่จะมีการวิจัยและพัฒนาบั้งไฟไปสู่การนำไปใช้ประโยชน์ในมิติอื่น นอกเหนือจากการทำบั้งไฟเพื่อจุดแข่งขัน และเล่นพนัน อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับช่างทำบั้งไฟและค่ายบั้งไฟ
7. บั้งไฟคือนวัตกรรม เป็นสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นสมบัติและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และได้รับ ถ้าบั้งไฟเป็นเพียงสิ่งประดิษฐ์หรือนวัตกรรมอย่างหนึ่ง ก็ไม่มีเรื่องกรอบเวลาเข้ามากำหนด และนวัตกรรมบั้งไฟ

ควรได้รับการส่งเสริม ในปี 2015 สมาคมอาเซียนจะรวมกันเป็นหนึ่งทางเศรษฐกิจ (AEC) บังคับให้ควรที่จะเข้าเป็นเครื่องมือในความร่วมมือหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอาเซียน การท่องเที่ยว และการพัฒนานวัตกรรม

บรรณานุกรม

เจริญชัย ชนไฟโรจน์. แคนวงและโปงลาง. โครงการตำรา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาสารคาม. ศิริธรรมออฟเซ็ท. อุบลราชธานี. 2546

ทฤษฎีสังคม (Social Theory). ชมรมพัฒนาสังคม คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์. รุ่งแสงการพิมพ์. กรุงเทพฯ : 2534

ปรีชา พิณทอง. ผญา ภาษิตโบราณอีสาน. ศิริธรรมออฟเซ็ท. อุบลราชธานี. 2534

สุทธา โสภากุล. ประวัติพระมหาธาตุเทพจินดา. บ้านเดียม. สำนักพิมพ์แสงดาว. กรุงเทพฯ. 2547

สำเร็จ รูปสวย. บั้งไฟ... ใจง้อง. (บทความ) นิตยสารสารแม่หนู. ปีที่ 5 พฤษภาคม-กรกฎาคม 2550.

ศิริธรรม ออฟเซ็ท. อุบลราชธานี.

สัมภาษณ์ (นามสมมุติ)

- ๑.นายคำ คำวิเศษ (เขียนบั้งไฟ-อีสานเหนือ) วันที่ 31 มกราคม 2555
- ๒.นายสุข จันทรวงศ์ (นักการเมืองท้องถิ่น) วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2555
- ๓.นายสว่าง (เขียนบั้งไฟ-อีสานใต้) วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2555
- ๔.นายปทุม (ศูนย์ประสานงาน สป.สช. อ.บ้านดุง) วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2555
- ๕.นายพัน (เจ้าของค่ายสุริโยไท) วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2555
- ๖.นายโชค และ ๑๕ นายชิน (สมาชิกทีมเรดาร์พูน) วันที่ 7 พฤษภาคม 2550
- ๗.นายใหญ่ ผู้ใหญ่บ้านบ้าน อ.ราชสีไศล จ.ศรีสะเกษ วันที่ 26 ธันวาคม 2554
- ๘.นายสิริศักดิ์ (ทำงานกรมบังคับคดี) ศรีสะเกษ 4 มีนาคม 2554
- ๙.ตำรวจ ศรีสะเกษ
- ๑๐.นายโทน กรรมการหมู่บ้าน บ้านโก ไม่เห็นด้วยกับการพนันบั้งไฟ
- ๑๑.เด็กชายเข้ม ค่ายหนุ่มสยาม ทีมงานค่ายบั้งไฟ แสน บ้านโก 17 มีนาคม 2554
- ๑๒.นายกรรชัย ค่ายน้องนึม เจ้าของค่ายบั้งไฟ (ค่ายเล็ก อุดร) 2 เมษายน 2554
- ๑๓.ศรินารถ วงษ์ชื่น ภรรยาผู้สังเกตการณ์ ยโสธร วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2555
- ๑๔.นายหัดสี แสนหาญ ชาวบ้าน สังเกตการณ์ บ้านเชียงแหว อุดร วันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕
- ๑๖ นายเดชา พัฒนาชุมชน อ.เพ็ญ วันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

. เจ้าหน้าที่กรมพัฒนา

เขียนพนัน ๒ คน

สังเกตการณ์ ๓ คน

ค่าย ๒ คน

ทีมงานค่าย ๑ คน
เจ้าหน้าที่ ตำรวจ ๒ คน
เจ้าหน้าที่ กรมพัฒนา ๑
กรรมการหมู่บ้าน ๒ คน
ทีมเรดาร์ ๒ คน
นักการเมือง ๑ คน

รายการสัมภาษณ์ผู้รู้

1. นายคำ เขียนบั้งไฟ-อีสานเหนือ สัมภาษณ์	วันที่ 31 มกราคม 2555
2. นายสุขสรรค์ นักการเมืองท้องถิ่น จ.ยโสธร	วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2555
3. นายสว่าง เขียนบั้งไฟ-อีสานใต้	วันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2555
4. นายปทุม ผู้สังเกตการณ์ อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี	วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2555
5. นายพัน เจ้าของค่ายสุริโยไท จ.หนองบัวลำภู	วันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2555
6. นายโชคและนายชิน สมาชิกทีมเรดาร์พูน 2 คน	วันที่ 7 พฤษภาคม 2550
7. นายใหญ่ ผู้ใหญ่บ้าน อ.ราชันไศล จ.ศรีสะเกษ	วันที่ 26 ธันวาคม 2554
	วันที่ , 16 สิงหาคม 2555
8. นายสิริศักดิ์ เจ้าหน้าที่กรมบังคับคดี จ.ศรีสะเกษ	วันที่ 4 มีนาคม 2555
9. พันตำรวจโทแดง เจ้าหน้าที่ตำรวจ จ.ศรีสะเกษ	วันที่ 4 มีนาคม 2555
10. นายโตน กรรมการหมู่บ้าน ต.สัมปอ อ.ราชันไศล จ. ศรีสะเกษ	วันที่ 17 มีนาคม 2555
11. เด็กชายเข้ม ทีมงานค่ายบั้งไฟหม่มสยาม ต.สัมปอ อ.ราชันไศล จ. ศรีสะเกษ	วันที่ 7 มีนาคม 2555
12. นายกรรชัย เจ้าของค่ายมินท์ จ.อุดรฯ	วันที่ 2 เมษายน 2555
	วันที่ 18 พฤษภาคม 2555
13. นางนุช ผู้สังเกตการณ์ อีสานใต้	วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2555
14. นายดำขาว บ้าน จ.อุดรธานี	วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2555
15. นายสิงห์ เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาชุมชน อ.บ้านแพง จ.อุดรธานี	วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2555
16. นายทัต ผู้เล่นทั่วไป จ.ศรีสะเกษ	วันที่ 16 พฤษภาคม 2555
17. เจ้าอาวาสวัดใน อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี	วันที่ 6 พฤษภาคม 2555
18. เจ้าอาวาสวัดใน อ.กันทรารมย์ จ. ศรีสะเกษ	วันที่ 16 พฤษภาคม 2555
19. นายวันชัย ตัวแทนตัวประกันภัย	วันที่ 9 สิงหาคม 2555

ข้อเสนอต่อการจัดให้มีบ่อนกฎหมายของผู้เกี่ยวข้องกับการพนัน

จากการจัดประชุมกลุ่มย่อย(วันที่ 8 พฤษภาคม และ 16 พฤษภาคม 2555) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพนันได้แก่ ผู้จัด เจ้าของค่ายบั้งไฟ เรดาร์ รวมทั้งนักพนัน กลุ่มคนดังกล่าวมีความเห็นว่า ควรเปิดบ่อนการพนันบั้งไฟให้ถูกกฎหมาย โดยมีเหตุผลพอสรุปได้ดังนี้

- เพื่อจะได้ไม่ต้องเสียเงินใต้โต๊ะให้กับเจ้าหน้าที่
- เพื่อจะได้เสียภาษีให้แก่รัฐเพื่อนำไปพัฒนาประเทศ
- เพื่อจัดการแข่งขันอย่างยุติธรรม โดยมีคณะกรรมการตรวจสอบไม่ให้มีการโกงกัน
- เพื่อส่งเสริมรายได้ของผู้ผลิตวัตถุดิบในการทำบั้งไฟ
- เพื่อสร้างงานให้แก่ช่างบั้งไฟ
- เพื่อให้มีการพัฒนาทักษะฝีมือในการผลิตบั้งไฟให้ดียิ่งขึ้น
- เพื่อเปิดสนามที่เป็นสัดส่วนเพื่อความปลอดภัย ห่างจากชุมชนอย่างน้อย 3 กิโลเมตร สนามบั้งไฟใหญ่ควรห่างชุมชน 10 กิโลเมตร
- ถ้านำบั้งไฟเข้าอาเซียน (ASEAN) จะทำให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวและนำรายได้เข้าสู่ประเทศ

ในการจัดการ หากมีการเปิดบ่อนบั้งไฟถูกกฎหมาย

-เรื่องสนามเป็นปัจจัยหลักในการอนุญาตให้มีการเปิดบ่อนบั้งไฟหรือไม่ โดย สนามในเทศกาลควรห่างจากชุมชน อย่างน้อย 500 เมตร – 1 กิโลเมตร และสนามนอกเทศกาล สนามบั้งไฟเล็กควรห่างชุมชนอย่างน้อย 3 กิโลเมตร และสนามบั้งไฟใหญ่ควรห่างชุมชนอย่างน้อย 10 กิโลเมตร และรอบๆ พื้นที่ไม่มีมีการทำการเกษตร รวมทั้งเจ้าของพื้นที่ยินยอม

- การเสียภาษี มีภาษีการเปิดบ่อนควรเสียเฉพาะช่วงนอกเทศกาล ในช่วงเทศกาลไม่ควรมีการเสียภาษี และการเสียภาษีโรงเรือนของเจ้าของค่ายบั้งไฟที่มีบล็อกรการทำบั้งไฟ
- มีการทำประกันอุบัติเหตุ โดยผู้จัดเป็นผู้จ่าย
- มีการจัดทำทะเบียนค่ายบั้งไฟ

และเหตุผลสำคัญ คือ ไหนๆ ก็ห้ามเล่นไม่ได้แล้ว ก็ยกขึ้นมาอยู่บนโต๊ะ ให้ถูกต้องตามกฎหมาย เหมือนกับการพนันหวยใต้ดิน และการพนันชนิดอื่นๆ